

Tanja Jaatinen

**KARJALAISUUS, KARJALAINEN KÄSITYÖPERINNE JA
KULTTUURIPERINTÖOPETUS**

Käsitöitä opettaneiden opettajien muistoja

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto, Savonlinna

Luokanopettajien koulutus

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2012

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta Filosofinen tiedekunta	Osasto Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto, Savonlinna		
Tekijät Tanja Jaatinen			
Työn nimi KARJALAISUUS, KARJALAINEN KÄSITYÖPERINNE JA KULTTUURIPERINTÖOPETUS, Käsitöitä opettajien opettajien muistoja			
Pääaine Kasvatustiede	Työn laji Pro gradu -tutkielma	Päivämäärä 16.5.2012	Sivumäärä 95+litteet (2)
Tiivistelmä <p>Tässä tutkielmassa tutkitaan kulttuuriperintöopetusta. Tarkastelun kohteina ovat karjalaisuus ja karjalainen käsityöperinne, ja niiden näyttäytyminen käsityötä opettaneiden opettajien muistoissa yleisesti ja toisaalta taas heidän kouluopetuksessaan. Tutkielman viitekehystenä toimii ajatus siitä, että karjalaisuus ja karjalainen käsityöperinne ovat osa suomalaista kulttuuriperintöä. Kulttuuriperintö voidaan jakaa aineelliseen ja henkiseen kulttuuriperintöön ilmenismuotojensa mukaisesti. Karjalaisuutta ja karjalaista käsityöperinnettä tarkastellaan tutkielmassa kouluopetuksen näkökulmasta tiedon lähteenä, opiskelun kohteena ja opiskelun välineenä. Tutkielmassa pohditaan kulttuuriperintöopetuksen haasteita ja mahdollisuuksia kulttuuriperinnön ilmentymien avulla.</p> <p>Luonteeltaan kvalitatiivinen tutkielma nojaa hermeneuttiseen tieteenperinteeseen, jolle on tyypillistä asioiden merkityssisällön ja kulttuurin tutkimus. Merkitysten ymmärtämisen ja tulkinnan rinnalla kulkee muistelumenetelmä, joka toimii aineiston muodostamisen apuvälineenä. Teemahaastatteluaineisto on kerätty Joensuun Pohjois-Karjalan museossa kesällä 2011. Haastateltuja opettajia on seitsemän: kuusi luokanopettajaa ja yksi tekstiilityön opettaja. Tutkielma on teoriasidonnainen, joten aineiston analyysi ja teorian rakentuminen kulkevat käsi kädessä.</p> <p>Vaikka opettajilla on suoranainen karjalaisuuteen ja karjalaiseen käsityöperinteeseen liittyvä tietovarasto, eivät he ole hyödyntäneet sitä opetuksessaan mainittavissa määrin. Voidaan kuitenkin todeta, että käsityöperinne on ollut opetuksessa tavallisimmin opiskelun kohteena ja välineenä. Karjalainen käsityöperinne on näyttäytynyt opetuksessa muuhunkin kansanperinteeseen kuuluvina kirjontoina, nauhoina, kudontatöinä sekä askarteluina juhla- ja perinapäivien tienoilla. Opiskelun kohteena oleva kulttuuriperintö tarkoittaa kyseisiä perinteeseen linkittyviä käsityötuotteita, joita kouluissa on valmistettu. Tällöin käsityöperinnettä on siirtynyt seuraaville sukupolville, mutta kulttuurisen lukutaidon kehittyminen, eli tuotteen taustoihin ja syntyprosessiin tutustuminen, on jäänyt sivurooliin. Kun käsityöperinne on opiskelun välineenä, opitaan samalla myös muita taitoja, joista merkittävin vaikuttaa olevan oppilaan kulttuuri-identiteetin kehittyminen. Tämän ohella perinteikkäiden käsitöiden tekeminen, kuten kirjonnat ja pujottelu, nähdään hyvinä motoriikkaa tukevinä hahmotusharjoituksina. Kulttuuriperinnön hyödyntäminen opetuksessa tiedon lähteenä tarkoittaa tutustumista mm. tietyn kulttuurin elämäntapoihin, uskomuksiin, käyttäytymissääntöihin tai traditioihin perinteisen käsityötuotteen valmistuksen ohessa. Näin ollen tarkasteltuna kulttuuriperintöä ei ole hyödynnetty opetuksessa mainittavissa määrin tiedon lähteenä.</p> <p>Tutkimuksesta ilmenee, että haastateltavat eivät ole aina kovinkaan varmoja, mikä asia kuuluu karjalaiseen käsityöperinteeseen ja mikä taas ei. Tämä kertoo kulttuuristen rajojen hälvemmisestä ja käsityötekniikoiden muuttumisesta yleisiksi. Näin ollen kulttuurit saavat vaikutteita toisiltaan ja yhdistyvät. Yleisesti ottaen on ollut pitkälti opettajan oman kiinnostuksen varassa, kuinka paljon hän on karjalaisuutta ja karjalaista käsityöperinnettä työssään hyödyntänyt. On ensisijaisen tärkeää, että karjalaisuudella on henkilökohtaista merkitystä opettajalle, jotta se tietoisesti voi näkyä myös hänen opetuksessaan. Kuitenkin huoli perinteiden säilymisestä seuraaville sukupolville on suuri. Näin ollen käsityöperinteestä kulttuuriperintönä tulisi puhua enemmän auki niin opetussuunnitelmissa, kouluopetuksessa kuin opettajankoulutuksessa. Tämä tukisi kulttuuriperinnön syvempää ymmärrystä ja yksilön identiteetin kehittymistä nykyisessä moni- ja interkulttuurisessa koulumaailmassa.</p> <p>Koska Itä-Suomen alueelta kotoisin olevia haastateltavia opettajia on seitsemän, tutkielmassa on voitu saavuttaa vain tapauskohtaisesti tyhjentävä aineisto. Museokierroksen tarkoituksena on ollut virittää opettajien muistelua, mikä on mahdollistanut aiheen syvemmän ymmärryksen. Tutkielman raportoinnissa on pyritty yksityiskohtaisuuteen ja tutkimusprosessin kokonaisvaltaiseen arviointiin.</p>			
Avainsanat Kulttuuriperintö, käsityöperinne, karjalaisuus, kouluopetus			

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Faculty Philosophical Faculty		School School of Applied Educational Science and Teacher Education, Savonlinna	
Author Tanja Jaatinen			
Title KARELIANISM, KARELIAN CRAFTS TRADITION AND CULTURAL HERITAGE EDUCATION, Memories from teachers have taught crafts			
Main subject Education	Level Master`s thesis	Date 16.5.2012	Number of pages 95 + appendices (2)
Abstract			
<p>This study examines cultural heritage education in Finland. The examination focuses on how the Karelian culture and crafts tradition represents themselves in memories of teachers in general level and their school teaching. The theoretical framework of the study is the idea that the Karelian culture and Karelian crafts tradition are part of the Finnish cultural heritage, which can be divided into material and spiritual manifestations of the cultural heritage. Karelianism and Karelian crafts tradition are examined by perspectives of school education; cultural heritage as a source of information, as a subject of learning and as a tool of learning. The focus of this study is to examine challenges and possibilities of cultural heritage education, by manifestation of Karelianism and Karelian crafts tradition.</p> <p>The qualitative study is based on hermeneutic tradition, which is characterized by conceptual matters and cultural studies. Understanding and interpretation of meanings goes alongside the retrospection method, which acts as a data collection tool. Theme interviews` data was collected in the North Karelian museum in Joensuu in the summer of 2011. The number of interweaved were seven: six class teachers and one subject teacher. The study is theory bonded, so building data analysis and theory goes hand in hand.</p> <p>The study results show that teachers are well aware of the theoretical level of Karelianism and crafts tradition manifestations, but they haven`t used it appreciably on their teaching. It can be noted that the crafts tradition has been used as a subject and a tool of learning. Karelian crafts tradition has been manifested on teaching by handicrafts which belong in general folklore. These are embroideries, ribbons, weavings and hobby crafts on feast and heritage days. Crafts tradition which has been subject of learning contains products made in school. In this case crafts tradition has been passed on to the next generations, but the development of cultural literacy, like exploring the background of the product, had taken second place. When the crafts tradition is a tool for learning, there could be learned other skills at the same time, of which the most significant is the impact on the student's cultural identity development. In addition, making traditional handicrafts, such as embroideries, has been seen to support motoric skills. Using cultural heritage in education as a source of information, by doing the traditional handicraft products, means for example access to a culture of life styles, beliefs, norms of behavior, or the traditions. Cultural heritage hasn`t been used in teaching for any significant extent as a source of information.</p> <p>The study shows that the interviewees are not always exactly sure what kind of matters are related to Karelian crafts tradition. This explains why the cultural boundaries are disappearing and handicraft techniques are changing in general. Thus, the cultures are influenced by each other and are integrating together. It is essential that the Karelian culture has personal significance to the teacher, so it can be determined to be reflected in her teaching. However, concern about the preservation of the traditions on to future generations is deep. Thus, there should be more open discussion about the crafts tradition of cultural heritage in the context of the school curriculum, the school teaching and the teachers` education. This would support a deeper understanding of the cultural heritage and identity of the individual development of the current multi- and intercultural school world.</p> <p>As there were seven interviewed teachers from the Eastern Finland, the study has been achieved only on a case-specific comprehensive material. The museum tour was intended to refresh teachers' memories and to enable a deeper understanding of the theme. The aims of reporting this study are endeavor to be detailed and evaluate the study process completely.</p>			
Keywords Cultural heritage, crafts tradition, Karelianism, education			

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
1.1	Aiempia tutkimuksia.....	7
1.2	Tutkimustehtävä ja viitekehys	9
1.3	Tutkielman rakenne	11
2	KULTTUURIPERINTÖ JA KULTTUURIPERINTÖOPETUS	12
2.1	Aineellinen ja henkinen kulttuuriperintö.....	13
2.2	Kulttuuriperintöopetuksen lähestymistavat	14
2.2.1	Tiedon lähteenä	15
2.2.2	Opiskelun kohteena	15
2.2.3	Opiskelun välineenä	16
2.3	Kulttuuriperintö käsityön opetussuunnitelmissa	16
2.3.1	Käsityöperinteen opetus 1970-luvulla.....	17
2.3.2	Käsityöperinteen opetus 1980-luvulla.....	19
2.3.3	Käsityöperinteen opetus 1990-luvulla.....	21
2.3.4	Käsityöperinteen opetus 2000-luvulla.....	22
2.3.5	Kokoavasti.....	24
3	KARJALAISSUUS JA KARJALAINEN KÄSITYÖPERINNE	25
3.1	Karjalainen kulttuuri – alueellisuutta, elämäntapaa ja kansantaidetta.....	25
3.1.1	Alueellinen Karjala	25
3.1.2	Karjalainen elämäntapa	26
3.1.3	Karjalaisen kansantaiteen erikoispiirteitä.....	28
3.2	Karjalaisen käsityöperinteen ilmentymiä	29
3.2.1	Omavaraistaloutta.....	30
3.2.2	Karjalainen kirjonta.....	31
3.2.3	Muita tyypillisiä käsityötapoja	34
3.2.4	Pukeutumiskulttuuri	36
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	39
4.1	Hermeneuttinen lähestymistapa.....	39
4.1.1	Merkitykset.....	40
4.2	Muistelumenetelmä.....	41

4.3	Museo muistoja virittävänä haastatteluympäristönä.....	44
4.4	Haastatteluaineistona opettajien muistot	45
4.5	Haastateltavien käsityöurat.....	47
4.5.1	Opettajan työtä Pohjois-Karjalassa	47
4.5.2	Kajaanin opettajaseminaarista luokanopettajiksi	48
4.5.3	Opettajat samalla paikkakunnalla.....	49
4.6	Haastattelujen purkaminen ja analyysi	50
5	TUTKIMUSTULOKSET	52
5.1	Karjalaisuus ja karjalainen käsityöperinne opettajien muistoissa	52
5.1.1	Karjalaisuuden tunnusmerkkejä	52
5.1.2	Perinnekäsitöitä	55
5.1.3	Pukuperinnettä.....	61
5.1.4	Perinteiden arvostusta ja siirtämistä.....	63
5.1.5	Hyödyllistä ja merkityksellistä tekemistä	66
5.2	Karjalainen käsityöperinne kouluopetukseen liittyvissä muistoissa	68
5.2.1	Kirjontaa, kudontaa ja nauhoja.....	68
5.2.2	Askartelua juhla- ja perinnepäivinä.....	73
5.2.3	Perinteiden soveltamista.....	75
5.2.4	Opetukseen vaikuttaneita tekijöitä	78
6	POHDINTA	80
6.1	Näkökulmia kulttuuriperintöopetukseen	80
6.2	Tutkimuksen arviointia ja jatkotutkimusvaihtoehtoja	86
	LÄHTEET	91
	LIITTEET (2)	

1 JOHDANTO

Yksi heimo muiden joukossa, palanen identiteettiä vai taitavia käsityöläisiä? Jokainen mieltää karjalaisuuden omalla tavallaan ja omista lähtökohdistaan. Karjalaisella kulttuurilla on erityispiirteensä, jotka näkyvät myös karjalaisessa käsityöperinteessä kirjaimellisesti käsin kosketeltavalla tavalla. Muinoin käsitöitä on tehty rajantakaisessa Karjalassa jokapäiväistä elämää varten, jolloin käsityöllä on ollut suuri merkitys käyttöesineitä valmistettaessa. (Hollmen 2009, 247; Kemppinen 1977).

Suomeen karjalainen kulttuuri käsityöperinteineen on virrannut siirtokarjalaisten mukana (Hyry 2011, 184). Siirtokarjalaiset ajautuivat sodan myötä läheiseen kanssakäymiseen muiden suomalaisten kanssa aluksi evakuoituina ja myöhemmin kantaväestön keskuuteen asutettuina. Kyseessä oli ainutlaatuinen kulttuurien yhteentörmäys. (Sallinen-Gimpl 1987, 198.) Evakot siirrettiin pitkälti Etelä- ja Pohjois-Karjalan sekä Savon alueelle. Suomen kantaväestö pääsi kosketuksiin karjalaisuuden kanssa, ja siten usean suvun juuret juontavat edelleen rajantakaiseen Karjalaan. (Raninen 1996, 24–25.) Myös minun sukujuureni ovat siellä ja karjalaisuus huokuu lähipiirissäni sekä henkisenä kulttuuriperintönä että konkreettisina käsitöinä. Karjalaisuudella ja karjalaisella käsityöperinteellä on ollut muinoin merkityksensä ja on yhä tänäkin päivänä.

Karjalaisen käsityöperinteen hengissä pysymisestä on kannettu huolta jo vuosikymmeniä. Stenij & Ollila (1959, 7) toteavat 1960-luvulle tultaessa arvostetun ja suosituksen karjalaisen käsityötaidon osittain taantuneen ja tekijöiden määrän vähentyneen. Ajan saatossa karjalaisten mukana Suomeen virranneet käsityötaidon aarteet kuten upeasti koristellut käsipaikat, paidat, nästyikit ja hurstit alkoivat vähentyä. Teollistumisen myötä 1970-luvulla ulkomaalaiset käsityöt ja tehdasvalmisteet syrjäyttivät perinteistä kansallista kirjontaa, joka jäi lopulta harvojen tiedoksi ja taidoksi. Myös Kares (1970, 8) pitää valitettavana, että useat taidot kuolevat osajien mukana. Nuoret eivät tunne karjalaisia kirjontatapoja ja vanhoja karjalaisia malleja, joita ainoastaan harvat vanhemmat naiset vaalivat käsitöissään. Vanhat käsityötavat voisivat kuitenkin tarjota virikkeitä nuorelle ja modernille sukupolvelle. Näin ollen karjalaista käsityöperinnettä ei tule nähdä ainoastaan vanhanaikaisena käsityötaitona vaan enemmänkin kulttuurisena rikkautena mahdollisuuksineen.

Pohjoiskarjalasta kotoisin olevana luokanopettajaopiskelijana olen erityisen kiinnostunut oman kotiseutuni käsityöperinteestä. Sillä on minulle merkitystä. Käsityöperinne on yksi osa-

alue kulttuuriperintöömme, ja viime vuosikymmeninä kulttuuriperinnön ja -ympäristön asiantuntijat ovat alkaneet kehittää kulttuuriperintöopetusta. Museoiden ammattilaisten ja koulujen yhteistyöllä on saatu aikaan toimivia käytäntöjä perinteiden ylläpitämiseksi (Venäläinen 2008). Museot ovat paikkoja, joissa pyritään säilyttämään parhaalla mahdollisella tavalla historiaa ja kulttuuriperintöä. Joensuun Pohjois-Karjalan museossa on perusnäyttely *Matkalla Karjalassa*, joka ilmentää monipuolisesti karjalaista kulttuuria ja käsityöperinnettä. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus näyttelyn muistoja virittävää ominaisuutta hyödyntäen pureutua siihen, mitä merkityksiä käsityötä opettaneet opettajat antavat karjalaisuudelle ja karjalaiselle käsityöperinteelle muistoissansa sekä, miten karjalainen käsityöperinne on ollut osana kouluopetusta viime vuosikymmeninä.

1.1 Aiempia tutkimuksia

Karjala ja karjalaiset ovat olleet tutkijoiden kiinnostuksen kohteina jo kauan, ja karjalaisuuteen liittyvää tutkimusmateriaalia on saatavilla runsaasti. Kempainen (1977) on tutkinut karjalaista kansanperinnettä pitkään ja tehnyt lukuisia matkoja karjalaan, rajan molemmin puolin, siirtoväen keskuuteen. Kempaisen tutkimustyön hedelmä *Kadonnut Karjala – karjalaista kansanperinnettä sanoin ja kuvin* antaa monipuolisen käsityksen, kuinka kauniissa Karjalassa on ennen eletty. Helsingin yliopiston akateemikko Virtaranta (1990) on tutkinut myös pitkään karjalan kieltä ja karjalaista kansankulttuuria. Teoksessaan *Kulttuurikuvia Karjalasta – Ihmisiä ja elämän kohtaloita rajantakaisessa Karjalassa* Virtaranta valottaa sen hetkistä karjalaista kulttuurielämää, rikasta karjalaista perinnettä ja karjalaisten ihmisten kulttuuritahtoa. Joensuun yliopiston professori Kirkinen (1998) on ansioitunut Karjalan historian ja karjalaisen identiteetin tutkija. Teoksessa *Karjala - Historia, kansa, kulttuuri* hän selvittää yhdessä Sihvon & Nevalaisen kanssa seikkaperäisesti karjalaisten historiaa ja karjalaista kulttuuria.

Hyry (2011) tarkastelee väitöskirjassaan, *Meistä jäi taas jälki*, kuinka Vienan Karjalan pakolaiset ovat etsineet paikkaansa, tulleet kuulluiksi ja kertoneet kokemuksistaan 1900-luvun Suomessa. Raninen-Siiskonen (1999) on puolestaan käsitellyt tutkimuksessaan *Vieraana omalla maalla* karjalaisen siirtoväen muistelukerrontaa. Tutkimus on Jyväskylän yliopistossa kevätalvella 1985 Karjalaisperinteen keruu Keski-Suomessa -hankkeen satoa. Siinä tarkastellaan, kuinka karjalainen siirtoväki on nähnyt koti-Karjalansa vuosikymmenten jälkeen, miten heidät on vastaanotettu uusilla asuinpaikoilla ja kuinka he ovat sopeutuneet elämään. Raninen

(1996) on myös ollut mukana tuottamassa opintoaineistoa *Tule terveh – astu peremmälle karjalaiseen kulttuuriin*, jossa elämänläheisesti ja laajasti käsitellään karjalaisten historiaa, vaihteita, kulttuuria, kieltä, käsityö- ja ruokakulttuuria. Karjalan Liiton (1982) piirissä on myös tehty laajalti perusteellista tutkimustyötä karjalaisesta perinteestä. Teos *Karjalaisen perinteen työryhmän tutkimuksia* on eräs Karjalan Liiton julkaisuja, joka porautuu karjalaisen kulttuurin ja perinteen ominaispiirteisiin.

Sallinen-Gimpl (1994) on suomalais-ugrilaisen kansantieteen dosentti ja filosofian tohtori, joka on ansioitunut siirtokarjalaisen perinteen tutkijana. Hänen työnsä karjalaisen perinteen parissa on merkittävää, sillä hän on tutkinut mm. karjalaista tapaperinnettä, kulttuurien kohtaamista ja siirtokarjalaista identiteettiä väitöskirjassaan *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen*. Tutkimuksessa tarkastellaan ainutlaatuista siirtokarjalaisten ja suomalaisten kulttuurien kohtaamista koko elämäntapaa koskettavana laajana kulttuuri-ilmiönä. Siirtokarjalaisille muutos on merkinnyt ensisijaisesti oman karjalaisuuden ja identiteetin selkeämpää tiedostamista, jonka osatekijöitä Sallinen-Gimpl väitöskirjassaan tarkastelee. Karjalaiseen elämäntapaan syventyessään hän on tarkastellut myös karjalaista käsityöperinnettä, ja karjalaisen perheen asemaa sekä historiaa tutkimustyössään.

Karjalaista käsityöperinnettä on tutkittu teksteilleittäin ja tekniikoittain. Lukkarinen (1982) on tutkinut Helsingin yliopistossa Suomen kansallismuseon kokoelmissa olevia käspaikkoja. Hän selvittää niiden olemusta alkuperän, valmistuksen, hankinnan ja käytön näkökulmista tutkimuksessaan *Käspaikka: The Karelian ritual cloths*. Uudempaa selontekoa käspaikoista kirjoitettiin ja kuviointeineen ovat tehneet Säppi & Oino (2010) teoksessaan *Käspaikka – Muistilinna*. Säpin & Oinon havainnot perustuvat Valamon luostarissa säilytettävään 350 käspaikan kokoelmaan. Suomessa on myös muita karjalaisten käsityökokoelmien säilytyspaikkoja. Tyyne-Kerttu Virkki-Säätiö omistaa vuonna 1977 perustetut Virkki -käsityömuseon kokoelmat, jotka kattavat lukuisia itäkarjalaisia käsityöaarteita. Virkki (s.1907) on Karjalan Kannakselta kotoisin oleva karjalaisen käsityöperinteen ja kulttuurin edistäjä sekä käsityömuseon perustaja. Säätiön tarkoituksena on vaalia karjalaista käsi-, tapa-, ja taideteollisuutta sekä edistää siihen liittyvää tapa-, perinne- ja muotokulttuuria. Säätiö on julkaissut useita Itse tuon sanoiksi Virkki -vuosikirjoja kuten *Karjalan Kannaksen perinteitä* (1987) ja *Itä-Karjalan käsitöiden ja kylien perinteellistä kauneutta* (1989).

Helsingin yliopistossa Laitinen (2010) on tutkinut Aunuksen työtuvan toimintaa, ja siellä tehtyjä käsitöitä sekä niiden merkityksiä jatkosodan aikana pro gradu- tutkielmassaan *Käsityötä,*

Kotiteollisuutta ja sosiaalihuoltoa: Työtupa Aunuksessa 1941–1944. Laitisen tutkielma yhdistyy Virkki -säätiön toimintaan ja käsityökokoelmiin. Leinonen (2009) on tutkinut puolestaan käsityökulttuuria muistelukirjonnan kautta Helsingin yliopiston pro gradu- tutkielmassaan *Näppärien mummojen muistelukirjonta – yhteisöllistä ja voimauttavaa käsityöilmaisua.*

Maija Laitinen ja Susanna Lepoaho (2011) ovat Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen pro gradu – tutkielmassaan ”*Kyllä se on tärkeää, että nää oppilaat tietää, mistä ne on tulleet...*” selvittäneet kulttuuriperintöopetusta opettajan näkökulmasta. Kulttuuriperintöopetus on kehittyessään noussut tieteellisen tutkimuksen kohteeksi ja noin kymmenen vuoden ajan Suomen Tammi -hankkeessa mukana olevat kulttuuriperinnön ja -ympäristön sekä opetuksen asiantuntijat ja toimijat ovat kehittäneet kulttuuriperintöopetusta ajanmukaisemmaksi. Suomen museo- liiton ja Suomen Tammi -verkoston (2008) yhteistyönä julkaistu teos *Kulttuuriperintö ja oppiminen* koostuu kulttuuriperintöalan, oppimisen ja kasvatuksen asiantuntijoiden artikkeleista, jotka nostavat esille teorioita ja tutkimuksia, joita tukevat hyväksi todetut käytännöt kulttuuriperintöopetuksessa.

1.2 Tutkimustehtävä ja viitekehys

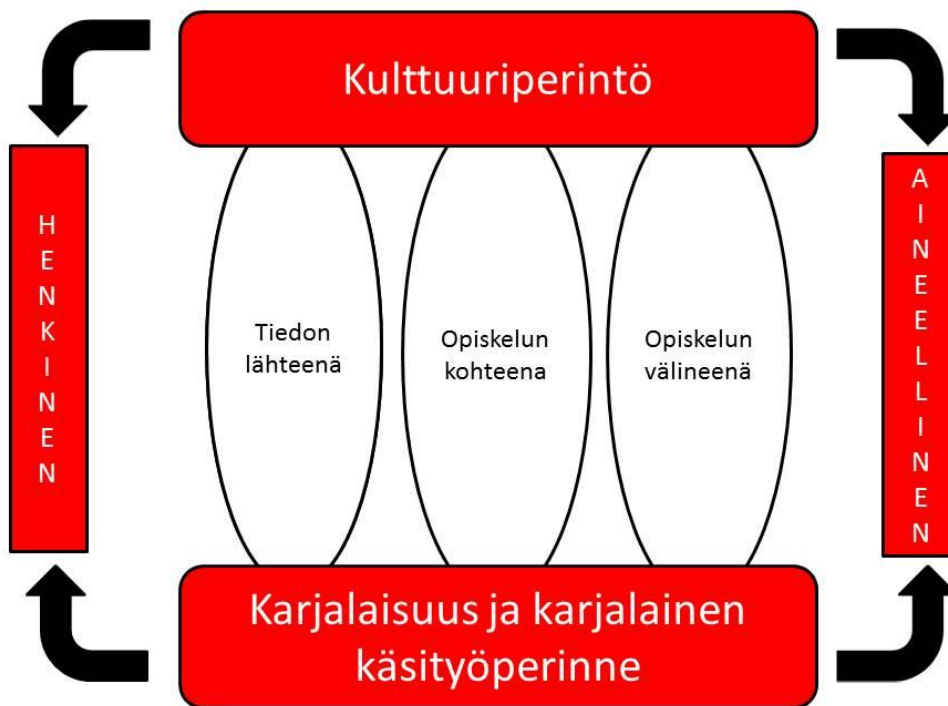
Karjalaisuudella näyttää olleen ja olevan edelleen historiallista, kulttuurista sekä kansanperinteellistä merkitystä, koska sitä on tutkittu vuosikymmeniä runsain määrin erilaisista näkökulmista ja uutta tutkimusta syntyy koko ajan. Tutkimuksia on olemassa myös karjalaisesta käsityöperinteestä materiaaleineen, tekniikoineen ja muine ominaispiirteineen, joten senkin täytyy olla merkityksellinen ja arvokkaaksi koettu asia. Lisäksi karjalaista käsityöperinnettä on pyritty säilyttämään erilaisin esinekokoelmin museoissa eri puolin Suomea, ja sen säilymisestä on kannettu huolta jo vuosikymmeniä. Myös kulttuuriperintöopetusta on alettu kehittämään ajanhenkeen sopivammaksi. Toistaiseksi ei ole tutkittu, mitä merkityksiä opettajat antavat karjalaisuudelle ja karjalaiselle käsityöperinteelle sekä, miten karjalainen käsityöperinne on näkynyt heidän työssään. Tutkimuskysymyksiäni ovat seuraavat:

1. Mitä ovat karjalaisuus ja karjalainen käsityöperinne opettajien muistoissa?
2. Miten karjalainen käsityöperinne näyttäytyy kouluopetukseen liittyvissä muistoissa?

Tutkimuskysymysteni puitteissa teen selkoa siitä, mitä muistoja karjalaisuus ja karjalainen käsityöperinne opettajissa herättävät, ja mitä merkityksiä he niille antavat. Tämän jälkeen

syvennyyn tarkastelemaan kouluopetuksen näkökulmaa ja kerron, kuinka opettajat ovat käyttäneet karjalaista käsityöperinnettä opetuksessaan, ja mikä siihen on vaikuttanut. Opettajien vastauksia peilaan käsityön opetussuunnitelmien sisältöihin ja lopuksi tarkastelen opettajien muistoja kulttuuriperintöopetuksen näkökulmasta.

Tutkimuksen viitekehys perustuu siihen, että karjalaisuus on osa kulttuuriperintöämme. Karjalaisuus voidaan jakaa sekä henkiseen että aineelliseen kulttuuriperintöön. Tällöin karjalainen kulttuuri yleisesti voidaan nähdä henkisenä kulttuuriperintönä ja karjalainen käsityöperinne aineellisena kulttuuriperintönä, vaikka siihen kuuluu muitakin aineellisia elementtejä. Koska kulttuuriperintöä voidaan hyödyntää opetuksessa tiedon lähteenä, opiskelun kohteena tai opiskelun välineenä on vastaava tarkastelu myös karjalaisen käsityöperinteen opetuksen kannalta oltava mahdollista (ks. KUVIO 1).

KUVIO 1. Karjalaisuus ja karjalainen käsityöperinne, henkisenä ja aineellisena, kulttuuriperintönä

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielmassani on kaksi teoriaosiota. Ensimmäisessä osassa tarkastelen kulttuuriperinnön aineellisia ja henkisiä аспектеja kouluopetuksen näkökulmasta. Tämän jälkeen esittelen lähestymistapoja kulttuuriperintöopetukseen ja teen selkoa siitä, mitä kulttuuriperinnöstä sanotaan käsityön opetussuunnitelmissa aina 1970-luvulta lähtien. Toisessa teoriaosiossa teen selkoa karjalaisuudesta ja karjalaisen käsityöperinteen ilmentymistä.

Neljännessä luvussa kuvaan, kuinka lähestyn tutkimusaiheeni hermeneuttisen tieteenfilosofian valossa, ja mikä virka merkityksillä on tutkimuksessani. Tämän jälkeen syvennyn muistelumetodiin, jonka tarkoitus on tukea aineistonkeruumenetelmäni, joka on haastattelu. Seuraavaksi teen kuvauksen haastateltavistani sekä museosta haastatteluympäristönä. Viimeisenä kerron, kuinka olen purkanut, analysoinut ja tulkinnut aineistoani.

Kaksi seuraavaa lukua koostuu tutkimustuloksista, jotka vastaavat tutkimustehtäviini. Viimeisessä luvussa, pohdinnassa, selvitän tutkimustulosten suhdetta teoriaan eli tarkastelen karjalaista käsityöperinnettä kulttuuriperintöopetuksen lähestymistapojen kautta ja pohdin kulttuuriperintöopetuksen kehitystarpeita ja mahdollisuuksia. Lopuksi pohdin tutkimukseni luotettavuutta ja jatkotutkimusvaihtoehtoja.

2 KULTTUURIPERINTÖ JA KULTTUURIPERINTÖOPETUS

Kulttuuriperintökeskustelua on käyty jo vuosikymmeniä kansainvälisellä tasolla. Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön eli Unescon toimintaperiaatteisiin on jo alun alkaen kuulunut kulttuuriperinnön välittäminen. Tieteelliset ja ammatilliset keskustelut osoittavat, että käsite perinne on kasvanut koskemaan yhä laajempaa aluetta viimeisen puolen vuosisadan ja etenkin viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Kun aluksi keskityttiin vaalimaan historiallisia muistomerkkejä ja luontokohteita, niin 1960- ja 1970-luvuilla huomiointiin myös historialliset risteymät ja kaupungit. Painopiste laajeni entisestään 1990-luvulla kattamaan kulttuurimaisemat ja viime vuosina myös aineettoman kulttuuriperinnön. Globaalien organisaatioiden määrä on lisääntynyt jatkuvasti ja ne tarjoavat lisävauhtia kulttuuriperinnön uudelleen määrittelylle. (Logan 2008, 3.)

Asunmaa (1986, 13) yhdistää kulttuuriperinnön laajenneeseen käsitteeseen arvot ja arvostukset. Myös Loganin (2008, 4) mielestä perinnössä on pohjimmiltaan kyse arvoista. Kulttuuriperintö on sosiaalinen rakennelma ja samalla sidottu yhteisön identiteettiin, jota koskevat vaikeat taloudelliset, poliittiset ja eettiset kysymykset. Knuutilakin (2008, 13–16) näkee arvot ja identiteetin kulttuuriperintökäsitteeseen kytkeytyvinä aspekteina. Kulttuuriperinnön voidaan todeta tukevan ja muodostavan yksilön identiteettiä, jolloin taustalla ovat tunteet, joita perintönä koetut asiat herättävät. Kun on kyse jonkun asian säilyttämisestä, vaalimisesta tai edistämisestä sen itsensä vuoksi, nähdään tämä asia myös merkityksellisenä ja sen myötä tehdään arvovalintoja. Arvokkaina pidettyjä asioita on runsaasti, ja Suomessa onkin erilaisia kulttuuriperinnön vaalijoita aina yksittäisistä perinneyhdistyksistä ja kansalaisista valtion virastoihin. Karjalan Liiton (1982, 13) julkaisussa kerrotaan, kuinka karjalaisen siirtoväen aineellisen kulttuurin säilyttämisestä on kannettu huolta, sillä käytettävissä oleva aineisto on puutteellista ja tutkimuksen tekemisen kannalta hyödytöntä. Lähdeaineiston kerääminen on ollut ensisijaisen tärkeää 1980-luvulla, sillä huoli riittävän iäkkäiden siirtokarjalaisten vähenemisestä on ollut suuri.

Kulttuuri ja kulttuuriperintö ovat kollektiivisen, inhimillisen käyttäytymisen monimutkaisia ilmentymiä, joita on vaikea tutkia ja kuvata kokonaisuudessaan. Kulttuuriperintöä on helpompi lähestyä jostakin tietystä näkökulmasta kuten esimerkiksi aineellisesta eli materiaalisesta näkökulmasta. Käsiyöt tai käsiyöperinne eivät ole ainoastaan kulttuurien ilmentymiä vaan ne usein auttavat kulttuurien määrittelemisessä. Käsiyöt ovat tyypillisesti ihmisten tekemiä

tuotteita ja niistä on yleensä käytännöllistä hyötyä tai koristeellista arvoa. Käsityöperinteeseen kuuluu ne taidot, joita tarvitaan tuotteiden valmistamiseen ja toisaalta taas elämäntapaan liittyvät taidot, jotka siirtyvät sukupuolelta toiselle. (Kokko & Dillon 2010, 2.)

2.1 Aineellinen ja henkinen kulttuuriperintö

Suomalainen kulttuuriperinnön tuntemus on nähty niukkana ja pinnallisena, minkä vuoksi on koettu aiheelliseksi lisätä museoiden ja koulujen välistä yhteistyötä. Koska näiden kahden organisaation yhteistyötä ei ole hyödynnetty tarpeeksi, on kulttuuriperintöopetuksessa parantamisen varaa. (Mähkä 1998, 17.) 2000-luvulle tultaessa on alettu kiinnittää huomiota koulujen kulttuuriperintöopetukseen ja kirjattu se myös valtakunnallisen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (Opetushallitus 2004). Koulu on huomattavan tärkeä kulttuuriperinnön välittäjä, koska tietyssä elämänvaiheessa se koskettaa jokaista kansalaista. Yhteiskuntamme rakentuu opetuksen sisältöön kuuluville aineelliselle ja henkiselle kulttuuriperinnölle. Koulun tehtäviin kuuluu huolehtia, että lapset ja nuoret ovat tietoisia asioista, joita pidämme niin arvokkaina ja tärkeinä, että tahdomme säilyttää ne tuleville sukupolville. Arvokasvatus on vääjäämätön osa kulttuuriperintöopetusta. (Tornbegr 2008, 69.)

Vuoriheimon mukaan (2004, 8) tulevaisuuden tavoitteena on taata kulttuuriperintöopetus jokaiselle koululaiselle aina esiopetuksesta alkaen. Käsitteestä kulttuuriperintö tulee helposti mieleen kansanperinne ja kansallisuusaate tuohivirsuineen, Maamme-lauluineen ja siniristilippuineen. Todellisuudessa kulttuuriperintö on paljon laajempi käsite. Se on meistä itseltämme ja meidän ympäriltämme huokuvaa menneisyyttä kaikkine tavaroineen, tapoineen ja rakennuksineen. Kaikki, minkä lapset oppivat kauttamme tai ilman meitä, kuuluu kulttuuriperintöön. Se on myös osa identiteettiämme ja tekojemme taustalla. Perinne ei ole vartioitu pyhäinjäännös vaan sitä voidaan luovasti käyttää uusin tavoin. Kulttuuriperinnön merkityksiä tulkitaan yhä uudelleen ja sitä luodaan lisää aina vanhan pohjalta. Tornberg & Venäläinen (2008, 66) puolestaan määrittelevät kulttuuriperinnön kasvatuksellisen toiminnan näkökulmasta. Kulttuuriperinnöllä vaikutetaan yksilön arvomaailmaan ja kehittymiseen. Se koskee niin ihmisten kuin esineiden ja asioiden välistä vuorovaikutusta. Kulttuuriperintöopetuksessa keskeistä on se, mitä ja miten oppilaan halutaan oppivan kulttuurista perinnettä ja perintöä.

Korkiakangas (2008) toteaa, että rakennukset, esineet tai taideteokset ovat ihmisen tuottamia materiaalisia kulttuurin luomuksia. Niitä pidetään näkyvinä objekteina, jotka edustavat kult-

tuurista ilmaisua ja perintöä. Käsityöt ovat kyseisen materiaalisen kulttuurin esiintymiä. Kulttuuri rakentuu materiaalisten eli aineellisten aspektiensa lisäksi henkisen kulttuuriperinnön kautta (ks. Tornberg & Venäläinen 2008, 69). Knuutila (2008, 13) toteaa, että kulttuuriperintökäsitteeseen liittyy yleensä ajatus jonkun perityn säilyttämisestä ja hoitamisesta. Säilyttämisen arvoisina pidetyt, inhimillisen toiminnan pohjalta syntyneet, aineelliset ja aineettomat asiat koskevat kulttuuriperintöä. Vilkuna (2008, 49) avaa kulttuuriperinnön käsitettä samalla tapaa. Hän näkee kulttuuriperinnön määritelmän toisessa ääripäässä viranomaisten hyväksymät monumentaaliset kulttuuriperintökohteet, ja toisessa päässä arkisemman koko kulttuuria koskevan sekä aineellisen että henkisen perinnön. Virta (2008, 126) toteaa menneisyyden olevan nykyisin läsnä aineellisena ja henkisenä kulttuuriperintönä, minkä yksilö kohtaa kaikkialla elämismaailmassaan, koska yhteiskunta ja kulttuuri ovat historiallisesti rakentuneita.

Myös Asunmaa (1986, 14) jaottelee kulttuuriperinnön henkiseen ja aineelliseen perintöön. Henkinen kulttuuriperintö kattaa muistitiedon, suullisen perinteen, tapakulttuurin ja kansanmusiikin. Aineellinen perintö sisältää puolestaan rakennusperinnön, käsityöperinnön ja visuaaliset dokumentit. Samalla tapaa karjalainen kulttuuriperintö voidaan jakaa henkiseen ja aineelliseen kulttuuriperintöön. Tässä tutkielmassa aineellisella kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan ensisijaisesti karjalaista käsityöperinnettä ja henkisellä perinnöllä muistitiedon, suullisen perinteen ja tapakulttuurin varassa olevaa karjalaisuutta.

2.2 Kulttuuriperintöopetuksen lähestymistavat

Kulttuuriperintöopetusta voi lähteä toteuttamaan monella tavalla, ja viime vuosina onkin laadittu useita oppaita tukemaan opettajan työtä tällä saralla. Oppaiden laadinta kertoo kulttuuriperintöopetuksen haasteellisuudesta. Suomen museoliitto on yhteistyössä Suomen Tammi-verkoston (Opetushallitus, Museovirasto ja Ympäristöministeriö) kanssa koonnut Kulttuuriperintö ja Oppiminen -julkaisun (2008), joka innostaa elinikäiseen oppimiseen, kansalaisten hyvinvointiin ja kestäväan kehitykseen kulttuuriperinnön puitteissa. Tornberg & Venäläinen (2008, 70) esittelevät oppaassa yhden tavan käsitellä kulttuuriperintöä kouluissa. Kulttuuriperintöä voidaan hyödyntää opetuksessa *tiedon lähteenä* (subjektina), *opiskelun kohteena* tai *opiskelun välineenä* (objektina).

2.2.1 Tiedon lähteenä

Kun tarkastellaan aineellista ja henkistä kulttuuriperintöä opetuksen näkökulmasta, huomataan sen välittävän monenlaista tietoa. Itse esine, ympäristö tai asia voi toimia tiedon lähteenä. Toisaalta taas tietyn elämän alueen kulttuurin tuote on tiedon lähde. Riippuu myös tuotteesta, minkä luontoista tieto on. Esimerkiksi ikkunasta avautuva maisema ja kulttuurihistoriallinen esine ovat täysin erilaisia tiedon näkökulmasta. Kulttuurin tuotteella on historiansa menneisyydestä nykyhetkeen, sillä se on syntynyt ja sitä on käytetty tietyssä paikassa, ajassa ja yhteiskunnassa, sen esittelypaikan lisäksi. Kulttuuriperintö on viesti menneisyydestä, aikaisempien sukupolvien kokemuksista, tiedoista, näkemyksistä, taidoista, nykyhetken tapahtumista ja tulevaisuuden toiveista. Rakennukset, taideteokset, esineet ja kulttuuriympäristöt edustavat eri aikojen ja paikkojen erilaisia yhteisöjä. Kulttuuriperintö todentaa ihmisten tapoja, kieliä, taitoja, tietoja, uskomuksia, uskontoja, perinteitä, traditioita, käyttäytymissääntöjä ja rituaaleja. Käsin valmistetut tuotteet kertovat tekijänsä identiteetistä ja kulttuurista. Henkisen ja aineellisen kulttuuriperinnön yhteys on vääjäämätön eikä aina voida määrittellä kumpi on seurausta kummasta. (Tornberg & Venäläinen 2008, 70.)

2.2.2 Opiskelun kohteena

Tornbergin ja Venäläisen (2008, 70) mukaan kulttuuriperintö voidaan nähdä myös opiskelun kohteena, jolloin pyritään erilaisten kulttuurin ilmenemismuotojen tuntemukseen. Näin ollen kehitetään kulttuuriperinnön ymmärtämisen taitoa eli kulttuurista luku- ja kirjoitustaitoa. Tällöin kulttuurisen perinnön tuottamisen ja vastaanottamisen opetteleminen on opiskelijan tavoitteena. Kyseessä on kulttuuriperinnön siirtäminen.

Kun kulttuurin tuote on opiskelun kohteena, pyritään oppimaan sen sisältöjä, muotoja sekä tuotanto- ja toimintatapoja. Tällöin puhutaan kulttuurituotteen elämänkaaresta ja logiikasta. Itse tekemällä sekä tarkastelemalla olemassa olevia esineitä ja asioita kasvatetaan ymmärrystä. Oppijan kiinnostus voidaan puolestaan herättää tutustumalla tuotteiden taustoihin ja syntyprosesseihin ennen niiden käyttöönottoa tai esillepanoa. Kulttuurilaitokset ja koulut ovat itessään rakennusperintö- ja kulttuuriympäristökohteita, mutta samalla ne ovat kulttuuriperintöä systeeminä ja järjestelmänä. Kulttuuriorganisaatioiden tehtävä on tallentaa, esittää ja tutkia kulttuurista perintöä. Koulut ovat puolestaan luotu siirtämään kulttuurista osaamista uusille sukupolville. Näiden instituutioiden toiminta peilaa aikaansa ja säilytettävän sekä esitettä-

vän kulttuuriperinnön taustalla ovat valinnat. Usein näitä valintoja ohjaavat tietoiset tavoitteet ja jopa poliittiset päämäärät. Sosiaaliset paikat ovat kulttuuriperintökohteita, joiden ylläpitämiseen ja yleisön käyttäytymiseen liittyy aina tietynlainen järjestys ja järjestelmä. (Tornberg & Venäläinen 2008, 70–71.)

2.2.3 Opiskelun välineenä

Välineellinen näkökulma kulttuuriperintöopetukseen saadaan, kun kulttuuriin tuotteita hyödynnetään tiedon ja opiskelun välineinä. Esineet, tavat, ympäristöt ja rakennukset välittävät itsestään tietoa, mutta samalla ne välittävät muuta tietoa sisältöjensä, materiaaliensa, tuotanto- ja toimintatapojensa kautta. Kulttuurin tuotteiden avulla voidaan opiskella muutakin kuin niitä itseänsä. Esimerkiksi taideteosta voi hyödyntää itse taiteen lisäksi jonkun muun oppiaineen tai elämänalueen opiskelussa. Kasvatuksesta puhuttaessa on aina mukana myös välineellinen funktio. Kulttuurikasvatus on kasvatusta vasta sitten, kun jotain tuotetta tehdään, katsotaan, kuunnellaan tai luetaan jostain halutusta syystä. Ajatuksena voi olla tietyn oppiaineen, elämäntavan tai arvon välittäminen, mutta perimmäinen tarkoitus on kuitenkin kehittää ihmisyyksilön identiteettiä. (Tornberg & Venäläinen 2008, 71.)

Ihmisen kehityksen ja kasvun edistäminen on aina taustalla, kun lähestytään kulttuuriperintöopetusta opiskelun välineenä, opiskelun kohteena tai tiedon lähteenä. Koulun on tarkoitus tarjota oppilaille välineitä oman identiteetin muodostamiseen ja kokonaisvaltaiseen kasvamiiseen ja kulttuuriperintöopetus on yksi väylä tähän päämäärään. Ihminen rakentaa käsitystä itsestään omaksumalla kulttuuriperinnön tarjoamia tapoja ja tarkastelemalla itseään suhteessa niihin. Kulttuuriperintö mahdollistaa myös erilaisia ajattelutapoja sekä vaihtoehtoja opiskeluun. Kulttuuriperintöopetus tarjoaa tien oppimaan oppimiseen. (Tornberg & Venäläinen 2008, 71–72.)

2.3 Kulttuuriperintö käsityön opetussuunnitelmissa

Tässä osiossa tarkastelen, mitä kulttuuriperinnöstä todetaan käsityön opetussuunnitelmissa ja niiden pohjalta laadituissa lisämateriaaleissa aina 1970-luvulta lähtien 2000-luvulle tultaessa. Kohdennan tarkasteluni keskittymään erityisesti karjalaisen käsityöperinteen ilmenemiseen niissä.

2.3.1 Käsiyöperinteen opetus 1970-luvulla

Vuonna 1970 voimaan astunut peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö sisältää oppiaineiden opetussuunnitelmat. Opetussuunnitelmassa peruskoulun kokonaistavoitteista on johdettu käsityön opetukseen yleistavoitteet, jotka koskevat sekä tekstiilityötä että teknistä työtä. Yleistavoitteet on jaettu seitsemään osaan, joista yksi on *esineellisen kulttuuriperinnön* vaaliminen ja välittäminen käsityönopetuksessa. Samaisessa opetussuunnitelmassa on myös määritelty käsityönopetuksen osa-alueet uudelleen. Tähän saakka Suomessa käsityönopetus on jakaantunut oppilaiden sukupuolen mukaisesti miehen ja naisen välisten kodin ja yhteiskunnallisten roolien mukaisesti. Komitean päätöksestä tästä eteenpäin 1.-2. vuosiluokkien käsityö on samanlaista kaikilla. Luokilla 3-6 puolestaan opetus eriytyy tekniseksi työksi ja tekstiilityöksi oppilaan valinnan mukaan. Jos oppilas on valinnut tekstiilityön opinnot, tulee hän perehtymään myös teknisen työn perusteisiin ja päinvastoin. (Komiteanmietintö 1970, 337–338.)

Luokkien 1-2 käsityönopetuksesta käytetään nimitystä käsityöaskartelu. Opetussuunnitelmassa on määritelty, mitä materiaaleja, tekotapoja ja välitavoitteita käsityön opetukseen tällöin sisältyy. Luokkien 3-7 tekstiilikäsityön oppiaine on jaettu luokkakohtaisesti viiteaineistoon ja välitavoitteisiin. Viiteaineisto kertoo, mitä töitä milläkin vuosiluokalla on tarkoitus toteuttaa ja välitavoitteet selventävät töiden tekniikoita. Kolmannella ja neljännellä vuosiluokalla opetuskokonaisuuksia ovat ompelu, neulonta ja virkkaus, tekstiilihuolto ja tekstiilitieto. Viidennellä ja kuudennella luokalla uudeksi opetuskokonaisuudeksi tulee työvälineoppi. Seitsemännen luokan opetuskokonaisuuksia ovat ompelu, muotoaminen, tekstiilitieto ja tekstiilihuolto. Muotoamisen yhteydessä mainitaan pirta- ja lautanauhojen valmistus. Lisäksi luokilla 3-7 on yleisesti kirjattu tutustuminen kirjontaan ja kudontaan. (Komiteanmietintö 1970, 339–346.) Vuoden 1970 opetussuunnitelmasta voidaan käsityökulttuurin osalta todeta, että sen vaaliminen ja välittäminen on mainittu tavoitteissa ainoastaan yleisluontoisesti. Perinteisten nauhojen, kirjontatöiden ja kudonnaisten valmistuksen lisäksi opetussuunnitelmassa ei ole suoranaisia ehdotuksia, tai niitä ei ole ainakaan mainittu, käsityöperinteen toteuttamiseksi koulussa. Voidaankin ajatella tämän jäävän opettajan henkilökohtaisten intressien varaan.

Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnön (1970) pohjalta on laadittu myös ohjekirjasia opettajille. Näiden ohjekirjasten tarkoitus on konkreettisin esimerkein selventää peruskoulun opetussuunnitelmaa oppiaineittain. Tekstiilikäsityön opetukseen laaditussa ohjekirjassa todetaan perinteiden opetuksesta, että käsityönopetuksen pääpainon tulee vastata nyky-

ajan vaatimuksiin, tehtäviin ja olosuhteisiin, mutta sen juuret ovat kuitenkin työtavoissa, jotka aiemmat sukupolvet ovat kehittäneet. Näistä taidoista useat ovat kansainvälisiä ja niitä opetetaan useissa maissa, mutta osa niistä on ominaisia juuri suomalaisille. Nämä kansankäsitöihin liittyvät menetelmät ja mallit ovat aikoinaan kehittyneet ja havaittu tarkoituksenmukaisiksi. Jokaisella maalla on aihetta olla ylpeä omasta kansankulttuuristaan. Tekstiilityönopetus ei saisi rajoittua kuitenkaan pelkäksi vanhojen mallien kopioimiseksi eikä toisaalta liialliseksi soveltamiseksi. Kulttuuriperintö säilyy parhaiten, kun opetus auttaa ymmärtämään vanhojen käsitöiden arvokkuutta ja kauneutta, ottaen siitä virikkeitä uusiin ideoihin. (Anttila 1971, 10–11.)

Iloa Tekstiilityöhön -kirjasarja on luotu opettajan työn tueksi tekstiilityönopetukseen ja se noudattaa peruskoulun opetussuunnitelmien tavoitteita ja rakentuu niiden pohjalta. Kirjasarjaa on valmistettu useille eri luokka-asteille aina 1970-luvulta lähtien. Käsityöperinteen näkökulmasta 1970-luvun kirjat johdattavat tutustumaan mm. kansanomaiseen suomalaiseen kirjontaan (ks. Halme & Vuorio 1973, 62; Halme, Vuorio & Bask 1979, 182). Vuorio on eräs *Iloa Tekstiilityöhön* -kirjasarjan kirjoittajista. Hän on koonnut tekstiilityön opetuksen tueksi, opetussuunnitelman pohjalta, vihkosen *Kansanperinteen elvyttäminen tekstiilityössä* (1976). Haastateltavista opettajista Anja oli löytänyt vihkosen opetusaikaisten materiaaliensa joukosta ja ajatteli sen olevan hyödyllinen tutkimusaiheeni kannalta. Vihkonen on mielenkiintoinen, sillä sen laatiminen todentaa, että kansanperinteen elvyttäminen kouluopetuksessa on nähty tarpeelliseksi 1970-luvulla.

Kansanperinteen elvyttäminen tekstiilityössä -lisämateriaali (1976) tekee selkoa suomalaisesta kansanperinteestä. Kansanomaiset tekstiilit on jaettu neljään pääryhmään, jotka ovat puvut, kangaspuissa kudotut tekstiilit, pitsit ja kirjontatyöt. Eri luokille on suunniteltu aihepiiriopetusta ja virvittäin ompelusta, kuvioinnista ketjupistokirjonnalla, konerevinnäisestä, nahkaapplikoinnista sekä pistokirjonnasta on yksityiskohtaista materiaalia opetuksen tueksi. Lisäksi materiaalissa on konkreettisia kuviomalleja pistokirjontaan: virvittäin ompeluun, ketjupistokirjontaan, etupistokirjontaan ristipistokirjontaan ja ronkkaukseen. Tämän lisäksi on kuvioaiheita kirjottuihin peittoihin ja kansanomaisiin ornamentteihin.

2.3.2 Käsityöperinteen opetus 1980-luvulla

1980-luvun valtakunnallisissa, Kouluhallituksen (1985, 214) laatimissa, peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa tekstiilityön opetuksen yleistavoitteet jaetaan neljään kategoriaan, jotka ovat tekstiiliteknologia, tekstiilisuunnittelu, tekstiilitalous ja *tekstiiliperinne*. Tekstiiliperinteellä tarkoitetaan sitä, että opetuksessa kehitetään ja ylläpidetään suomalaisuudelle tyypillistä käsityö- ja tapaperinnettä maakunta- ja kotiseutu-aiheisen kulttuurin puitteissa. Työskentelyn lähtökohtana tulee olla oman kansalliseen kulttuuriin lisäksi myös muiden kulttuuriipiirien ja kansojen tekstiiliperinteeseen liittyvät aiheet. Näin oppilasta kasvatetaan kansainvälistä yhteistyötä ja eri kansoja arvostavaksi suomalaiseksi.

3-6 vuosiluokkien käsityön osalta todetaan, että oppilaalle opetetaan taidekäsityön perusteet käsin ja konekirjonnassa. Kudonnan alkeisiin puolestaan tutustutaan yksinkertaisia kudonnaisia valmistamalla. Lisäksi harjoitellaan nyörien punomista ja kansanomaisten nauhojen kutomista. Yläasteen tekstiilityön opetuksesta todetaan, että seitsemännellä luokalla korostuu pukeutumisen tapakulttuuri. Valinnaisessa tekstiilityössä sen sijaan syvennyttään suomalaisiin kansan- ja kansallispukuihin unohtamatta muidenkaan kansallisuuksien pukeutumista. Valinnaisen tekstiilityön sisällöiksi luetaan myös perinnetekstiilien tarkastelu. (Kouluhallitus 1985, 215–216.)

Kouluhallitus (1985, 217) ohjeistaa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kunta-kohtaiseen soveltamiseen. Tekstiilityön perustaitoja ja -tietoja tulee opiskeltaessa rikastaa paikkakunnan käsityöperinne, kulttuuri- ja elinkeinoelämä sekä oppilaiden harrastukset huomioiden. Käsityötaitajan kouluvierailut, oman paikkakunnan museo ja kotona valmistetut, vanhempien tai isovanhempien, käsityöt ovat perinnevirikkeitä opiskeluun.

1980-luvun perusopetuksen opetussuunnitelman pohjalta kouluhallituksen työryhmä (1988) on laatinut peruskoulun opetuksen oppaat *Ala-asteen käsityö ja tekstiilityö* ja *Yläasteen tekstiilityö*. Oppaiden tarkoituksena on peruskoulun tekstiilityön opetuksen tukeminen suunnittelun ja toteutuksen kannalta. Kouluhallituksen (1988a, 20–21) Ala-asteen käsityön ja tekstiilityön opetuksen oppaassa annetaan esimerkkejä oppimäärän kuntakohtaiseen soveltamiseen huomioiden kotipaikkakunta, kotiseutu ja käsityöperinne. Nämä samaiset esimerkit on liitetty myös Yläasteen tekstiilityön opetuksen oppaaseen (Kouluhallitus 1988b, 58–59). Kotipaikkaan ja kotiseutuun on yhdistetty kuuluvaksi paikkakunnan pukukulttuuri, koulun tapahtumat ja juhlat, käsityötaitajan vierailut (esim. pellavasta tai villasta langaksi), sanastoperinne, pu-

keutumisperinne ja kotiseutumuseo. Käsiyöperinteeseen ohjataan tutustumaan puolestaan museokäyntien, oman suvun käsitöiden, vanhojen tekstiilien ja esineiden (esim. juustokehä ja rukinlapa), joulun- ja pääsiäisaskartelun, lasten aiemman pukeutumisen ja vanhojen työtapojen avulla. Vanhoiksi työtavoiksi luetellaan mm. kasvivärjäys, kynttilöiden valmistus, tuohi- ja lastutyöt, nauhojen ja nyörien valmistus sekä kangaspuilla kutominen. Lisäksi opetuksen opas ohjaa yksityiskohtaisesti kirjonnin ja kudonnan opetukseen eri vuosiluokilla. (Kouluhallitus 1988a.)

Kouluhallituksen (1988b, 24) Yläaseen tekstiilityön opetuksen oppaassa korostetaan kansallista kulttuuria ja arvoja. Oppilaita kasvatetaan perinteisten käsitöiden avulla arvostamaan sekä omaa että muiden kansojen kulttuuria. Kouluissa annetun opetuksen pohjalta ovat syntyneet Suomen kotien tekstiilit. Suomen historia ja suomalainen kulttuuri todentuvat käsitöiden kautta. Kansainvälisten virtausten vaikutukset tulee huomioida suomalaisessa pukeutumisessa ja sisustuksessa. Oppilaita ohjataan ymmärtämään kulttuuriperinnön merkitystä ja sitä, että hän on osa kansakuntaa ja itsenäistä isänmaata. Kulttuuriperinnön merkityksen ymmärtäminen johdattaa tuntemaan kansallisen kulttuurin ja arvojen, kehittämisen ja säilyttämisen vastuuta. On huomioitava, että menneiden vuosikymmenien mestarilliset käsityöt ovat ylläpitäneet omalta osaltaan kansallista identiteettiämme.

Kulttuuritiedon sisällyttäminen osaksi opetusta tapahtuu siten, että oppilaan tulisi tuntea tekstiilityön kulttuuritraditio alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Kulttuurityylien kansanomaistumisprosessien tuntemus ilmenemismuotoineen sekä suomalaisessa että alueellisessa kansanperinteessä sisältyy kulttuuritietoon. Oppilaan tulee tuntea kansanomaisia tuotteita aikakausittain sekä käsityön työvälineitä, -menetelmiä ja -tapoja niiden historian ja kehityksen näkökulmasta. Käsiyön historian tuntemus on yksi väylä soveltaa tuotteiden suunnittelussa ja valmistuksessa. Oppilaan tulee arvostaa suomalaista taideteollisuutta ja kansankulttuuria ja tuntea kansallisen kulttuurimme yhteisöllistä, aineellista ja henkistä perinnettä. Tutustuminen suomalaiseen kansankulttuuriin, tapaperinteeseen, kansan elin- ja työolosuhteisiin aikakausittain sekä oppilaan kyky siirtää kulttuuriperinnettä kuuluvat kulttuuritiedon opetukseen. Kansallista kulttuuria ja arvoja välitetään opetuksessa perehtymällä myös pukuhistoriaan. Oppilaan tulee kyetä tunnistamaan kuvista, museopuvustosta ja teatteripuvustosta eri tyylikausille sijoittuvat pukineet. Lisäksi oppilaan tulee osata luetella tyylikausille tunnusomaisia pukineiden nimiä, värejä, kankaita, koruja ja asusteita. Oppilaan tulee myös ymmärtää, kuinka pukeutuminen on yhteydessä eri kulttuureihin. (Kouluhallitus 1988b, 24–25.)

2.3.3 Käsiyöperinteen opetus 1990-luvulla

Vuoden 1994 peruskoulun valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteissa sanotaan käsi-työn, teknisen työn ja tekstiilityön opetuksesta seuraavaa: opiskelulle on laadittu kymmenisen yleistä tavoitetta, joista yhdessä todetaan, että oppilas oppii arvostamaan, kehittämään ja ylläpitämään paikallista, kansallista sekä kansainvälistä käsiyö- ja esinekulttuuria. *Kulttuuriympäristö* nähdään yhtenä käsiyön opetuksen lähtökohtana luonnonympäristön, tuotannollisen ympäristön, taloudellisen ympäristön, ja sosiaalisen ympäristön ohella. Opetuksen tulee tähdätä nykyaikaiseen teknologiseen työväline-, materiaali- ja työtapatuntemukseen. Oppilaan persoonallisuuden kasvua on tuettava tietoista havainnointia, kädentaitoa, kekseliäisyyttä ja suunnittelua edellyttävillä hankkeilla, jotka liittyvät mm. suomalaiseen luontoon ja kulttuuriin. (Opetushallitus 1994, 105–106.)

Opetushallituksen vireille laittama, Kuhmosen (1994) toimittama, *Ideasta tuotteeksi: Käsiyö, tekninen työ ja tekstiilityö* kirja on valmisteltu käsiyön opetussuunnitelmien laatimisen tueksi. Teoksessa selvitetään käsiyön oppimisen ja opetuksen prosessia, jonka tulisi nivoa yhteen käytäntö ja teoria. Samalla teos vastaa sen hetkisiin käsiyön opetukseen liittyviin kysymyksiin esimerkiksi lapsen persoonallisen kasvun tukemisesta. Kirjassa käsitellään syvemmin perusopetuksen opetussuunnitelmassa (1994) määriteltyä kulttuuriympäristöä.

Käsiyön olemukseen kuuluvat keskeisesti suunnittelu ja toteutus, kun valmistetaan käsintehdyjä tuotteita. Koulun käsiyöopetus pyrkii vastaamaan opetuksen yleisiin sekä käsiyölle erikseen laadittuihin tavoitteisiin. Ainoastaan esineiden tuottaminen ei enää vastaa nykyajan ja tulevaisuuden vaatimukseen käsiyöopetuksen kohdalla ja sitä onkin tarkasteltava laajemmasta näkökulmasta. Käsiyö perustuu lukuisista erilaisiin tekniikoihin ja materiaaleihin perustuvista osa-alueista, joita on mahdollista tarkastella monista lähtökohdista. Käsiyö on sidoksissa moniin tekijöihin suunnittelu- ja valmistusprosessin kannalta. Näitä tekijöitä ovat kulttuuriympäristö, luonnonympäristö, taloudellinen ympäristö, sosiaalinen ympäristö ja tuotannollinen ympäristö. Nämä viisi osa-aluetta ovat keskenään tiiviissä vuorovaikutuksessa, mutta myös kiinteästi yhteydessä varsinaiseen käsiyöprosessiin. Jotta voitaisiin eheästi suunnitella ja valmistaa käsitöitä, tarvitaan tietoa näiltä jokaiselta osa-alueelta. Näihin kaikkiin osa-alueisiin ovat yhteydessä myös taidot, tiedot ja asenteet. (Kuhmonen 1994, 67–68.)

Käsiyön kulttuuriympäristöön voidaan liittää rakennettu ja esineellinen ympäristö sekä kansanperinteeseen nojaava henkinen ympäristö. Suomalainen käsiyö- ja muotoilukulttuuri syn-

tyy niiden pohjalta. Kulttuurisen kestävyuden edellytys on se, että kulttuuri ja arvot ovat sopusuhteissa kehityksen kanssa. Jotta kulttuurisesti kestävä kehitys voi jatkua ja kehittyä, on sen rakennuttava jokaisen kansan omalle arvomaailmalle ja kulttuuriperinnölle. Tulevaisuuden kannalta sivistys on maamme menestymisen ehto ja selviytymisstrategia. Suomalainen käsitys kuuluu kansalliseen sivistykseemme ja sen voima perustuu vahvaan käsityötaitoon ja persoonalliseen muotoiluun. Suomalaisen käsityöperinteen ja -taiteen sekä teollisen muotoilun tuntemus on tie vahvaan kansalliseen itsetuntoon. Näin kehittyi myös moderni ja omaleimainen käsityökulttuuri. Käsityökasvatuksen tehtäviin kuuluu opetus kriittisestä esinekulttuuriin suhtautumisesta. (Kuhmonen 1994, 69–70.)

2.3.4 Käsityöperinteen opetus 2000-luvulla

Uusimman valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2004, 156) todetaan yleisellä tasolla lyhyesti ja ytimekkäästi: ”*Oppilasta johdatetaan tutustumaan suomalaiseen ja myös muiden kansojen käsityön kulttuuriperinteeseen.*”

Opetussuunnitelmassa on määritelty tavoitteet, keskeiset sisällöt ja kuvaukset oppilaan hyvästä osaamisesta tiettyjen luokka-asteiden päättyessä. Vuosiluokkien 1-4 sisällöissä oppilas tutustuu kotipaikkakunnalle omaleimaisiin, sekä moderneihin että vanhoihin käsityövälineisiin, -materiaaleihin, -tuotteisiin ja työtapoihin huomioiden näihin liittyvät ammatit ja harrastukset tulevaisuuden perspektiivistä. Lisäksi oppilas tutustuu muiden kulttuurien käsityöperinteen piirteisiin, jotka mahdollisesti vaikuttavat lähiympäristössä. Oppilaan hyvään osaamiseen 4. luokan päättyessä kuuluu myönteinen suhtautuminen sekä omaan että muiden kansojen kulttuuriperintöön. (Opetushallitus 2004, 156–157.)

Luokkien 5-9 käsityöopetuksen tavoitteissa todetaan, että oppilas perehtyy suomalaiseen ja mahdollisesti myös muiden kansojen käsityökulttuuriin saaden näin ainesta omaan suunnittelutyöhön ja oman identiteetin rakentamiseen. Lisäksi oppilas perehtyy nykyaikaiseen ja perinteiseen teknologiaan tietoiseen ja taitoiseen, joita kykenee tulevaisuudessa soveltamaan. Käsityön yleisiin sisältöihin kuuluu, että oppilas saa tiedon lisäksi elämyksiä suomalaisesta kulttuurista ja perinteestä, unohtamatta muidenkaan kulttuurien vaikutteita. Tekstiilityössä oppilas tutustuu myös tekstiili- ja muotihistoriaan. Oppilaan hyvästä osaamisesta 8. luokan päättyessä kertoo hänen kykynsä käyttää suunnittelussa ohjatusti aineksia suomalaisesta käsityö- ja tek-

nologiakulttuurista. Oppilaan tulee myös ymmärtää, kulttuurin, luonnon, yhteiskunnan ja teknologian välisiä riippuvuuksia. (Opetushallitus 2004, 157–158.)

Aihekokonaisuudet ovat opetus- ja kasvatustyön keskeisiä painoalueita, jotka kytkeytyvät tavoitteiden ja sisältöjensä puolesta useisiin oppiaineisiin. Aihekokonaisuuksien teemojen on tarkoitus eheyttää kasvatusta ja opetusta sekä vastata ajan koulutushaasteisiin. Aihekokonaisuus kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys linkittyy vääjäämättömästi sekä kulttuuriperinnön- että käsityöopetukseen. Sen tarkoituksena on ohjata oppilasta löytämään oma kulttuuri-identiteettinsä ja ymmärtämään suomalaista ja eurooppalaista kulttuuri-identiteettiä sekä kehittää valmiuksia kansainvälisyyteen vuorovaikutukseen eri kulttuurien välillä. (Opetushallitus 2004, 38–39.)

Esittelen tässä vain ne aihekokonaisuuden kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys tavoitteet ja sisällöt, jotka kytkeytyvät sulavasti karjalaisuuteen ja karjalaiseen käsityöperinteeseen opetuksessa. Tavoitteena on, että oppilas oppii arvostamaan ja tuntemaan henkistä ja aineellista kulttuuriperintöään ja ymmärtää suomalaisen kulttuuri-identiteetin olevan osa alkuperäistä, eurooppalaista ja pohjoismaista kulttuuria. Oppilaan tulee ymmärtää kulttuurinsa juuria ja monimuotoisuutta. Hänen tulee nähdä oman sukupolvensa asema aiempien sukupolvien elämäntavan kehittäjänä ja jatkajana. Oppilaan tulee ymmärtää kulttuuri-identiteetin osatekijöitä merkityksineen yksilölle ja yhteisölle. Aihekokonaisuuden keskeisiä sisältöjä ovat eurooppalaisuus, pohjoismaalaisuus, suomalaisuus, kotiseudun kulttuuri, oma kulttuuri ja tapakulttuurien merkitys. (Opetushallitus 2004, 39.)

2000-luvun käsityöopetuksen tukimateriaalissa Kojonkoski-Rännäli (2010) on tehnyt pohdintoja käsityö-oppiaineesta. Hän tarkastelee käsityötä kasvatuksen välineenä, monimuotoista käsityötä, käsityötaidon oppimista ja käsityön tuloksia. Näissä osioissa ei ole pohdittu kulttuuriperintöopetusta vaan se on omana teemanaan vastaavilla opetushallituksen verkkosivuilla. Järnefelt (2010) toteaa opetuksen toteuttamiseen vaikuttavan kuntien ja koulujen omat suunnitelmat ja sopimukset. Jokainen kunta tai koulutuksen järjestäjä laatii oman opetussuunnitelman, jossa korostuu paikalliset periaatteet ja sisällöt. Lukuvuoden ohjelma sovitaan koulujen omissa työ- ja vuosisuunnitelmissa. Opettaja huolehtii tämän pohjalta omista oppikokonaisuuksista ja tuntisuunnitelmistaan. Kulttuuriopetussuunnitelma voi olla kunnan oma suunnitelma erityisen aihealueen toteuttamiseksi. Opetushallituksen (2010) verkkosivuilla on annettu perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin pohjautuvia virikkeitä kulttuuriperintöopetukseen erilaisten aineistojen ja hankkeiden muodossa.

2.3.5 Kokoavasti

Kun lähdetään tarkastelemaan 1970-luvulta alkaen valtakunnallisia perusopetuksen opetussuunnitelmia aina uusimpaan opetussuunnitelmaan, yhdessäkään niistä ei ole suoranaista mainintaa karjalaisesta käsityöperinteestä. Tämän perusteella voi ajatella olevan opettajan oman kiinnostuksen ja harrastuneisuuden varassa, missä määrin hän on huomionnut juuri karjalaisen käsityöperinteen opetuksessaan. Sen sijaan käsityöperinteen vaaliminen ja välittäminen on kirjattu jokaiseen opetussuunnitelmaan jossain muodossa. Yleensä se näyttäytyy osana jotain opetussuunnitelman yleistavoitetta: 1970-luvun opetussuunnitelmassa puhutaan ”esineellisen kulttuuriperinnön vaalimisesta ja välittämisestä”, 1980-luvulla johtoajatuksena on ”tekstiiliperinne”, 1990-luvulla puolestaan ”kulttuuriympäristö”, kun taas 2000-luvulle tultaessa kouluis- sa on toteutettava ”kulttuuriperintöopetusta”.

Lukuun ottamatta vuoden 1970 opetussuunnitelmaa, 1980-luvulta lähtien on korostettu pukeutumisen tapakulttuuria kouluopetuksessa ja ohjattu kuntakohtaiseen soveltamiseen kulttuuriperintöopetuksen tiimoilta. Esimerkiksi 1980-luvun opetussuunnitelman ohjeistus on merkillepantava kuntakohtaisen soveltamisen kannalta, vaikka siitä on tehty vielä yksityiskohtaisempi selonteko saman vuosikymmenen opetuksen oppaissa. 1970- ja 1980-luvun opetussuunnitelmat ovat yksityiskohtaisempia työtapaerittelyjen kannalta, joiden pohjalta on laadittu lisämateriaaleja opetuksen tueksi. Näissä materiaaleissa on yksityiskohtaisempaa ohjeistusta käsityöperinteen toteuttamiseen opetuksessa. Luvussa 3.2 on määritelty karjalaiselle käsityöperinteelle ominaisia tekniikoita ja materiaaleja, joista ainakin kirjonta, kudonnaiset, perinteiset nauhat, tuohi- ja olkityöt sekä pukeutumiskulttuuri esiintyvät jollain tasolla opetussuunnitelmissa ja lisämateriaaleissa.

Karkeasti todeten käsityöperinteen vaaliminen ja välittäminen kouluopetuksessa on nähty merkityksellisenä, sillä se on kirjattu viime vuosikymmenten opetussuunnitelmiin, vaikkakaan siitä ei ole annettu erityisen yksityiskohtaista ohjeistusta. Tuoreimmassa opetussuunnitelmassa on kuitenkin huomioitu, että käsityökulttuurin ylläpitämisen myötä voidaan vaikuttaa oppilaan henkilökohtaisen identiteetin rakentumiseen ja kulttuuriperinnön ymmärrykseen.

3 KARJALAISUUS JA KARJALAINEN KÄSITYÖPERINNE

Tässä osiossa tarkastellaan karjalaisuutta henkisenä ja aineellisenä kulttuuriperintönä. Karjalaisen kulttuurin henkinen dimensio määritellään alueellisuuden, elämäntavan ja kansantaitteen kautta, kun kulttuurin aineelliseen puoleen tutustutaan karjalaisen käsityöperinteen yleisimpien ilmentymien kautta.

3.1 Karjalainen kulttuuri – alueellisuutta, elämäntapaa ja kansantaidetta

3.1.1 Alueellinen Karjala

Karjalainen kulttuuri juontaa juurensa vanhasta suomalaisugrilaisesta ja itämerensuomalaisesta kulttuurista. Sen muotoutumiseen virtasi vaikutteita joka ilmansuunnasta: pohjoisen shamaanikulttuurista, idän bysanttilaisesta kulttuurista kera ortodoksisen uskonnon, lännen suomalaisheimoista ja etelän sukulaiskansoista. Laatokan rannoilla syntyneestä omaleimaisesta

KUVA 1. Karjala alueellisesti (Karjalan Liitto 2012)

karjalaisesta kulttuurista on voitu puhua 1000 vuoden ajan. (Haaksiluoto 1998, 35.)

Käsitteinä karjala ja karjalaisuus eivät ole yksiselitteisiä. Maantieteellisesti, historiallisesti ja kansatieteellisesti voidaan puhua Karjalasta eri nimin. Käsitteiden Venäjän Karjala (Karjalan tasavalta) ja Suomen Karjala avulla voidaan tehdä kaikista suurpiirteisin rajaus

(ks. KUVA 1). Siten saadaan esille

Karjalan omistussuhteet ja kansalliset erot. Tämä jaottelu aiheuttaa kuitenkin ongelman, sillä karjalaisuus ei ole kulkeutunut pelkkien valtiollis-poliittisten rajojen mukaisesti. Venäjän Karjalasta ja Suomen Karjalasta puhumalla voimme viitata taistelukenttään idän ja lännen välillä, mutta samalla on vääjäämättä kyse myös kulttuurisillasta. (Sihvo 1998, 449.)

Puhuttaessa karjalaisesta kulttuurista taustalla on ajatus sanomattomasta sopimuksesta, joka on ensin solmittu kansantieteellisessä ja myöhemmin kansallsideologisessa hengessä. Käsitteen Karjala alle mahtuu useita ja toisistaan erottuvia alueita, kun tarkastellaan sitä historiallisena, kansallisena ja hallinnollisena terminä. Suomeen kuuluu edelleen entisestä Karjalasta Pohjois-Karjala ja Etelä-Karjala. Ennen siihen kuuluivat myös Kannas, Raja-Karjala ja Laatokan Karjala. Jokaisella näillä on ollut omat kulttuuripiirteensä, mutta myös paljon yhteistä. Venäjän Karjalaan lukeutuvat Äänisen Karjala, Vienan Karjala ja Aunus ovat nekin saaneet historian vaikutuksesta ominaispiirteensä. (Sihvo 1998, 449.)

Alueellisuus on tekijä, joka vaikuttaa karjalaiseen identiteettiin monimutkaisesti. Karjalaista kulttuuria ja perinnettä yleistetään perinteentutkijoiden keskuudessa unohtamalla helposti alueen yhteiskunnallinen ja taloudellinen tarkastelu. Karjalaisuutta voidaan tutkiskella suhteessa ei-aineellisiin asioihin kuten muistoihin, suku- ja heimoperintöön, rituaaleihin ja kieleen sekä vaatteisiin ja ruokaan, jotka ovat sinänsä siirrettäviä kulttuuripiirteitä. Toisaalta taas identiteettiä voidaan arvioida aineellisen kulttuurin arkisiin piirteisiin nähden. Kyse on mielikuvista, joita arkiset esineet kuten rakennukset, vaatteet, uunit ja työvälineet muodostavat. Näissä mielikuvissa on alueellisia eroja, joten yhtä ”yleistä” Karjalaa ei voida sanoa olevan olemassa. (Hakamies 1996, 16–17.) Hollmen (2009, 14) selittää, että karjalaisilla ei ole koskaan ollut omaa valtiota tai yhtenäistä kansaa. Karjalaisen kulttuurin omaleimaisten piirteiden levinneisyys on se mittari, jolla Karjalan voi alueellisesti määritellä. Kulttuuripiirteet näkyvät perinteisissä kansanpuvuissa ja rakentamistyyleissä, maistuvat ruokaperinteessä ja kuuluvat kielessä. Myös vanhat uskomukset ja vuotuisjuhlat ovat karjalaisuutta perinteisemmillään. Karjalan heimo koostuu näiden kulttuuristen piirteiden kantajista.

3.1.2 Karjalainen elämäntapa

Kemppinen (1977) on tarkastellut karjalaisuutta kansanperinteen kautta. Hän kuvaa elinkeinon, ruokatalouden, kulkuneuvojen, tekniikan eli käsillä tekemisen, rakentamisen, sisustuksen, taiteen ja tapojen avulla, kuinka Karjalassa elettiin muinoin. Sihvon (1998, 449) mukaan taas karjalaisesta kulttuurista kannattaa puhua, kun on kyse kansankulttuurista eli kansanomaisista elämäntavoista ja -muodoista. Myös Raninen (1996, 74) painottaa elämäntapaa, kun puhutaan karjalaisesta kulttuurista, mihin ovat vaikuttaneet asutuksen syntyminen, alueellisuus ja ikä. Kansanluonteen syntymistä luonnehditaan usein kolmen tekijän yhteisvaikutuksena, joita ovat historia, sosiaaliset suhteet ja luonto. Esimerkiksi vienankarjalaisen reippauden ja vilkkauden

kerrotaan olevan heimoperintöä, kun tunne taas on peräisin erämaaluonnolta ja lopun kansanluonteesta on kasvattanut historia.

Sihvon (1998, 553–577) mukaan karjalaisia on luonnehdittu enemmänkin mentaliteettinsa kuin historiallis-yhteiskunnallisen taustan ja tekojen kautta. Karjalaisiksi luonteenominaisuuksiksi on mairittelevimmillaan lukeutunut siirtoväen kokemusten myötä rohkeus ja elämänusko. Karjalaiset nähdään optimistisina, luottavaisina ja valoisan tulevaisuuden uskon omaavina ihmisinä. Heidän puolustuskeinonsa murhetta vastaan ovat olleet hersyvä huumori ja optimismi. Karjalaisia pidetään antautumattomina, vilkkaina ja iloisina. Sallinen-Gimpl'n (1994, 87) mukaan karjalaisia on luonnehdittu jokseenkin vastaavalla tavalla, sillä heitä on kutsuttu vilkkaiksi, iloiseksi, puheliaiksi, seurallisiksi, rehellisiksi ja toisaalta taas perusluonteeltaan eristyneiksi.

Karjalaisia erottamattomasti luonnehtiva piirre, heti evakkoajan myötä, on ollut heidän vilkas keskinäinen kyläily, seurustelu ja vieraanvaraisuus, jota he odottivat myös kantaväestöltä. Muut suomalaiset olivat yksimielisiä siitä, että nämä piirteet kuuluivat kaikille siirtokarjalaisille. Vieraanvaraisuuden kerrotaan korostuvan Savoon muuttaneiden siirtokarjalaisien ja paikkakuntalaisten välillä. Yhteistä savolaisilla ja siirtokarjalaisilla oli se, että naapuriin voitiin mennä kutsumatta kylään, mutta karjalaiset ottivat kyläilijät vieraanvaraisemmin vastaan. Jos vieras saapui karjalaiskotiin yllättäen, hänet kestitettiin. Jos karjalaisperhe oli vieraan tullessa aterioimassa, pyydettiin hänetkin ruokapöytään, mikä oli outoa paikkakuntalaisille. (Sallinen-Gimpl 1987, 116–118.) Naapurivisiittien ohella Raninen (1996, 67) listaa talkoiden ja yhdistystoiminnan ohella nuorten seurustelun piristykseksi tanssit. Piirileikit ja tanhut edelsivät tuntemiamme paritansseja. Karjalaisille tanhuille on ominaista, että musiikki toimii improvisoivana elementtinä eikä määrää tanssikuvioita. Kävely- ja juoksuaskeleet, hyppelyt ja pyörimiset ovat tyypillisiä askelkuvioita. Tuttu askelkuvio toistuu tansseissa, minkä ohella tanssit aloitetaan ja lopetetaan aina piirillä.

Karjalaiseen elämäntapaan kuuluvat omintakeiset perhe- ja vuotuisjuhlat. Perhejuhlat ovat yleensä avoimia, yhteisölle tarkoitettuja ja sitä kokoavia juhlia. Perhejuhlat tapoineen alkavat ihmisen syntymästä ja kestävät läpi elämän. Yleisiä perhejuhlia ovat kaste, rippijuhlat, häät, tupaantuliaiset, nimi- ja syntymäpäivien vietto sekä hautajaiset. Vuotuisjuhlat ovat luonteeltaan enemmän suljettuja ja perheen kesken vietettäviä. Niihin lukeutuvat joulu, laskiainen, palmusunnuntain virpominen, pääsiäisviikko ja pääsiäinen. Muita kevään merkkipäiviä ovat vappu, äitienpäivä ja helluntai. Kesällä juhlistetaan juhannusta ja syyskauden kesteihin kuulu-

vat kihupyhät, praasniekat ja kinkerit. (Sallinen-Gimpl 1987.) Karjalaisten vuotuisjuhliin kuului omintakeisia tapoja. Esimerkiksi jouluna ruisoljilla vuorattiin tuvan lattia ja niitä heiteltiin kattoon, että vilja kasvaisi hyvin kesällä. Oljista taiteiltiin tupaa koristamaan kattokruunuja eli himmeleitä, jotka olivat tuvan ainoa koristus. Pääsiäisenä karjalaiset kiinnittivät huomiota virpomisen kristilliseen perinteeseen, ja toisaalta taas toivottelivat ”elämänoksan” välityksellä uudistavaa, nuorentavaa ja hedelmöittävää elinvoimaa virvottaville. (Sapo 1987, 55–77.) Myös karjalaiset perhejuhlat, kuten häät, ovat puhuttaneet omintakeisuudellaan. Virtaranta (1990, 137) kertoo, kuinka karjalaiset häätävät ovat olleet tutkijoiden kiinnostuksen kohteena, sillä karjalaisten häämenojen erot, seremonioiden suhteet ja muutokset ovat poikenneet muiden kansojen, etenkin venäläisten häämenoista.

3.1.3 Karjalaisen kansantaiteen erikoispiirteitä

Karjalaisen kulttuurin yhtenä tunnusmerkkinä on monitahoinen taide. Kansanrunoutta ja runolaulettua pidetään vanhana ja korkeatasoisena perinteenä. Lönnrot kokosi Vanhan Kalevalan (1935) ja uudemman Kalevalan (1849) lukuisilla ja pitkäkestoisilla matkoillaan Karjalan maaperälle, jolloin hän merkitsi muistiin kuulemiaan säkeitä ja keräsi talteen muiden ylöskirjaamia runoja. Lönnrot kokosi myös lyyristä runoutta, jolle ominaista on karjalaisen ihmisen elämänsä kuvauksen iloineen ja murheineen aina kehdosta hautaan. (Haaksluoto 1998, 35.) Elämästä, surusta, haaveista, ilosta ja kuolemasta tehtiin lauluja, jotka kirjailtiin kuvallisiksi tarinoiksi. Musiikki, runous ja kuvaamataiteet mielletään nykyisin taiteiksi, mutta Karjalassa ne eivät olleet erillään. Ne olivat osa tavallisen ihmisen arkea ja työtä. Jokainen sai mahdollisuuden taiteelliseen ilmaisuun, kun ympäristö esineineen luotiin kotona ja omin käsin. (Komulainen & Tirronen 1979, 2.)

Sihvo (1998, 554) tuo esille käsityksen, jonka mukaan Karjala nähdään henkisenä voimavarana, joka ruokkii suomalaista kulttuuria. Näkemys perustuu Lönnrotin keräämän ja jalostaman kansanrunouden pohjalle. Kalevalan tunnetut säkeet ”Suloisessa Suomenmaassa, Kaunihissa Karjalassa!” loivat Suomea ja Karjalaa yhdistävän aatetrendin. Kansanrunojen pohjalta Lönnrot rakensi kuvaa karjalaisen ihmisen mentaliteetista, joka juontuu nykypäivään saakka (ks. Sihvo 1998, 553–577). Ennen vanhaan kansanrunot säilyivät muistitietona, kun suurperheissä vanhemmat välittivät niitä nuoremmalle polvelle kotitöiden lomassa. Runonlaulajat olivat yleensä kuuluisia, esiintyivät usein pareittain ja heitä saatettiin kokoontua kuulemaan koko kylän voimin. Runolaulujen ohella syntyi sadoittain koottuja kansanlauluja, joita esitetään yhä

nykyisin. Esimerkiksi pohjoiskarjalainen lauluyhtye Värttinä hyödyntää musiikissaan kansanlauluperinnettä. (Haaksluoto 1998, 36.) 1980-luvun lopulla suomalaiset alkoivat matkustaa ahkerasti Karjalaan ja samoissa mainingeissa perustettu Karjalan Kulttuuriseura alkoi elvyttää Karjalan runokylä ja pyrki avaamaan runonkeräysreitit turisteille. (Hyry 2011, 114.)

Virtaranta (1990, 278) kertoo Neuvosto-Karjalan kansallisesta ”Kantele” -nimisestä laulu- ja tanssiyhtyeestä, joka on tullut tutuksi myös suomalaisten keskuudessa. Haaksluoto (1998, 36) vahvistaa kanteleen karjalaisten omaksi soittimeksi, jonka syntymähistoria on peräisin Kalevalan kertomuksista. Kanteleen lisäksi karjalaisen kansantaiteen erikoispiirteisiin kuuluvat itkuvirret, jotka tuovat oman sävöksensä musiikkiin ja runouteen. Itkuvirsiä esitettiin yleensä merkittävässä tapahtumissa kuten häissä ja hautajaisia, joiden avulla konkretisoitiin ikuisen eron ikävää. Pohjois-Karjalassa on elänyt viime vuosiin saakka kuuluisia itkijänaisia.

3.2 Karjalaisen käsityöperinteen ilmentymiä

Kulttuurisesta näkökulmasta tarkasteltuna karjalaisuus voidaan mieltää karjalaisten omaksi kansanomaiseksi elämäntavaksi, jonka yksi osa-alue on käsillä tekeminen (Kemppinen 1977; Raninen 1996, 74; Sihvo 1998, 449). Niistä tehtävistä ja askareista, joita karjalaiset ovat päivittäin harjoittaneet entisessä Suomen Karjalassa ja Venäjän Karjalassa, muotoutuu karjalainen käsityöperinne. Karjalaisen käsityötaidon voidaankin todeta kehittyneen työtä tehdessä ja käytännöllisen tarpeen siivittämänä. Karjalassa on arvostettu ja pidetty suosiossa naisten käsityötaitoa, mistä ilmenee karjalainen luonteen vilkkaus loputtomina muotoina ja värien iloisuutena. (Stenij & Ollila 1959, 7.)

Komulainen & Tirronen (1979, 2) pitävät käsityötä yhtenä karjalaisuuden tunnusmerkkienä. Sallinen-Gimpl (1987,63) nostaa esille kaksi erityistä asiaa karjalaisista käsitöistä: karjalaiset tekivät niitä paljon ja käyttivät erilaisia työtapoja ja tekstiililajeja. Sotien jälkeinen tarvikepula aiheutti sen, että vanhat käsityömenetelmät olivat ehdottomia elämän kannalta varsinkin, kun karjalaisten uudet kodit oli laitettava kuntoon. Uusia tekstiilejä hankkiessa karjalaiset valmisivat ne yleensä itse. Näin ollen voidaankin väittää, että karjalaiset veivät voiton käsityötaitonsa ja harrastuksensa puolesta paikkakuntalaisiin nähden. Tämä johtui tilanteen luomasta kukoistuskaudesta ja vaikutti karjalaisen käsityöperinteen jatkumiseen.

Karjalaisten naisten käsityöharrastus on ollut elävää ja monipuolista sekä jatkunut sotavuosiin asti katkeamattomana. Siirtokarjalaisten käsityötaito hajaantui ympäri maata, joten alueellisia

eroja on mahdoton eritellä siirtoväestön tai kantaväestön taholla. Alueellisia eroja nähdään olleen vain rajakarjalaisten ortodoksien käsityöperinteessä, jota on arvostettu, mutta nähty vähän. Käspaikka on yksi tunnetuksi tullut rajakarjalainen perinnekäsityö, jota on valmistettu myöhemmin esimerkiksi kansalaisopistojen kursseilla. (Sallinen-Gimpl 1987, 63–64.)

3.2.1 Omavaraistaloutta

Sota-ajan tarvikepulan myötä elpyivät omavaraistalouden menetelmät etenkin karjalaisten keskuudessa. Pellavan kasvatusta lisäytyi tasaisesti koko maassa luontaiselle viljelykorkeudelle saakka. Suomessa pellavan viljely oli ollut vähenemässä ennen sotia, mutta siirtokarjalaisten mukaan se oli jatkunut heidän entisillä asuinalueillaan aina talvisotaan saakka. Sen lisäksi, että pellavanviljely lisäytyi siirtokarjalaisten myötä, pantiin merkille heidän erilaiset pellavankäsittelyn menetelmät esimerkiksi pellavan liotuksessa ja kuivatuksessa. 1950-luvulle tultaessa vaatetavaran säännöstelyn purkamisen myötä pellavankasvatusta alkoi hiipua. (Sallinen-Gimpl 1987, 64.) Kemppinen (1977, 168–180) mieltää karjalaisen naisen tehtäväksi pellavan kasvattamisen alusta alkaen, minkä jälkeen pellavasta tehtiin lankaa.

Sallinen-Gimpl (1987, 66) yhdistää kehräämisen karjalaisnaisten taidoksi, vaikka se oli yleistä koko Suomessa sota- ja pula-aikana. Karjalaisten kehräämisessä on merkillepantavaa sen yleisyys ja rajakarjalaisten kyky kehrätä värttinällä ja kuosalilla eli kehräpuulla. Kemppinen toteaa (1977, 168 – 180), että omista lampaista saatu villa valmistettiin kotitekoisesti langaksi. Pellavasta ja villasta tehtiin ompelemalla ja neulomalla vaatteita kunkin hetkisen tarpeen mukaan. Kemppisen (1977) mukaan ompelemisen ja neulomisen ohella omavaraisiin karjalaisen naisten työtapoihin kuuluivat kasvivärjäys, vastojen, vispilöiden, saippuan, perunajauhojen ja kynttilöiden valmistus. Sallinen-Gimpl (1994, 99) toteaa, että Karjalassa töiden vastuualueet jakautuivat miesten ja naisten kesken.

Kankaankudonta on ollut yleistä koko Suomessa, mutta sodan jälkeen karjalaiset joutuivat kutomaan huomattavan paljon uusiin koteihinsa. Kudontaideat ja sidosmallit vaihtuivat puolin ja toisin kantaväestön ja siirtokarjalaisten kesken. Yleisimpiä karjalaisia tai karjalaisilta omaksuttuja kudonnaisia ovat *punapöimintakudonnaiset*, raanut ja räsymatot. Punapöiminnällä valmistetut kudonnaiset olivat tavallisesti kaitaliinoja. Etenkin ortodoksisten rajakarjalaisten pöytäliinakulttuuri on herättänyt huomiota, sillä talvikaudella joulupöydässä oli iso valkoinen liina eli savetti, jonka päällä koreili kaitaliina. Kesällä käytettiin ainoastaan kaitaliinaa.

(Sallinen-Gimpl 1987, 67–68.) Säppi & Korhonen (2010, 144) huomauttavat punapoiminnan olevan karjalaista kirjontaa nuorempi tekniikka, mutta kenties eniten käytetty kuviointitapa käspaikoissa 1800-luvulle tultaessa.

Nukeri oli ennen vanhaan räsyistä kudottu riepualusta, jota käytettiin lakanan sijasta vuoteessa. Kuten räsymatotkin, nukerit kudottiin ohueksi leikatuista rievuista. Valkoisista rievuista kudotut nukerit olivat arvokkaampia kuin värikkäät, koska palvelusväen alustat olivat monesti tummempia. Yleisimmin käytetty venäläisperäinen nimitys nukerista on poppana, joka on peräisin Etelä-Karjalasta. Poppanaa on siis kudottu koko Suomen alueella jo pitkään, mutta nimitys vain on karjalaperäinen. (Pajunen 1987, 32.)

Karjalaisille ”*karjalan raanu*” lienee yhtä tuttu kuin käspaikkakin. Varsinkin 1950-luvun jälkeen punaraidallinen raanu toimi menetetyn kotiseudun symbolina karjalaisten kodeissa kunnipaikalla. Sitä on voitu kutoa joko kokonaan punaraidallisena tai hyödyntäen mustia, sinisiä ja valkoisia raitoja. Kuderipsiraitoja koristavat värikkäät ja pienet pujotuskuviot, joiden aiheita ovat vinoneliöt, puut tai hakamaiset kuvioryhmit. Karjalan raanusta voidaan puhua myös pujotuspeitteenä eli kuvatakkinä ja oikeastaan se ei tekstiilityyppinä täytä raanun ominaisuuksia ollenkaan. Sitä valmistettaessa pujotetut kuviot perustuvat lyhytjuoksuiseen pujotustapaan. Nimitys karjalan raanu on ollut itse kutojille ja heidän aikalaisilleen vieras käsite. (Sihvo 1987, 36–38.)

3.2.2 Karjalainen kirjonta

Karjalaisten kudonnaisten yhteydessä puhutaan tavallisesti kirjonnasta. Kirjontaa pidetään erityisesti karjalaisten suosimana työtapana. (Sallinen-Gimpl 1987, 74; Hollmen 2009, 247). Itäisen ja läntisen Suomen kulttuurikehitys on eronnut toisistaan, mikä heijastuu myös kirjoitusten kohteissa ja kirjoitustekniikoissa. Länsi-Suomessa tekstiileitä on ollut runsaasti, mutta itäisessä Suomessa on ollut enemmän ja monipuolisempaa kirjontaa. Karjalaisia vaikutteita omaksunut Itä-Suomen kirjonta on kuoseiltaan ja tekniikoiltaan kaikista rikkainta. Yleensä kirjonnalla koristeltiin vaatteita kuten paitoja, päähineitä, esiliinoja ja viittoja. (Seppälä & Mikkilä 1984, 6.)

Sallinen-Gimpl (1994, 191–192) kertoo, että karjalaisten juhlapukujen esiliina koristeltiin yleensä nyytingein, kirjonnoin ja värillisin raidoin. Kares (1970, 9) huomauttaa, että erityisesti Kannaksella eli Etelä-Karjalassa on paneuduttu esiliinojen koristeluun. Hän kertoo, että

sorokkapäähine on ollut yksi runsaimmin koristeltu puvun osa. Naisen paidan edusta eli rekko on ollut usein näyttävästi koristeltu ja onpa saatettu koristaa myös rätsinä -paidan helmaa ja olkapäitä. Myös kesäviitan eli kostulin kauluksia sekä etuhalkion reunuksia on voitu kaunistaa kirjoen. Seppälä & Mikkilä (1984, 6) toteavat, että Karjalassa kirjottiin myös nästyukkejä ja hurstisen rantoja, mutta kaikista runsaimmin ja monipuolisimmin kirjottu kohde oli käspaikka. Käspaikka oli osa tytön kapiroita ja myötäjäisiin saattoi kuulua 30–40 eri tavoin koristeltua käspaikkaa. Vauraimpien talojen tyttärillä niitä saattoi olla jopa 60. Kelly (2010, 36) muistuttaa, että käspaikka ei ole ainoastaan pyyhe vaan erityisesti juhlamenoissa käytetty rituaaliesine. Käspaikkoihin kerääntyi pyhyttä käytön myötä ja samalla niistä tuli suvun aarteita, symboleita esivanhemmista. Käspaikka on ollut tekijälleen läheinen, korvaamattoman arvokas ja sillä on ollut suunnaton symboliarvo. Käspaikkojen tekemistä voidaan yhä edelleen pitää rituaalisena ja pyhänä toimintana eli siltana hengellisen maailman ja tekstiilien maailman välillä.

Survo (2008, 162) kertoo, että karjalaisten keskuudessa kirjonnalla on ollut merkityksensä riittikäytännössä. Kirjontakoristeisen esineen käyttötarkoitus, valmistaminen ja kirjannon ornamenttiikka ovat vääjäämättömässä yhteydessä toisiinsa. Kirjontaa on tutkittava yhteisesti näiden toimintojen puitteissa, sillä kirjontaprosessi itsessään on täynnä symboliikkaa. Prosesin jokaiseen vaiheeseen on kuulunut riittejä pellavan kasvatuksesta, kehräämisestä ja kutomisesta aina kirjontatyöhön. Kirjonta on ollut nuorten tyttöjen tehtävä ja kyseistä taitoa on arvostettu suuresti.

Pellavapalttina on ollut yleisin karjalainen kirjottava kangas, mutta joskus kirjontaan käytettiin myös nokkos- tai hamppupalttinaa. Pellava oli yleensä itse kasvatettua ja kangas kotona valmistettua. Kotona valmistetut kankaat olivat tavallisesti leveydeltään 35–40 cm, mikä määräsi yleensä tekstiilien kirjontojen paikan ja tekstiilin rakenteen. Useimmiten kirjottiin kierteisellä ja punaisella puuvillalangalla, mutta paikkakunnasta ja tekniikasta riippuen saatettiin käyttää myös luonnonmustaa, tummansinistä, kirkkaansinistä, keltaista tai ruskeaa lankaa. (Mikkilä & Seppälä 1980, 4.) Värillisten lankojen käyttö omaksuttiin pikkuhiljaa venäläisiltä (Survo 2008, 162).

Venäläiset toivat *ketjuvirkkauksen* suomalaiseseen kansanomaiseen kirjontaan. Samalla tutustuttiin kahteen uuteen välineeseen, pyöreään ompelukehykseen ja koukkuun. Venäläiset kutsuivat tekniikkaa ”tamburakirjaukseksi”, koska ompelukehys muistuttaa tamburiinia. Kirjonnasta käytettiin myös nimitystä ”koukkusella ompelu”. Ketjuvirkkaus muistuttaa ketjupistoin ommeltua kuviointia, mutta on tiheämpää ja täyteläisempää kuin ommeltu. Kuviot noudattelivat

aluksi etupistokirjonnan malleja, mutta myöhemmin yleistyi rönsyilevä maljakko- ja kasviaihe. Yleensä kirjottiin muistinvaraisesti ryhdikkäälle ja tiheälle pohjakankaalle, joka oli usein pellavaa, villaa, puuvillaa tai silkkiä. Kirjontalanka oli yleensä lujaa, että se kesti kankaan läpi virkkaamisen. (Seppälä & Mikkilä 1984, 71.) Ketjuvirkkausmalli jäljennettiin kankaalle läpi piirtämällä tai jäljentämispaperin avulla. Itse virkkaus voi onnistua vain, jos kangas on hyvin pingotettu. Ketjuvirkkauskirjonnassa on huomioitava tarkkaan koristelangan ja kankaan sopivuus keskenään. Langan on oltava riittävän paksua, ettei työ jää mitäänsanomattoman näköiseksi. Tärkeintä on huolehtia silmukan tiheydestä ja pöyheydestä, mikä antaa työlle oikeutuksen. (Stenij & Ollila 1959, 109–110.) Ketjuvirkkauksen ja ketjupistokirjonnan yleistymisen myötä, 1900-luvun alussa, ornamentiikka muuttui, sillä kasviaiheisten kuvioitten ompeluun alettiin käyttää valkoista ja punaista puuvillalankaa (Survo 2008, 161).

Virvittäin ompelua on käytetty kauluksien, rekkojen ja viittojen halkioiden kirjontaan. Sitä on voitu yhdistää myös etupistokirjonnan tai ketjuvirkkauksen kanssa samaan työhön. Valmis kirjonta muistuttaa suuresti kangaspuissa tehtävää punapoinmittausta. Kirjonnan värityys oli aina punavalkoinen ja aiheet perustuivat geometriaan, sillä ne olivat mm. erilaisia vinoneliöitä ja ristejä. Virvittäin ompelussa kankaan nurjalle puolelle muodostuu aina kuvion negatiivi, joten se sopii hyvin tekstiileihin, joissa kankaan nurja puoli pääsee näkyviin. Pohjakankaana virvittäin ompelussa käytettiin yleensä palttinasiidoksista rohdinpellavaa, tiheää juuttia tai puuvillapalttinaa. Lanka oli yleensä hieman kankaan lankoja paksumpaa puuvillalankaa, jota kirjottiin tylpän kanavaneulan avulla. (Seppälä & Mikkilä 1984, 17.) Itse ompelu tapahtuu etupistoin, joko kuteen tai loimen suuntaisesti. Pistoista tehdään yhtenäisiä kuvioraitoja pujottelemalla lanka tiettyjen lankojen väliin. Liian pitkiä lankajuoksuja tulee välttää ja lankaa on varattava riittävästi, että sitä on tarpeeksi kokonaisuudelle ommelriville. Ommelrivien väliin jätetään ainoastaan yksi kankaan lanka. (Ruuskanen ym. 1981, 26.)

Punavalkoisessa *etupistokirjonnassa* työn nurja ja oikea puoli ovat samanlaiset. Etupistokirjonnalla koristeltiin harakkapäähineitä, käspaikkoja ja nästykkejä. Sitä pidetään kaikista vanhimpana keinona koristella käspaikkoja. Aiheet ovat yleensä geometrisia kuvioita tai tyylieläimiä eläin-, kasvi- ja ihmisaiheita. Komeapyrstöiset linnut ja elämänpuut ovat kaikista tunnetuimpia. Karjalaiset kutsuivat tekniikkaa aiemmin luotoksittain ompeluksi, koska työvaiheista ensimmäisenä kuvioiden ääriviivat hahmotellaan etupistoin. Kuvio parsitaan ehjäksi palatessa takaisinpäin. Pistoksittain puolestaan syntyy pieniä reunakuvioita, väkäsiä ja ulokkeita. (Seppälä & Mikkilä 1984, 41.) Stenij & Ollila (1959, 84) korostavat etupistokirjonnassa pistojen pituutta, mikä ei saa olla liian suuri. Tämäkin tietysti riippuu koristelangasta ja kan-

kaasta, mutta yleensä pistojen pituus on 3mm. Tärkeintä on, että ommellessa säilyy kuvioiden herkkyyys. Etupistokirjontaa nimitetään osuvasti myös nurjattomaksi etupistokirjonnaksi, koska sen nurja puoli muodostuu samanlaiseksi kuin oikeakin puoli.

Revinnäiskirjonta eli karjalaiset reikäompeleet voidaan jakaa tekotapojensa perusteella kahteen ryhmään: Kude- tai loimilankojen suuntaisiin reikäompeleisiin ja ristikkopohjaisiin reikäompeleisiin. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat kaikki reikäompeleet, joiden valmistamiseksi langat puretaan ainoastaan ryhmitellen yhteen suuntaan. Jäljelle jääneet lankaryhmät vahvistetaan reikäompelein, joita voivat olla muurahaisenpolku- tai aitapistoreikäompeleet. Eri-laisten pistojen ja pylväitten ryhmittelyjen avulla reikäommelpylväät yhdistetään toisiinsa. Ristikkopohjaisessa reikäompeleessä puolestaan puretaan sekä loimi- että kudelankoja ryhmitellen. Jäljelle jäänyt ristikko somistetaan pistoin ja näin lankaryhmät järjestäytyvät kuvioiksi. (Stenij & Ollila 1959, 17–18.) Ruuskasen ym. (1981, 46) mukaan revinnäiskirjonnalla on yksinkertaisesti saatu yksitoikkoinen ja sileä kankaan pinta näyttämään sirolta ja kevyeltä. Ompelemiseen on käytetty samaa lankaa, josta kangas on kudottu ja edelleen revinnäistyöt ommellaan langalla, joka on kankaan väristä. Revinnäiskirjonnalla aitoihin aineksiin kuuluvat pellavakangas ja -lanka. Revinnäiskirjontaa on harrastettu koko Suomessa, mutta se eroaa tekotavoiltaan idässä ja lännessä.

Tarkastelemalla käspaikkoja eli kapeita, pitkiä ja molemmista päistä samalla tavalla koristeltuja pyyheliinoja, saa erittäin kattavan käsityksen karjalaisesta kirjonnasta, koska usein vastaavia kirjontatapoja on hyödynnetty muihinkin käsitöihin. Edellä mainittujen kirjontojen lisäksi käspaikkoja on somistettu valko- ja leikekirjonnalla, pitsipoiminnalla, damastilla ja kankaanpainannalla. (Säppi & Korhonen 2010.) Kirjonta-aiheena kukkamaljakot ovat virranneet Karjalaan varsin myöhään. Useimmiten ne yhdistyvät ketjuvirikkaamalla tehtyihin rönsyileviin kukka-asetelmiin. Kukkat ovat voineet olla naturalistisia, mutta kokonaisuus on säilynyt karjalaiseen tapaan täyteläisenä. Myös ristipistoruusuköynnökset ovat varsin myöhäisiä tuloja karjalaisessa kirjonnassa (Kares 1970, 11.)

3.2.3 Muita tyypillisiä käsityötapoja

Karjalaiset kutoivat *nauhoja*, joilla on ollut tärkeä sija vaatetuksessa ja käyttöesineistössä. Nauhoja käytettiin mm. vöinä, esiliinojen nauhoina, paulakenkien siteinä, hameen helmuksina, sepalussiteinä paitoihin ja housuihin, ohjaksina, sukkanauhoina, vaippojen paltteina ja

kapaloiden nyyttinauhoina. Kudottujen nauhojen lisäksi karjalaiset valmistivat kuteettomia eli palmikoituja nauhoja. Yksinkertaisimmat nauhat palmikoitiin, ”tikutettiin”, kolmella tai neljällä säikeellä. Kun tarvittiin pitkiä nauhoja, ja säikeet alkoivat sotkeutua ja punoutua toisiinsa, keksittiin seinävyön kutominen. Laudoilla, pirralla ja niisillä valmistettiin kuteellisia nauhoja. (Kemppinen 1977, 178.)

Myös pitsin eli *nyytingin nypläys* lukeutuu perinteiseksi karjalaiseksi työtavaksi. Karjalaiset pitsit nyplättiin vanhan tekniikan mukaisesti, joka oli muulle Suomelle tuntematon tapa. (Hollmen 2009, 247.) Vanhalla tavalla nyplättyjen nyytinkien keskus on sijainnut Karjalan Kannaksella (Kemppinen 1977, 178). Pitsiä nyplätessä alustana on käytetty reiätettyä mynsteriä. Nyytinginteko eroaa nypläyksestä juuri tämän ominaisuutensa vuoksi, että siinä käytetään pohjana ruudullista tai raidallista kangasta, jonka myötä pitsin reunat pysyvät suorassa. Ennen materiaalina toimi pelkästään pellava. Myöskään välineuloja ei käytetä vaan tarvittaessa jokusta tukineulaa. Yleisimmin nyytinkejä on käytetty koristepitseinä erilaisissa asusteissa. (Pentikäinen 1987, 46–47.) Asusteiden, kuten paitojen ja esiliinojen lisäksi nyytingeillä koristeltiin tyynyliinoja ja pyyheliinoja. 1900-luvun vaihteessa virkattu pitsi syrjäytti nyytinkien valmistamisen. (Kemppinen 1977, 178.)

Siirtokarjalaiset neuloivat runsaasti malliltaan vaihtelevia kuviokintaita. Ahkerasta neulomisharrastuksesta kertoo se, että naapuriin mentäessä karjalainen nainen saattoi kulkea kylätiellä sukankudin kädessään. Neulakintaat ovat karjalaisen käsityöperinteen erikoispiirre, vaikka niitä on valmistettu muuallakin Suomessa. (Sallinen-Gimpl 1994, 192–199.) Karjalaiset naiset ovat aina neuloneet villalangoista sukkaa, käsineitä, villapaitoja ja kaulansuojuksia sekä omelleet vaatteita. Miesten päällysvaatteet teetettiin jo pitkän aikaa rätätälillä, mutta valmistaessaan vaatteita itselleen ja lapsilleen, ompelivat naiset käsin myös miesten alusvaatteet. Ompelukoneet yleistyivät karjalaiskodeissa 1900-luvun puolella. Yleensä neulottiin sukkapuikoilla, mutta miesten rukkasten kanssa pitämät työkintaat tehtiin puusta, metallista tai luusta tehdyllä kinnasneulalla, joka oli pituudeltaan n. 10–12 cm. Myös virkkuukoukulla tehtiin neuletöitä, vaikka ensisijaisesti se oli tarkoitettu pitsien virkkaukseen. (Kemppinen 1977, 178.)

Karjalaisista käsitöistä huokuu taide, sillä ovathan varhaiset karjalaisperustaiset aiheet säilyneet mm. suosituissa Kalevala Koruissa tähän päivään saakka. Naisten taidokkaat käsipaikkojen ja vaatteiden etupisto- ja punapoimintakirjonnat ovat malliominaisuutensa lisäksi innostuksen luojina sekä liinojen ja pukujen että kudonnaisten ja neuleiden koristukseen. (Haaksaluoto 1998, 37.) Miehet korostivat arjessa kauneutta valmistamiensa puisten työkalujen, kodin

tarvekalujen, astioiden ja rekien välityksellä. Koristeveistoksille oli ominaista linjakkuus ja sopusuhtaisuus. Karjalainen koristeellinen rakentamistapa puuleikattuine räystäslautoineen ja ikkunapuitteineen elää vielä nykyisin ortodoksisissa hautamuistomerkeissä ja kirkkorakennuksissa. Karjalaiset miehet tekivät myös tuohitöitä. Tuohi hankittiin itse ja siitä valmistettiin esimerkiksi vakkoja, kontteja, koristeellisia rasioita, virsuja, saappaita, seuloja sekä kirveen, kassaran ja puukon tuppia. (Kemppinen 1977, 162.) Kyseisistä työtavoista ei muodostunut samanlaista kulttuurien kohtaamista kuin naisten harrastamista tekstiilikäsitöistä (Sallinen-Gimpl 1994, 200).

3.2.4 Pukeutumiskulttuuri

Tietyllä kansanryhmällä on oma vakiintunut pukeutumisjärjestelmä esimerkiksi juhlapukeutumisessa, jonka arvo tunnuskuvallisesti on kaikkien ryhmän jäsenten tiedossa. Tietyt vaatekappaleet tai niiden värit saavat merkityksen ja leimaantuvat vähitellen symboliarvolla, vaikka sitä ei aina käytettäisikään. Ihmisen roolin tunnistaa siten vaatteista. (Lönngvist 1979, 21.) Myös karjalaisten pukeutumisessa on omia tunnusomaisia piirteitä.

Evakuointiaikaan siirtokarjalaisten naisten arkipukeutumista luonnehdittiin ”vanhanaikaiseksi” ja miesten pukeutumista ”venäläiseksi”. Siirtokarjalaisten vaatetukseen on kiinnitetty huomiota, vaikka se ei käsitäkään koko karjalaisväestön pukeutumista. Havaintoja on tehty siitä, että karjalaiset suosivat värikkäitä tai vaaleita asuja. Siirtokarjalaisen naisen asuun on kuulunut puolitakki, esiliina, pääliina, huopatossut ja rynkkyhame. Naisten pukeutuminen esiliinaan, niin arjessa kuin juhlassakin, on kiinnittänyt kantaväestön keskuudessa huomiota. Siirtokarjalaisen naisen pukeutumisessa tyypillinen elementti oli huivi, joka oli väriltään yleensä vaalea tai valkoinen. Kantaväestön ja karjalaisten pukeutumisen erojen kerrotaan hävinneen 1950-luvulla. (Sallinen-Gimpl 1994, 191–192.)

Lönngvist (1979, 24) ajattelee muotipuvun olevan vastakohta kansanpuvulle, joka vaihtelee suuresti alueittain, mutta muuttuu hitaasti. Kansanpuku erottuu muotipuvusta ajallisesti, paikallisesti, teknisesti ja sosiaalisesti. Se ei ole muotipuvun tavoin sidoksissa minkään aikakauden kulttuurityyliin, eikä sitä ole kehitelty ammattimaisesti tiettyjä ryhmiä varten. Kansanpukuun yhdistyy eri aikakausien muotipiirteitä, muunneltuina valmistustaidon ja kansanomaisen perinteen mukaisesti. Samalla kansanpukua on sovellettu ympäristöönsä ja omavaraistalouteen. Täten kansanomaisia pukuja ovat käyttäneet pääasiassa maalaiskylien rahvaat ja talon-

pojat sekä kaupunkien käsityöläiset, merimiehet ja sekatyöläiset alemmista yhteiskuntaluokista. Holst (2011, 17) kertoo kansanpuvun saaneen nimityksensä jatkuvasta ja elävästä käytöstä. Kansanpuvut saivat aikojen saatossa paikallisia ja alueellisia muutoksia, jolloin ne muokkaantuivat käytön mukaan. Sihvo (2005, 18–20) jakaa suomalaiset kansanpuvut länsisuomalaisiin ja karjalaisiin kansanpukuihin. Karjalaiset kansanpuvut voidaan jaotella puolestaan savakko- ja äyrämöispuvuiksi kantajiensa uskonnon mukaan. Savakkopukuja kantoivat luterilaiset, kun taas äyrämöispukujen kantajat saattoivat olla myös ortodokseja.

1800-luvun lopulla kansanpuvut Raja-Karjalan kreikkalaiskatolilaisten naisten keskuudessa erosivat huomattavasti muun Karjalan pukukulttuurista. Kansanpukuihin tulvi vaikutteita Aunuksesta aivan kuten muuhunkin Raja-Karjalan kulttuuriin. Raja-Karjalassa ei ollut toisistaan eroavia pitäjänpukuja. Kuitenkin alueellista ilmettä ortodoksien kansanpuvulle antoivat rätsinäpaidat, säpsäpäähineet ja kapeaolkaimiset sarafaanihameet eli feresit. (Kaukonen 1985, 219.) Raninen (1996, 65) kertoo, että 1970-luvulta lähtien karjalaisnaisen kansanpuku feresi on alkanut tulla tunnetuksi ympäri Suomea ja saanut samalla erilaisia ilmiäsuja. Feresiin kuuluu sarafaanihame, esiliina ja rätsinäpaita. Poimutettu sarkanuttu on toiminut päällysvaateena ja päätä on koristettu säpsällä tai sorokalla. Usein säpsä on kertonut kantajansa olevan uskonnoltaan ortodoksi ja avioitunut nainen. Feresi on kulkeutunut Karjalaan ortodoksisen uskonnon myötä Venäjältä, missä sen käyttö on yleistynyt jo 1400-luvulla.

Kansallispuvut jatkavat kansanpukujen historiaa (Holst 2011, 23). Kansallispuvut ovat olleet suosiossa useissa Karjalan pitäjissä jo ennen sotia. 1970-luvulla alkoi kansallispuukujen käytön renessanssi, jolloin siirtokarjalaiset hankkivat pukunsa tavallisesti karjalaisen kotipitäjänsä mukaisesti. Tällöin puvuilla on ollut merkitystä karjalaisen identiteetin korostajana kantajalleen. (Sallinen-Gimpl 1994, 191.) Heikkinen (1992, 83) erottaa perinteisen ja pääasiassa karjalaisen talonpoikaisnaisen käyttämän olkainhameen nykyisin Suomessa käytetystä feresistä, jota hän nimittää nykyferesiksi. Asu on kaivettu sotien jälkeen unohduksen kätköistä Pohjois-Karjalassa, mikä antaa sille erityissävyä. Nykyferesistä on olemassa erilaisia muunnelmia. Mikkonen (1992, 109) sijoittaa nykyferesin käytön alkamisen 1960-luvulle.

Nykyisin feresiä käyttävät pääasiassa Suomen siirtokarjalaiset jälkeläisineen. Feresi ei ole ainoastaan vaate vaan sillä on tekemistä myös identiteetin kanssa. Feresiin pukeutuvat henkilöt viestittävät kuulumistaan karjalaiseen heimoon ja kulttuuriin. Esiintymisryhmien kohdalla karjalaisuuden attribuutti on puhtaasti rituaalinen, jos he ovat ottaneet feresin esiintymisasukseen. Feresiä kantavat naiset ilmaisevat identiteettiänsä, jonka voi nähdä olemassaolonsa ja

itsensä tiedostamisena. Karjalaiseksi leimattuun pukuun pukeutumalla voidaan haluta liittyä muiden karjalaisten joukkoon tai toisaalta erottua muista ei-karjalaisista. (Mikkonen 1992, 110.)

Feresiä on käytetty pääasiallisesti vaatimattomimmissa juhlissa. Se on kansallispukuun nähden kakkospuku, vaikka se mielletään usein kansallispuvunomaiseksi asuksi. (Mikkonen 1992, 124.) Kansallispuvut ovat feresiä nuorempi ilmiö, sillä Suomessa niitä alettiin käyttää 1800-luvun loppupuolella (Raninen 1996, 65). Kansallispuku on rekonstruoitu tai jäljennetty puku, joka näin elvyttää entisajan kansanomaista juhlapukumuotia. Tietyt aatteellisella pohjalla olevat piirit käyttävät kansallispukua juhlapukuna korostaakseen yhteenkuuluvuutta tietyn paikkakunnan, väestöryhmän tai menneisyyden kanssa. Kansallispuku hankitaan yleensä kotipaikkakunnan mukaan, huomioiden samalla suvun ja vanhempien kotiseutu sekä asuinpaikka. (Lönngvist 1979, 125–136.) Holstin (2011, 41) mukaan kansallispuvut ovat tyypillisesti jaoteltu kotiseudun ohella maakunnittain.

Hyry (2011, 114) kertoo, kuinka 1980- ja 1990-luvuilla Suomen ja Venäjän välisen rajan avautumisen ja matkustelun myötä kulttuuritoiminta on alkanut elpyä monella tapaa, koska rajan takaa on kerätty talteen mm. käsityöperinnettä, jota on alettu esitellä ja käyttöönottaa uudelleen Suomessa. Vienalaispukujen mallit löydettiin Kansallismuseosta, minkä pohjalta niiden keruutyötä oli hyvä jatkaa. Karjalasta kerättyjä pukuja ja päähineitä on esitelty yleisölle 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Myöhemmin on järjestetty näyttelyitä karjalaisesta tapa-
kulttuurista ja vienalaispuvuista, jotka edustavat perinteistä karjalaista elämäntapaa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Hermeneuttinen lähestymistapa

Tutkielmani perustuu tieteenfilosofisesti hermeneutiikkaan, joka tutkii merkityssisältöjä ja kulttuuria. Hermeneutiikka on ymmärtävä ja tulkinnallinen menetelmä, minkä tehtävänä on auttaa tutkijaa ilmaisemaan tutkittavien kohteiden epäselvyyksiä täsmällisemmin. Hermeneutiikan tutkimuskohteita voivat olla esimerkiksi jokin tietty kulttuuri, historiallinen aika-kausi tai taiteellisesti kiinnostava kohde. Tulkinnalla tarkoitetaan hermeneutiikassa sitä, että tutkija tarkastelee teoreettisten olettamusten kautta havaintojaan. Havaittavien ilmiöiden ajatellaan olevan näiden olettamusten ilmenemistapoja. Hermeneutiikan yhteyteen liitetään ns. hermeneuttinen kehä, joka tarkoittaa sitä, että jokin tietty osa voidaan käsittää ainoastaan jonkin kokonaisuuden osana ja samalla kokonaisuus muodostuu osistansa. (Anttila 1996, 25.)

Nykypäivän filosofisessa keskustelussa tarkoitetaan termillä hermeneutiikka tavallisesti ns. filosofista hermeneutiikkaa, jonka perusta on Martin Heideggerin hermeneuttisessa filosofiasa. Hans-Georg Gadamer on eräs hänen filosofiansa merkittävimpiä edustajia. Gadamer (2004, 29) kuvaa hermeneutiikassaan hermeneuttista kehää nimellä ymmärtämisen kehä. Antiikin retoriikasta peräisin olevan hermeneuttisen säännön mukaan yksittäinen tulee ymmärtää kokonaisuudesta ja kokonaisuus puolestaan yksittäisestä. Uuden ajan hermeneutiikassa omaksuminen tapahtui puhetaidosta ymmärtämisen taitoon.

Hermeneuttinen tieteenperinne sopii tutkielmaani merkityssisältöjen ja kulttuurin tutkimuksen kannalta, sillä olen kiinnostunut karjalaisen käsityöperinteen merkityksistä ja kulttuuriperintöopetuksesta. Karjalainen käsityöperinne on kiinteästi sidoksissa karjalaiseen kulttuuriin, ja kulttuuri on yksi hermeneutiikan tutkimuskohteista. Opettajien tuottamat muistot ovat osia kokonaisuudesta, joista muodostuu itse kokonaisuus eli karjalaisen käsityöperinteen merkitykset. Tutkimustyöni aikana pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan niitä merkityksiä, joita tekstiilityön opettajat tuottavat muistellen elämäänsä ja työhistoriaansa.

Gadamer (2004, 35) korostaa hermeneutiikassaan ymmärtämisen tärkeyttä, kun puhutaan tekstin sisällön ymmärtämisestä. Kaikki ymmärtäminen perustuu kokonaisuuden ja osan kehällä, jota on täydennettävä määrittelemällä sen sisällöllistä merkitystä tarkemmin käsitteellä

”täydellisyyden ennakointi”. Käsite ilmaisee ennakkoedellytyksen, joka ohjaa kaikkea ymmärtämistä, sillä ainoastaan täydellisen merkityksen ykseys on mahdollista ymmärtää. Kun luemme tekstiä, edellytämme sen merkityksen täydellisyyttä. Jos tekstiä ei ymmärretä, eivät myöskään edellytyksemme täyty ja kyseenalaistamme sen: saatamme epäillä esimerkiksi perinnettä ja pyrkiä sen paranteluun.

Hermeneutiikalla pyritään konkretisoidun kuvan rakentamiseen, eikä vain mallin aikaan saamiseen. Tutkimustyö on vuoropuhelua, jossa tutkijan tehtävänä on suhteuttaa omat merkitysehdotuksensa aineistoon ja tarvittaessa korjata niitä, mikäli aineisto niin vaatii. Tällöin hermeneuttinen menetelmä on ymmärtävä ja tulkitseva. (Anttila, 1996, 28.) Aineistoa tulkittaessa on tarkoituksena saada tekstistä esiin kokonaisvaltainen tulkinta. Ymmärtäminen voidaan nähdä tulkitsijan ja tekstin horisonttien sulautumisena yhteen. Kun tehdään tulkintoja, on tavoitteena kysymyksen ja vastauksen dialektiikan avulla tuottaa uusi tulkinta ja samalla on tarkoitus sulauttaa tekstien horisonttien yhteyteen tulkitsijan oma horisontti. (Gadamer 2004, 64.) Näin ollen hermeneutiikka ilmentyy tutkielmassani käytännön filosofian lisäksi analyysin tuottamisen metodina.

Hermeneuttinen kehämäisyys tarkoittaa aineiston tulkinnan osalta dialogia tutkijan ja aineiston välillä. Siten vuoropuhelu aineiston kanssa, teemojen muovautuminen ja nimeäminen, sekä aineistolle esitetyt kysymykset tarkentavat siitä saatuja vastauksia. Tämä merkitsee myös ymmärryksen syventymistä. Gadamer (2004, 68) on todennut hermeneutiikan perustavanluontoiseksi tehtäväksi merkitysten lukemisen kaikesta yksilön ilmaisemasta, joten myös ihmisen laatimia kulttuurituotteita tulee ymmärtää. Käsityöt ja käsityöperinne mahdollistavat tämän tutkielman toteutumisen, joten ne ovat itsessään jo huomattava kenttä merkitysten tulkinnassa.

4.1.1 Merkitykset

Koska merkitykset ovat olennainen osa tutkimustani jo pelkästään tieteenfilosofisten lähtökohtiensa puolesta (ks. Anttila 1996; Gadamer 2004), on syytä hieman avata merkitysten käsitettä. Ihmiset tuottavat merkityskonstruktioita eli asioita, jotka peilaavat kokijoidensa päämääriä, muotoja, toimintoja ja identiteettejä. Siten ne ovat mitä vain tiedon osia, joilla on yksilön tietoisuudessa identifioiva vastineensa. (Csikszentmihalyi & Rochberg-Halton 1995, 14.) Kun on kyse fyysisistä kulttuurintuotteista, asiat ovat eräänlaisia materiaalisia kulttuurisymboleita. Yksilö antaa niille omia tulkintojaan ja merkityksiään ja täten muodostaa kuvaa maailmasta

kokemustensa perusteella. (Wilhelm 2008, 209.) Merkitykset viittaavat ihmiselle tyypilliseen olemassaolon tapaan, sillä hahmotamme maailmaa tiettyjen merkityssuhteiden ja merkityksellistämisen prosessien kautta (Eskola & Suoranta 2001, 45).

Csikszentmihalyin & Rochberg-Haltonin (1995, 15) mukaan merkitykset konstruoituvat aiemman elämänhistorian kokemusten läpäisemänä. Kun jollakin asialla on jotain merkitystä jollekulle, tällöin koettu asia saa tulkintansa. Tällöin yksilön mielessä liikkuu jotain, mikä saa aikaan emotionin. Eskola & Suoranta (2001, 46–47) toteavat, että puhutaan katektisestä merkityksestä, kun viitataan pyhiin tai emotionaalisesti liikuttaviin asioihin. Tällöin voidaan selvittää eri elämänkaaren vaiheiden merkityksiä kuin yhtä hyvin koulun tai uskonnon merkitystä ihmisen elämismaailmassa. Toinen tapa hahmottaa merkityksen käsitettä on nähdä se intentionaalisesti. Tällöin toiminnan aikeellisuus ja tarkoitusperäisyys ympäröivässä todellisuudessa ovat osana merkitysten tulkintaa. Rakenteellinen merkitys on kolmas vaihtoehto, mikä eroaa edellisestä siten, että merkitykset ymmärretään suhteiden verkostona, eikä yksilöllisinä intentioina. Suhteiden verkosto mahdollistaa yksittäiset intentiot.

Merkitykset ovat edelleen inhimillisen elämän olennaisinta ainesta, jopa aiempaa enemmän, koska rutiinit, perinteet, myytit ja rituaalit kuuluvat erottamattomana osana arkeemme. Ihmiset ovat jättäneet jo ennen kirjoitustaidon syntymistä merkityksen omaavia jälkiä toisille. Toisaalta taas merkityksiä on tuotettu esineitä koristelemalla ja muovaamalla, minkä ohella väreillä on oma symboliikkansa. Merkitysten tuottaminen ja lukeminen ovat usein toistuvia inhimillisiä toimia, jolloin ihmiset voidaan nähdä selittävinä olentoina. Teemme päätelmiä sosiaalisista tilanteista, todellisuudesta ja itsestämme. Tätä kautta tuotamme toisille ja itsellemme käsityksiä siitä, miten näemme maailman ja osamme siinä. (Lehtonen 2000, 14–16.)

4.2 Muistelumetodi

Muistelumetodi liittyy konkreettisesti tutkielmaani, joka tulee perustumaan opettajien muistoihin karjalaisesta käsityöperinteestä ja sen kouluopetuksesta. Joidenkin opettajien muistot kantautuvat jopa heidän syntymäseuduilleen menetettyyn Karjalaan saakka. Eskola & Peltonen (1997) ovat tehneet selkoa siitä, kuinka ihmisten muistelu ja muistot ovat nousseet keinoiksi tutkia menneisyyttä. Voidaan puhua tietynlaisesta ”muistibuumista”. Muistiin, muisteluun ja muistoihin liittyvät teemat ovat lähiaikoina olleet voimakkaasti esillä tieteellisessä ja

muussa julkisuudessa. Muistot ovat saaneet myös merkityksellisen aseman ihmisten jokapäiväisessä elämässä.

Suomalaisessa muistitietotutkimuksessa korostuu muistitiedon ja muistelemisen luonne. Muistitieto voi olla tutkimuksen lähde ja kohde, ja toisaalta taas tutkimuksen muodostamisen apuväline tai jokin tutkimuksen sivujuonteista. Jos muistitietoa käytetään lähteenä, on sen tavoitteena tuoda julki muistelijoiden yksityiset näkökulmat menneisyydestä. Tällöin tutkijan työnä on esittää mahdollinen menneisyys ja tehdä sen pohjalta tulkintoja. Tutkimuksen kohteena oleva muistitieto voi suunnata tutkijan kiinnostuksen muistelun rakenteisiin ja keinoihin. Yhtä lailla muistitietotutkimus voi toimia tutkimuksen metodina, jolloin se on nähtävä apuvälineenä muodostaa tutkimusaineisto. (Fingerroos & Peltonen 2006, 9.)

Kerään tutkielmani aineiston haastattelemalla käsityötä opettaneita opettajia ja tällöin opettajien muistot ja muistelu toimivat apuvälineenä muodostaa aineisto. Muisti liittyy kaikkeen inhimilliseen toimintaan ja voidaankin sanoa muisteluaineistojen mahdollisesti olevan myös kulttuuria sekä sen merkityksiä kuvaavan, tulkitsevan ja analysoivan tutkimuksen rikkaus (Korkiakangas 2006, 132). Karjalainen käsityöperinne on osa kulttuuriperintöämme, joten muisteluaineistojen avulla pääsen kuvaamaan, tulkitsemaan ja analysoimaan sen merkityksiä. Kuten edellisessä luvussa todetaan, Anttilan (1996, 25) mukaan kulttuuri on yksi hermeneutiikan tutkimuskohteita, mikä on muisteluaineistojeni yksi tärkeimmistä perusteista.

Muistitietotutkimus on syntynyt tilauksesta laajentaa erilaisia vallitsevia totuuksia ja menneisyyden tulkintoja. Kansainvälisessä tutkimuksessa käytetään muistitietotutkimuksen kohdalla käsitettä suullinen historia, oral history. Tällä tarkoitetaan yleisesti aineistoja, jotka on tuotettu erilaisin haastattelumenetelmin. Suomalaisessa muistitietotutkimuksessa korostetaan kuitenkin kirjoitettujen muistitietoaineistojen suurta määrää. Tämän vuoksi suullinen historia on kovin suppea ja epätäsmällinen käänös puhuttaessa suomalaisesta muistitietohistoriasta. Suomessa muistitietotutkimuksen kenttä on ollut laava käytettyjen lähdeaineistojen näkökulmasta. (Fingerroos & Haanpää 2006, 27.)

Teoreettisesti voidaan erottaa muistaminen ja muistelemisen toisistaan. Kuitenkin todellisuudessa ja tutkimusta tehdessä, erityisesti haastatteluissa, termit esiintyvät rinnakkain. Haastattelupuheesta etsitään sekä mielessä säilyneitä tapahtumia kokemuksia eli muistettua että samalla sopivia muisteltuja kokemuksia elämästä, jotka sopivat tutkimusaiheeseen ja kerrontatilanteeseen. Muistamisella ja muistilla kuten myös muistoilla ja muistelemisella on monia yhdistäviä tekijöitä. Näitä voivat olla menneisyys, kertaaminen, kollektiivisuus ja tarkoituksenmu-

kaisuus. Nykyisyys määrää näitä yhdistäviä tekijöitä, sillä mennyttä arvioidaan, tulkitaan ja muistellaan aina kerrontahetken perspektiivistä. (Raninen-Siiskonen 1999, 34–35.)

Mielestäni muisti, muistot ja historia liittyvät toisiinsa erottamattomasti. Ollila (1999, 7–9) pohtii historian ja muistin yhteyttä ja toteaa niiden olevan linkittyneenä toisiinsa monella tapaa. Muisti on yksi historian peruskäsitteistä, ja tästä syystä, niiden suhde on monimutkainen. Historian ja muistin välistä suhdetta voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Muistaminen on sosiaalinen prosessi, joka sulautetaan erityiseen kulttuuriseen kontekstiin. Ihmiset muistavat ne asiat, mitä heidän kulttuurinsa odottaa muistavan. On olemassa yhteisöllinen mekanismi, joka kontrolloi meidän tapaamme muistaa. Tämä mekanismi antaa ehdotuksia siitä, mikä on tärkeää ja muistamisen arvoista. Täten tutkielmassani haastateltavat tuottavat heille tärkeitä ja muistamisen arvoisia muistoja karjalaisesta käsityöperinteestä. Nämä muistelijalle henkilökohtaisesti merkittävät asiat myös yleensä siirtyvät seuraavalla sukupolvelle muistitiedon muodossa (Raninen-Siiskonen 1999, 31–32).

Menneet tapahtumat kulkeutuvat seuraaville sukupolville historian, muinaisjäänteiden ja muistitiedon avulla. Muistitieto saattaa olla yksittäiselle henkilölle läheisempää ja merkityksellisempää kuin jotakin paikkaa koskeva paikallishistoria tai muinaisjäänteet. Ihmismuisti ja sen kautta mieleen palautetut asiat ovat muistelukerronnan tärkeitä tukipylväitä. Termit muistot ja muisti sekä muistelemine ja muistamine kuulostavat äkkiseltään hyvinkin samanlaisilta asioilta, mutta ne eivät ole kuitenkaan toistensa synonyymejä. Muistamine ja muisti yhdistetään helposti oppimiseen liittyväksi toiminnaksi, jossa muisti toimii mieleen palauttajana ja tiedon tallettajana. Muistamine selvittämissä tarkastellaan sekä mieleen painamine ja tiedon vastaanottamine, että mieleen palauttamine ja muistissa säilyttamine näkökulmaa. Muistelu puolestaan voidaan kuvata kerrontatilanteessa valikoitujen sopivien elämäkokemusten kautta. Kertoja tulkitsee elämäänsä muistellessaan ja aktivoi samalla muistoja. Muistot voivat olla yhtä hyvin kokemuksia, jotka on palautettu mieleen tai yhtä hyvin jokin käsin kosketeltava esine. (Raninen-Siiskonen 1999, 31–32.) Tässä tutkielmassa muistot ovat opettajien mieleen palautettuja kokemuksia, ja toisaalta taas näyttelyn konkreettista esineistöä ja haastatteluun opettajien mukanaan tuomia käsitöitä, vaikka niiden ensisijainen tehtävä onkin toimia muistelua virittävinä apuvälineinä.

4.3 Museo muistoja virittävänä haastatteluympäristönä

Toteutin haastattelut kesän 2011 aikana Pohjois-Karjalan museossa, jossa opettajat virittäytyivät karjalaisuuden teemaan kiertämällä näyttelyn ”Matkalla Karjalassa”. Matkalla Karjalassa on museon pitkäkestoinen perusnäyttely, joka perustuu pääasiallisesti museon omiin esinekokoelmiin. Näyttely tarjoaa katsojalleen konkreettisen matkan Karjalaan, sillä näyttelyn anti on monipuolinen ja yksityiskohtainen. Karjalaan ”matkustetaan” mm. historian, sotien ja kansanelämän siivittämänä. Karjalaisesta kansanelämästä kertovat näyttelyn koulunkäynnistä, uskonelämästä ja runolaulannasta aiheensa saaneet huoneet sekä lukuisat käsintehty arkipäivän käyttöesineet ja muut käsityötuotteet aina rukinlavoista kanteleihin. Koska tutkielmani käsittelee käsityöperinnettä, tarkastelen näyttelyn antia karjalaisten käsitöiden osalta hieman yksityiskohtaisemmin.

Karjalaista käsityöperinnettä kuvastavat mm. näyttelyn 1800-luvulta peräisin olevat pirtanauhantekovälineet, rukinlavat ja kehruvälineet. Oma osionsa ovat näyttelyn kauniisti kirjaillut parisataa vuotta vanhat käspaikat. Pellavaiset paidat ja hameet, viitelöimällä tehty kaulaliina ja tuohivirsut kuvastavat nekin karjalaista pukeutumisesta omimmillaan. 1800-luvulta peräisin olevat hevosen ohjakset on valmistettu lautanauhatekniikalla. Myös erilaisia puusta valmistettuja käsityötuotteita on esillä. Niitä on valmistettu erityisesti arkipäivän tarpeen siivittämänä. Koristeluiltaan kaunis morsiusvakka, korea säilytysarkku ja upeat kanteleet kertovat taitavasta käsityöosaamisesta. Näyttely tarjoaa myös silmäyksen herrasväen elämään ja tapoihin, sillä esillä on mm. sivistyneistön vaatteita ja biedermeier -tyylisuunnan huonekalusarja. Käsitöiden osalta herrasväen taidonnäytteistä on tarkasteltavana erilaiset työt kirjontoineen: ristipistoja, puolipistoja ja merkkausta.

Haastateltavat opettajat kiersivät näyttelyn oman mielenkiintonsa mukaisesti haastatteluparin-
sa tai -ryhmänsä kanssa. Joillakin opettajista näyttelyn katsastamiseen saattoi riittää viiden-
toista minuutin kierros, kun toiset taas viivähtivät matkallaan tunnin verran. Kiersin näyttelyn
haastateltavien mukana ja huomasin, että jo tässä vaiheessa virisi paljon muistoja, mielipiteitä
ja ihmetystä sekä enemmän että vähemmän tutuista asioista. Näyttelykierroksen jälkeen ko-
koonnuimme näyttelyn yhteydessä olevan hiljaisen nuotiopiirin ympärille, missä suoritin
haastattelut.

4.4 Haastatteluaineistona opettajien muistot

Keräsin tutkimusaineistoni haastattelemalla pitkään työssä olleita tai eläkkeellä olevia opettajia, joita yhdistivät tekstiilityön opetuskokemukset ja tietynlaiset siteet karjalaisuuteen. Melkein kaikkien opettajien sukujuuret ovat rajantakaisessa Karjalassa ja lähes jokainen heistä on opettanut työuransa aikana Pohjois-Karjalan alueella. Haastateltavia opettajia oli seitsemän: kuusi luokanopettajaa ja yksi tekstiilityönopettaja. Opettajien käsityön opetuskokemusskaala on laaja, sillä se vaihtelee alkuopetuksesta aina aikuisopetukseen. Haastateltavien ikäjakauma sijoittuu 42–79 vuoden välille ja kaksi heistä on edelleen työelämässä.

Haastattelu on ollut pitkään kvalitatiivisen tutkimuksen päämenetelmä. Sen suurimpia etuja ovat aineiston keruun joustava säätely kunkin tilanteen mukaan, jolloin myös vastaajien huomiointi mahdollistuu. Haastatteluaiheiden järjestystä voidaan säädellä ja tulkinnan mahdollisuus kasvaa suuremmaksi kuin verrattuna esimerkiksi postikyselyyn. Haastattelua käytetään yleensä aineistonkeruun menetelmänä, kun haastateltava halutaan nähdä subjektina eli aktiivisena ja merkityksiä luovana osapuolena. Toisaalta taas haastattelu voidaan valita myös, kun halutaan selventää saatavia vastauksia tai syventää saatavia tietoja. Myös vaikeiden ja arkojen aiheiden tutkinnassa haastattelu on oiva apuväline. Haastattelun tekeminen vaatii huolellista suunnittelua ja harjaantumista haastattelijan rooliin. Haastattelun luotettavuutta voi vähentää se, että kyseisessä tilanteessa saattaa olla taipumus sosiaalisesti suotavien vastauksien antamiseen. Esisijaisen tärkeää haastattelussa on se, kuinka haastattelijä kykenee tulkitsemaan haastateltavan vastauksia kulttuuristen merkitysten sekä merkitysmaailmojen valossa. (Hirsjärvi ym. 1997, 194–196.)

Teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa edetään etukäteen valittujen, tiettyjen teemojen ja teemoja tarkentavien kysymysten avulla. Metodologisesti teemahaastattelun keskiössä ovat ihmisten tulkinnat asioista. Lisäksi ihmiset antavat asioille merkityksiä, jotka syntyvät aina tietyllä tavalla vuorovaikutuksessa. Haastattelijan tehtävänä on päättää, esittääkö hän kaikki suunnitellut kysymykset haastateltaville, ovatko kysymykset tietyssä järjestyksessä tai ovatko ne esitetty tietyin sanamuodoin. Teemahaastattelussa yhdenmukaisuuden vaade vaihtelee tutkimuksittain ja vaihteluväli voi olla avoimen haastattelun kaltaisesta strukturoituun haastatteluun. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.) Myös Hirsjärvi ym. (1997, 197) korostavat teemahaastattelun vapaamuotoisuutta. Haastattelussa tema-alueet eli haastattelun aihepiirit tulee olla tiedossa, mutta kysymysten järjestys ja tarkka muoto voivat puuttua. Teemahaastattelun avulla on mahdollista päästä syvemmälle haastateltavan ajatusmaailmaan ja

muistoihin, jotka jäisivät esimerkiksi kyselylomakkeen avulla vaillinaisemmiksi. Valitsin teemahaastattelun aineistonkeruumenetelmäksi, koska se tarjoaa käsityönopeuttajille tietynlaisia vapautta tuottaa merkityksellisiä muistoja karjalaisesta käsityöperinteestä. Haastattelun teemojen strukturoimaton ja lukkoon lyömätön järjestys antaa mahdollisuuden virittää haastattelun ennalta arvaamattomille urille. Haastattelutilanteessa avoimuus tarkoittaa myös sitä, että keskityin haastattelussa niihin asioihin, joita haastattelijat pitivät kertomisen ja muistelun kannalta tärkeinä. Pyrin kuuntelemaan heidän vastauksiaan ja kysymään tilanteeseen sopivia ja luontevia kysymyksiä. Siten annoin haastateltaville tilaa puhua ja vapaasti rakentaa omaa tarinaansa. (Rapley 2008, 20–22.)

Vaikka teemahaastattelu antaa vapautta tutkimuskysymysten läpikäymiseen, huolehdin kaikkien kysymysten läpikäymisestä jokaisen haastattelun kohdalla. Tuomi & Sarajärvi (2009, 75) toteavat, että teemahaastattelussa on tarkoituksena löytää merkityksellisiä vastauksia riippuen tutkimustehtävästä, minkä vuoksi haastattelussa ei voi kysellä aivan mitä tahansa. Haastattelijat tietää etukäteen tutkittavasta ilmiöstä, jolloin haastattelun teemat liittyvät tutkimuksen viitekehukseen. Tällöinkin teemojen pohjalta laaditut kysymykset voivat vaihdella haastateltavan kokemuseräisistä ja intuitiivisista havainnoista tiukkaan pitäytymiseen etukäteen laadituissa kysymyksissä.

Laadin teemahaastattelua varten lomakkeen, joka oli minulla tukena haastattelutilanteessa (ks. LIITE 1). Tutkimustehtävistäni muotoutui kaksi suurempaa teemaa, joiden sisältöä tarkennin kysymyksillä aiheittani mukailten. Ensimmäinen teema viritti keskustelua yleisesti karjalaisuudesta, karjalaisista käsitöistä, näyttelyn käsitöistä, karjalaisen käsityöperinteen muutoksista ja merkityksistä sekä haastateltavan omista karjalaisuuteen liittyvistä käsityöharrastuksista. Toisen teeman osalta keskustelu virisi kouluopetuksessa käytettyihin tekniikoihin, materiaaleihin, suunnittelun lähtökohtiin sekä tekijöihin, jotka ohjasivat opetusta. Haastattelun teemat liikkuivat pitkälti toistensa lomitse ilman tiettyä järjestystä ja välillä opettajat vastasivat kysymyksiini ennen kuin ehdin edes kysyä niitä. Litteroidessa aineistoa tajusin, että olisin voinut tehdä haastateltaville hieman enemmän tarkentavia kysymyksiä. Kun esimerkiksi joku opettaja kertoi opetuskokemuksistaan, en ymmärtänyt aina kysyä toiselta haastateltavalta, onko asia ollut vastaavalla tavalla hänen opetuksessaan. Yleensä haastateltava toveri kommentoi toisen ajatusta jollain tapaa verbaalisesti ja elehtimällä kuten nyökyttelemällä tai päätä pudistelemalla. Harmillista on se, etteivät nämä elehdinnät tietenkään tallentuneet nauhurille.

Anttilan (1996, 233) mukaan ryhmähaastattelun etuna on haastateltavien mahdollisuus saada uusia kimmokkeita omille ajatuksille ja niiden esittämiselle. Samalla haastateltavat voivat oppia muiden ajatuksista ja selventää omia käsityksiään aiheesta. Tutkimusaineisto koostuu kahdesta parihaastattelusta ja yhdestä kolmen hengen ryhmähaastattelusta. Jokainen opettaja tunsi haastateltavan parinsa/ryhmänsä jollain tapaa entuudestaan, joten keskustelu oli vapaata ja avointa. Pari- ja ryhmähaastatteluissa opettajat auttoivat toisiaan muistelemisessa. Toisen kertomat muistot palauttivat mieleen omia vastaavia muistoja tai virittivät puolestaan muistelun uusille urille.

4.5 Haastateltavien käsityöurat

Jokaisen haastattelun alussa keräsin tutkimusaiheeni kannalta oleelliset taustatiedot opettajista (ks. LIITE 2). Taustatietojen pohjalta laadin kuvauksen jokaisen haastateltavan opiskeluhistoriasta opettajaksi, sukujuurista ja työurasta paikkakuntineen.

4.5.1 Opettajan työtä Pohjois-Karjalassa

Raili on vuonna 1932 syntynyt, Joensuusta kotoisin oleva senioriopettaja. Hän valmistui luokanopettajaksi vuonna 1955 Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulusta säännölliseltä kurssilta, jolloin kurssin pituus oli kaksi vuotta. Raili ehti olla työelämässä vuoteen 1993 saakka, mutta jo ennen valmistumistaan hän oli töissä vuoden verran. Raili on opettanut koko työuransa Pohjois-Karjalan alueella. Heti valmistumisen jälkeen hän työskenteli Tuupoväärassa, minkä jälkeen jatkoi työuraansa Liperissä aina eläkkeelle siirtymiseen vuonna 1993. Railin käsityön opetuskokemukset sijoittuvat alakouluun. Hänen sukujuurensa ovat Karjalassa ja lapsuutensa hän on viettänyt luovutetussa Karjalan Käkisalmissa. Raili toi mukanaan haastatteluun Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulussa valmistettuja käsitöitä, joita tarkastelimme haastattelun yhteydessä.

Eija-Liisa on Kuopiosta kotoisin oleva ja vuonna 1949 syntynyt luokanopettaja. Eija-Liisa on valmistunut vuonna 1977 Jyväskylän luokanopettajien yksivuotisesta poikkeuskoulutuksesta, jota on myöhemmin nimitetty kiihdytyskaistaksi. Työuran pohjana hänellä on ollut muita opintoja kuten englantia ja liiketaloutta. Vahvan käsityöharrastuneisuutensa vuoksi hän ei pitänyt tarpeellisena erikoistua opinnoissaan käsitöihin. Kiinnostusta käsitöihin osoittaa Eija-

Liisan tekemän gradun aihe, joka on neljäsluokkalaisten käsityövalinnat ja perheen vaikutus käsityöperinteeseen. Myös hän on opettanut Pohjois-Karjalan alueella: työuransa aluksi Hammaslahdella ja vuodesta 1977 lähtien Joensuun eri kouluissa. Eija-Liisan sukujuuret ovat äidin puolelta Kainuussa ja isän puolelta Kannaksen Karjalassa.

4.5.2 Kajaanin opettajaseminaarista luokanopettajiksi

Toisen haastattelun henkilöitä yhdistää heidän valmistumisensa opettajiksi samasta koulutuspaikasta ja samalta vuosikursilta. Kajaanin opettajaseminaarissa tutustuneet opettajat ovat pitäneet valmistumisensa jälkeen toisiinsa yhteyttä silloin tällöin, vaikka jokainen on työskennellyt eri puolilla Suomea.

Tuulikki on vuonna 1941 syntynyt luokanopettaja. Hän on syntynyt äitinsä kotipaikan mukaisesti Säamingissä, joka nykyisin kuuluu Punkaharjuun eli Itä-Savoon. Tuulikki on valmistunut Kajaanin opettajaseminaarista luokanopettajaksi vuonna 1967. Hän on käynyt nuoruudesta saakka erilaisilla kansalaisopiston käsityökursseilla ja harrastanut muutenkin käsitöitä. Tuulikki ehti toimia luokanopettajana 33 vuotta ja jäi eläkkeelle työstään vuonna 2001. Hänen työuransa sijoittuu heti opettajaksi valmistumisen jälkeen Kainuuseen, Ristijärvelle ja nykyiselle asuinpaikkakunnalleen Tuusniemelle, jossa hän työskenteli vuodesta 1974 lähtien aina eläkkeelle siirtymiseen saakka. Tuusniemi sijaitsee Koillis-Savossa aivan Pohjois-Karjalan maakunnan tuntumassa. Tuulikin isän sukuhaarat juontavat Karjalaan, sillä hän on kotoisin itärajan tuntumasta, Parikkalasta. Myös Tuulikki toi mukanaan sekä Kajaanin seminaarissa että myöhemmin valmistamiaan käsityönäytteitä, joita tarkastelimme haastattelun loppupuolella.

Pirkko on syntynyt vuonna 1944 Suojärvellä, luovutetussa Karjalassa, joten hänen ortodoksiset sukujuurensa ovat täysin karjalaiset. Lapsuutensa ja nuoruutensa hän on kuitenkin viettänyt Pohjois-Savossa, Vehmersalmella eli nykyisessä Kuopiossa. Pirkko on valmistunut Anjan ja Tuulikin kanssa samaisesta Kajaanin seminaarista vuonna 1967. Läpi elämänsä hän on harrastanut käsitöitä ja käynyt erilaisilla kansalaisopiston kursseilla. Pirkko ehti olla työelämässä noin 28 vuotta ja jäi eläkkeelle 1990-luvun puolivälissä, jonka myötä muutti Pohjois-Karjalan Juukaan, jossa elelee nykyisinkin. Hänen työuransa sijoittuu Kainuuseen eli Suomussalmelle ja Kuhmoon. Työuransa aikana hän on opettanut käsitöitä nykyisten alakouluikäisten oppilaiden lisäksi yläkouluikäisille oppilaille.

Anja on syntynyt kesällä 1941 Rantasalmella, jolloin hänen perheensä joutui lähtemään muutamaksi viikoksi evakkoon Laatokan Karjalasta, Parikkalasta. Hänen isänsä suku on kotoisin Parikkalasta ja äitinsä puolestaan Itä-Savosta. Etelä-Karjalan Parikkalassa Anja on viettänyt lapsuutensa sekä nuoruutensa, ja asuu myös tällä hetkellä siellä. Hänen sukujuurensa ovat siis Karjalan tuntumassa. Myös hän on valmistunut luokanopettajaksi Kajaanin opettajaseminaarista vuonna 1967 ansioituneena erinomaisesti käsityön saralla. Anjan seminaaritodistuksessa on erikseen maininta, että hän voi opettaa käsitöitä myös kansalaiskoulussa, joka nykyisin tarkoittaa peruskoulun viimeisiä luokkia. Valmistumisensa jälkeen Anja työskenteli syyslukukauden Rantasalmella. Anjan opetuskokemus on hyvin kirjava, sillä hän on opettanut Suomen lisäksi Afrikassa. 1970–1990-lukujen aikana hän opetti Ambomaalla, Angolassa ja Namibiassa, mutta työskennellen aina välillä myös Suomessa. Afrikassa Anja opetti käsitöitä, kodinhoitoa ja musiikkia. Kotimaassaan hän on työskennellyt luokanopettajana mm. Mikkelin maalaiskunnassa ja Parikkalassa kunnes jäi eläkkeelle vuonna 2001.

4.5.3 Opettajat samalla paikkakunnalla

Raija on Pohjanmaan Kauhajoelta kotoisin oleva, vuonna 1959 syntynyt tekstiilityönopettaja, joka on valmistunut kasvatustieteiden kandidaatiksi Helsingistä vuonna 1990. Hän on opiskellut tuolloin uudemman koulutusohjelman mukaisesti. Nykyisin nurmeslainen Raija on ollut erinäisissä opettajan tehtävissä 32 vuotta. Hän on toiminut luokanopettajana ja tekstiilityönopettajana, minkä ohella työkokemusta löytyy aikuisopetuksen saralla työväenopistossa Helsingissä ja kansalaisopistossa Nurmeksessa. Raija työskentelee tällä hetkellä tekstiilityönopettajana Pohjois-Karjalan Nurmeksessa, jonne hän asettui vuonna 1987. Tällöin hän ehti olla vuoden verran kansalaisopistossa opettajana Nurmeksessa ja Valtimolla. Tämän jälkeen hän työskenteli puolitoista vuotta Nurmeksessa luokanopettajana ja loppu ajan hän on ollut tekstiilityönopettajan tehtävissä samaisella paikkakunnalla. Raijan sukujuuret ovat äidin puolelta Laatokan Karjalassa ja isän puolelta syntymäpaikkakunnan mukaisesti Pohjanmaalla.

Eila on Nurmeksesta kotoisin oleva ja vuonna 1948 syntynyt opettaja. Hän on valmistunut Kajaanin seminaarista vuonna 1972 kansakoulunopettajaksi. Tämä tutkinto on antanut hänelle pätevyyden toimia luokanopettajan tehtävissä. Hän on erikoistunut 1980-luvun puolivälissä alkuopetukseen. Eila ei ole erikoistunut käsityön opetukseen, mutta hän on opettanut sitä luokanopettajan työssään ja harrastanut ahkerasti itsekin käsitöitä. Eila on ollut mm. feresin onpelukurssilla. Valmistuttuaan opettajaksi Eila työskenteli ensin kaksi vuotta kansalaiskoulussa

ja tämän jälkeen luokanopettajana useammassa Nurmeksen koulussa. Eilan 36-vuotinen työura päättyi vuonna 2008, jolloin hän jäi eläkkeelle luokanopettajan tehtävistä. Eilan molemmat vanhemmat ovat kotoisin Nurmeksestä, joten hänen sukujuurensa ovat täysin pohjoiskarjalaiset.

4.6 Haastattelujen purkaminen ja analyysi

Haastattelut kestivät puolestatoista tunnista pariin tuntiin ja digitaalisella nauhurilla tallennettua haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 5 tuntia ja 33 minuuttia. Haastattelujen alussa kyselin opettajilta taustatietoja (ks. LIITE 2) tutkimusta varten ja näiden tietojen perusteella laadin opettajista kuvaukset. Muun haastatteluaineistoin litteroin Microsoft Word 2010-tekstinkäsittelyohjelmalla siinä määrin, kun se aiheeni kannalta oli olennaista. Litteroitua materiaalia syntyi, rivivälillä 1 ja fonttikoolla 12, yhteensä 76 sivua. Tämän jälkeen syötin litteroidun aineiston kvalitatiivisen aineiston Atlas.ti 5.2. -analyysiohjelmaan. Ohjelman avulla aloin koodaamaan haastatteluista esiin nousevia teemoja. Teemoja muodostui paljon, joten kävin aineiston läpi uudelleen samaisella ohjelmalla ja vertasin uusia teemoja aiempiin teemoihin. Merkitykselliseltä tuntuvien teemojen osalta tulostin aineiston paperiversioksi ja kävin läpi sen pariin kertaan lukien ja alleviivaten. Tällöin jotkin teemat yhdistyivät ja muutamia jäi pois. Teemoista etsin yhteneväisyyksiä ja eroja, jolloin muodostui tutkimuskysymyksiä vastaavia luokkia. Aineiston analyysi jatkui, kun kirjoitin tutkimustuloksia auki.

Aineiston analysoinnin ohella muokkasinkin teoriaani, jonka rakentuminen alkoi jo tutkimussuunnitelmavaiheessa. Koska tutkielmani on teoriasidonnainen, eli teoria ja aineisto kulkevat käsi kädessä, voidaan puhua teoriaohjaavasta analyysistä. Tälle analyysitavalle on ominaista teoriapohjaiset kytkennät, jotka eivät pohjautu suoraan teoriaan. Analyysin edetessä teoria toimii työskentelyn apuvälineenä. Kuten aineistolähtöisessä analyysissä, myös teoriaohjaavassa analyysissä aineistosta valitaan analyysiyksiköt, jolloin aikaisempi tieto ohjaa ja auttaa analyysiä. Aikaisemman tiedon vaikutus näkyy analyysistä, mutta sen tarkoitus ei ole testata teoriaa vaan mahdollistaa uusia ajatusuria. Abduktiivinen päättely liittyy teoriaohjaavaan analyysiin, jolloin tutkijan ajatteluprosessissa vuorottelee sekä valmiit mallit että aineistolähtöisyys. Näiden kahden asian yhdistely tapahtuu toisinaan pakolla ja toisinaan luovasti, ja joskus yhdistely tuottaa aivan uusia tuloksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.)

Alkaessaan analysoida muisteluaineistoja ei voi edes aavistaa, kuinka monentasoisten ja monenlaisten tulkinnallisten mahdollisuuksien äärelle on saapunut. Muistelumenetelmä voi todellakin olla rikkaus tutkimukselle. (Korkiakangas 2006, 132.) Haastattelujen lomassa ja etenkin analyysiä tehdessäni huomasin, kuinka erilaisista näkökulmista opettajat karjalaisuutta ja karjalaista käsityöperinnettä tarkastelivat. Haasteelliseksi koin muodostaa käsityksen siitä, kuinka opettajien erilaiset taustat vaikuttavat heidän tuottamiin muistoihinsa. Toisaalta opettajien toisistaan osittain hyvinkin paljon poikkeavat sukujuuret ja työurat antoivat tutkimukselle mahdollisuuden tarkastella aihetta useammasta näkökulmasta.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Olen jakanut selkeyden vuoksi tutkimustulokseni kahteen osaan tutkimuskysymysteni mukaisesti. Ensimmäisessä osassa kuvaan, miten karjalaisuus ja karjalainen käsityöperinne opettajien muistoissa ilmenevät. Kolme ensimmäistä alalukua käsittelevät aineellista kulttuuriperintöä ja kaksi seuraavaa alalukua henkistä kulttuuriperintöä. Toisessa tutkimustulososiossa puolestaan selvitän, kuinka karjalainen käsityöperinne on näyttäytynyt haastateltavien kouluopetukseen liittyvissä muistoissa. Tämän luvun taustalla on ajatus kulttuuriperinnöstä kouluopetuksessa tiedon lähteenä, opiskelun kohteena ja opiskelun välineenä, mihin kuitenkin syvennyn tarkemmin vasta pohdinnassa.

5.1 Karjalaisuus ja karjalainen käsityöperinne opettajien muistoissa

5.1.1 Karjalaisuuden tunnusmerkkejä

Sihvon (1998) mukaan karjalaisuudelle voidaan hakea määritelmää alueellisuudesta, mikä kumpuaa myös haastateltavien muistoista. Railille karjalaisuuden merkitykset rakentuvat kokemuksista, joita hän on saanut asuessaan lapsuutensa Karjalan Käkisalmissa. Anja puolestaan näkee karjalaisuuden ylittävän alueellisesti Suomen ja Venäjän rajan. Karjalasta puhuttaessa tai Karjalaa sivuavia kirjoja lukiessa hän omien sanojensa mukaan herkistyy, koska hänestä tuntuu, että omaakin Parikkalassa olevaa kotia olisi riistetty, vaikka se on Suomen puolella rajaa. Suojärveltä kotoisin oleva Pirkko kertoo karjalaisuuden unohtuneen hänen asuessaan Kainuussa. Vasta työuransa jälkeen Pohjois-Karjalaan muutettuaan hän on tuntenut päässeensä omiensa joukkoon, sillä Juuassa on paljon siirtokarjalaisia jälkeläisineen. Raija mieltää karjalaisuuden heimoksi, jonka hieman erikoinenkin perinne on enemmän idästä lähtöisin olevaa. Hollmen (2009) toteaaakin, että karjalan heimo koostuu sille tyypillisten kulttuurin piirteiden kantajista. Karjalaisen kulttuurin omaleimaisten piirteiden levinneisyys on se mittari, jolla Karjalan voi alueellisesti määritellä. Raili huomioi, että karjalaisuus alkaa olla yleistä nykyisin, eikä sillä enää ole olemassa selviä maakuntarajoja.

Karjalaisten oma kieli nousee esille, kun haastateltavat pohtivat karjalaisuutta. Hakamiehen (1996) mukaan kielen avulla voidaan määritellä karjalaisuutta. Eija-Liisalle ja Anjalle karja-

laisuus on kieleen ja murteeseen liittyvä asia. Tuusniemellä eli Itä-Savon ja Pohjois-Karjalan rajan kupeessa asuva Tuulikki on pannut merkille kielirajan asuinpaikkansa ja pohjoiskarjalaisen Outokummun välillä, sillä Outokummussa puhutaan karjalan murretta ja Tuusniemellä ei. Hän mieltää rajan myös karjalaisuuden ja savolaisuuden rajaksi, joka on monenlainen kulttuurillinen raja. Kielen lisäksi osa haastateltavista pitää ortodoksista uskontoa karjalaisuuden tunnusmerkkinä. Raija ja Eila toteavat heti, että karjalaisuus on saanut vaikutteita idästä ja tietävät ortodoksisen uskonnon olevan olennainen osa sitä. Haaksluoto (1998) vahvistaa karjalaisuuden saaneen vaikutteita idän bysanttilaisesta ortodoksisesta uskonnosta. Pirkolle karjalaisuus merkitsee nimenomaan ortodoksista uskontoa, sillä se on arkipäivän elämään liittyvä asia. Vaikka Tuulikilla ei ole yhtymäkohtia ortodoksisuuteen, hän on iloinen, että on saanut Pirkon kautta tutustua siihen ”rikkauteen”.

Alueellisuus vaikuttaa monimutkaisesti karjalaiseen identiteettiin (Hakamies 1996). Eija-Liisan sukujuuret juontavat hänen isän puolelta Karjalaan ja äidin puolelta Savoan, joten hän kokee omaavansa kaksi identiteettiä, joista toinen on karjalainen. Tähän liittyy myös se, että Eija-Liisa on viettänyt elämästään työuransa aikaisen jakson Pohjois-Karjalan alueella. Aina kuitenkin toisen vanhemman sukujuurien juontuminen karjalaan ja karjalaisella alueella asuminen ei takaa karjalaista identiteettiä. Raija nimittäin tuntee itsensä edelleen muukalaisiksi kotipaikkakunnallaan, vaikka on asunut elämänsä pisimmän jakson pohjoiskarjalaisessa Nurmeksessa. Raili kokee karjalaisuuden perinteenä, johon on sitoutunut joskus ja Anja muistelee karjalaisuutta omaan sukuunsa linkittyvänä. Pirkko kertoo arvostavansa karjalaista identiteettiään: *”Ja ihan tuntee, että jonkinlaista ylpeyttäki siitä, kun saa kuulua tähän karjalaiseen heimoan.”*

Sihvo (1998) toteaa, että karjalaisia on luonnehdittu enemmänkin mentaliteettinsa kuin historiallis-yhteiskunnallisen taustansa ja tekojensa kautta. Raninen (1996) taas luonnehtii karjalaisen kansanluonteen syntymistä kolmen tekijän eli historian, sosiaalisten suhteiden ja luonnon vaikutuksesta. Yhtenä ominaisuutena haastatteluista nousee esiin karjalaisen luonteen vilkkaus, sillä Eija-Liisan ja Raijan mielestä karjalaiset ovat melko kovia puhumaan. Tuulikki kuvailee karjalaista luonteenlujuutta: *”Se (karjalaisuus) on minusta ihana asia. Se on aina ollut rajakansa ja se ei ois varmaan muuten kestänyt. Siis karjalaiset eivät ois muuten kestäneet, ellei ne osais itkeä ja nauraa.”* Pirkko vahvistaa Tuulikin mielletten, jota Tuulikki täydentää vielä karjalaisella avoimuudella. Anja nostaa esiin karjalaisten sopeutumiskyvyn ja taipumuksen innostua helposti uusista asioista kuten uudenlaisten käsitöiden tekemisestä. Eila muiste-

lee lapsuudenkodistaan, että karjalaisuus on ollut kulttuuria rikastuttava asia. Pirkko ja Tuulikki toteavat yhteistuumin, että karjalaisuus merkitsee valtavaa henkistä rikkautta.

Karjalaisuutta voidaan tarkastella heidän oman kansanomaisen elämäntapansa kautta. (Kempinen, 1977; Raninen 1996; Sihvo 1998). Raija luettelee karjalaiseen aika erikoiseenkin perinteeseen kuuluvaksi omanlaisen ruokakulttuurin ja itkuvirret. Itkuvirret Raija oli ehtinyt jo unohtaa, mutta näyttelykierros palautti ne hänen mieleensä. Näyttelykierroksen varrella saattoi nimittäin pysähtymään huoneeseen, jossa pystyi kuuntelemaan vanhoja itkuvirsiä ja runolaulanta. Haaksluoto (1998) kertoo itkuvirsien kuuluvan karjalaisen kansantaiteen erikoispiirteisiin, jotka tuovat aivan oman tyyliinsä karjalaiseen musiikkiin ja runouteen.

Eija-Liisa liittyy karjalaiseen elämäntapaan perhe- ja sukukeskeisyyden. Samalla hän kertoo omista läheisistä suhteistaan isän puolelta tuleviin serkkuihin, joiden kanssa hän kokoontuu usein juhliin kuten häihin, hautajaisiin ja syntymäpäiville. Sallinen-Gimpl (1987) kertoo vastaavista karjalaisista perhejuhlista ja huomauttaa myös karjalaisesta vieraanvaraisuudesta, jota vastaavan esimerkin Pirkko haastattelussa tarinoi:

Ja vieraanvaraisuuttahan se karjalaisuus merkitsee varmasti kaikille. Äärettömän vieraanvaraisia ovat. Ja vieras otettiin vastaan, se otettiin vastaan heti siihen talon hommaan mukaan. Tuleppas nyt meillon tässä ruoka just nii tuleppas nyt tähän pöytään istummaan ja syömmään. Eikä pantu toiseen huoneeseen niin, ku Savossa oli se tapa. Kun mentiin vieraille, niin heidät käskettiin toiseen huoneeseen, vierashuoneeseen.

Komulainen & Tirronen (1979) mieltävät käsityöt yhdeksi karjalaisuuden tunnusmerkiksi ja Sallinen-Gimpl (1987) kertoo karjalaisten tehneen niitä paljon. Pirkosta tuntuu, ettei hän ole Kainuussa ja Savossa asuessaan nähnyt emäntien tekävän niin paljon käsitöitä, mitä karjalaiset yleensä tekee. Samalla hän toteaa karjalaisella naisella olleen erityisen käsitöiden tekemistaidon. Karjalaisuudesta tulee Raijalle mieleen ensimmäisien asioiden joukossa karjalaiset kirjonnat ja Eilalle punapointaliinat. Eija-Liisalle ja Eilalle värit punainen ja musta assosioituu automaattisesti karjalaisuuteen. Eila muistaa jo omina kouluaikoinaan korostetun karjalan värejä. Haastateltavista miltei jokainen määrittelee karjalaisuutta myös omaleimaisen puukeutumisperinteen kautta niin yksityiskohtaisesti, että siihen palataan tarkemmin luvussa 5.3.

Muutamit haastateltavista kokevat huolta karjalaisuuden säilymisestä kulttuuriperintönä. Raija pohtii Nurmeksessa sijaitsevan Bomban merkitystä karjalaisuudelle, ja toisaalta taas sen alasajon merkitystä. Eila nostaa keskustelun aiheeksi karjalan kielen säilymisen ja toteaa, että ellei sitä nyt pelasteta, se häviää. Knuutilan (2008) mukaan, kun ihminen tahtoo säilyttää tai vaalia jotakin asiaa, näkee hän asian myös arvokkaana ja tekee tällöin arvovalintoja. Perintönä

koetut asiat herättävät tunteita, jolloin kulttuuriperintö toimii yksilön identiteettiä tukevana ja muodostavana välineenä. Pirkko näkee karjalaisuuden perintönä, joka koostuu monista pienistä asioista, jotka tulisi saada säilymään tulevaisuudessa. Eläkkeelle jäätyään Pirkko muutti Pohjois-Karjalaan, jonka myötä hän kertoo mieleen palautuneen asioita kotoa Karjalasta. Näitä merkityksellisiä asioita hän on voinut pikkuisen siirtää lapsillekin. Hän antaa esimerkin karjalaisesta tapaperinteestä:

Että tämäki, kun vieraat lähtivät talosta. He lähtiessä sanoivat ”prosti, prosti”. Eli pyydettiin anteeksi lähtiessä, ku ainahan me tietäen tai tietämättä joskus loukkaamme ihmisiä. Usein tietämättämme, niin aina pyydettiin heti anteeksi ”prosti, prosti”. Eikö oo kaunis tapa sekin?

5.1.2 Perinnekäsitöitä

Lukkarinen (1982) ja Säppi & Oino (2010) ovat osoittaneet, että yksi vaihtoehto tutkimustyön tiimellyksessä on lähteä tarkastelemaan karjalaista käsityöperinnettä tekstiileittäin ja tekniikoittain. Haastatteluissa opettajille tuli karjalaisesta käsityöperinteestä ensimmäisenä mieleen tietyt käsityötekniikat tai yksittäiset tekstiilit. Käsityötekniikoista korostui kirjonta, kun keskusteltiin karjalaiselle käsityöperinteelle ominaisista työtavoista. Sallinen-Gimpl (1987) ja Hollmen (2009) pitävät kirjontaa erityisesti karjalaisten suosimana työtapana. Raija, Eija-Liisa, Pirkko ja Tuulikki toteavat ensimmäiseksi, että heille karjalaisesta käsityöperinteestä tuleekin mieleen karjalan kirjonnat. Jokainen haastateltava yhdistää etupistokirjonnan karjalaisuuteen. Virvittään ompelusta, ristipistokirjonnasta, revinnäisistä ja ronkkauksesta melkein jokaisella haastateltavalla on jotain sanottavaa.

Kirjonnoista keskusteltaessa Eija-Liisa ja Raija mainitsevat ketjupistot tunnusomaisena karjalaiselle kirjonnalle. Tämän lisäksi Raija on hyvin tietoinen ketjuvirkkauksesta. Seppälän & Mikkilän (1984) mukaan karjalainen ketjuvirkkaus muistuttaa ketjupistoin ommeltua kuviointia, mutta on tiheämpää ja täyteläisempää kuin ommeltu. Raija kuvailee ketjuvirkkausta vastaavalla tavalla: ”Ketjupistoista tulee samannäköstä, ku ketjuvirkkauksesta. Mut mä oon teettäny sitä ketjuvirkkauksena elikkä siitä kankaan läpi.”

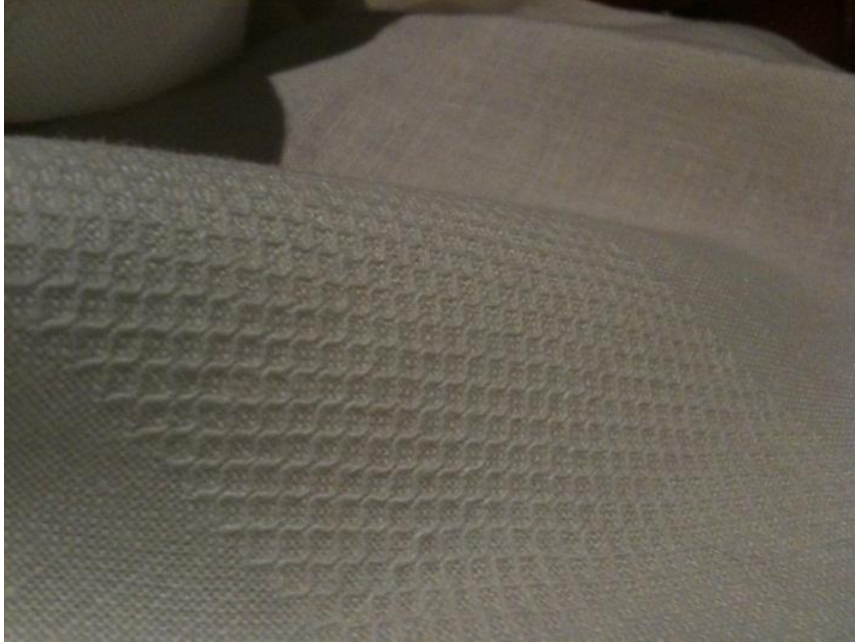
Tuulikki, Pirkko ja Anja muistelevat karjalaista reikäommelta. Pirkko kertoo upeasta liinasta, jonka hänen äitinsä on Karjalassa nuorena tyttönä valmistanut. Se on ollut ainoa käsityö, mikä on otettu mukaan evakkomatkalle lähdetäessä. Valkoinen liina on koristeltu valkoisella pakotetulla reikäompeleella ja pitsein. Stenij & Ollila (1959) puhuvat karjalaisista reikäompeleista

revinnäiskirjontana. Raili toi mukanaan haastatteluun seminaarissa valmistamiaan käsitöitä, joiden joukossa oleviin liinoihin hän on tehnyt revinnäistä. Eija-Liisa huomasi Railin käsitöitä tarkasteltaessa yhteyden liinujen ja erään näyttelyssä esillä olleen käsipaikan välillä, sillä niissä molemmissa on revinnäistä.

KUVA 2. Railin Kajaanin seminaarissa valmistama revinnäisliina, josta hän toteaa näin: ”
*Tää on semmosta harvalankasta kangasta. Että kyllä tuota näitä perinteitä sillon vaalittiin,
että piti näin.* ”

Eila, Raija, Anja ja Tuulikki keskustelevat myös ronkkauksesta karjalaisen kirjonnin yhteydessä. Eila on tuonut haastatteluun mukanaan ronkkaamalla kirjoitun kastemekon, jonka hän on valmistanut opiskellessaan seminaarissa. Eila kertoo vaalineensa perinteitä tietoisesti, sillä hän muistelee valinneensa kastemekoon ronkkauksen juuri siksi, että se on vanha kansanomainen pistokirjontatapa. Raija oli puolestaan ehtinyt unohtaa ronkkauksen kokonaan, mutta Eilan kastemekon myötä se muistui pian taas hänen mieleensä. Hän miettii, että Eilan tekemä kastemekko on ollut varmasti suuritöinen. Sen myötä, kun Eilan kastemekolle on tullut käyttöä, hän on kirjoitunut siihen myös kastemekoon sonnustettujen lasten nimet. Eila pohtii Raijan kanssa, että mahtaako ronkkaus olla erityisesti karjalainen kirjontatapa, kun se ei kuitenkaan vaikuta olevan kovin yleinen kirjontatekniikka.

KUVA 3. Eila on valmistanut Kajaanin seminaarissa pellavaisen kaste-mekon, johon hän on valkoisella ohuella langalla kirjonut kauniin ristik-kokuvion. Kirjonta on ronkkausta.

Seppälän ja Mikkilän (1984) mukaan virvittäin ompelua muistuttava kangaspuissa tehtävä punapöiminta on myös tyypillinen karjalainen käsityötapa. Karjalan kirjonnassa ohella Tuulikille tulee karjalaisista käsitöistä mieleen punapöiminta. Anja myötäilee Tuulikkoa ja toteaa, että virvittäin ompelulla voi tehdä samantyyppisiä kuvioita. Eila kertoo, että punapöimintaliina on sellainen asia, jonka hän on tiedostanut karjalaiseksi omimmillaan. Maalaistalojen pirtinpöydillä pidettävä punapöimintaliina on kenties hänen ensimmäinen kosketuksensa karjalaisuuteen. Hän on myös aina halunnut kokeilla kyseistä tekniikkaa, ja ehkä tekeekin sen eläkepäivillään.

Sallinen-Gimpl (1994) toteaa neulakintaiden olevan karjalaisen käsityöperinteen erikoispiirre. Pirkko tietää, että monet karjalaiset osaavat tehdä neulakintaan. Hän ei ole itse kuitenkaan perehtynyt tekniikkaan. Raili muistelee, että hänen mummonsansa on valmistanut ”kinnasneulakintaita”, joista yhden valkeat hänellä on vielä äskettäin ollut tallessa. Raili oli yrittänyt opetella kinnasneulalla tehtyä kinnasta mummonsansa avustuksella, mutta hänen mielestään se oli liian vaikeaa. Anja toteaa neulakintaiden olevan karjalainen työtapa, jonka hän opetellut kansalaisopistossa. Samalla hän kertoo taannoin olleesta kädentaidonkurssista, jolla on opetettu tekemään Sakkolan mallin mukaista neulakinnasta. Kyseinen karjalainen käsityötapa elää edelleen.

Näyttelyssä on esillä viitelöimällä valmistettu kaulahuivi. Sen huomattessaan Raija tunnistaa käsityötekniikan heti ja muistaa myös opettaneensa sitä parikymmentä vuotta aikaisemmin Nurmeksen kansalaisopistossa Kansanomaiset tekstiilityötekniikat -kurssilla. Hän toteaa unohtaneensa tekniikan tyystin ja aikoo kerrata, kuinka se tehtiinkään, vaikka jo haastattelun aikana muistelee pitkälle tekniikan pääperiaatteita. Myös Anjalle viitelöinti on tekniikkana tuttu ja hän kertoo, että sen avulla voi valmistaa kaulahuiveja ja muistaapa jopa erään emännän valmistaneen viitelöidyn liivin itselleen.

Kemppinen (1977) toteaa karjalaisten kutoneen nauhoja, joita on hyödynnetty erityisesti vaatetukseen ja käyttöesineistöön. Jokaiselle haastateltavalle sekä lautanauhat että pirtanauhat vaikuttavat olevan tuttu asia ja niiden käyttötarkoituksesta ollaan myös tietoisia. Tuulikilla on mukanaan moniste, jonka avulla hän esittelee nauhojen perinteisiä käyttötarkoituksia: sukkanauhana, hameen vyönä, kuontalon kiinnittimenä ja irtotaskun vyönä kansallispuikuna. Näyttelyssä on esillä 1800-luvun puolivälissä lautanauhatekniikalla valmistettuja hevosen ohjaksia, jotka ovat peräisin Sortavalasta ja Uukuniemeltä. Näyttelystä nauhat jäivät erityisesti mieleen Anjalle ja Tuulikille.

Seppälän & Mikkilän (1984) mukaan käsipaikka on ollut kaikista yleisin karjalaisen kirjonnin kohde. Käspaikat tulevat erityisen voimakkaasti haastateltaville mieleen karjalaisesta käsityöperinteestä, minkä lisäksi jäivät eniten mieleen myös näyttelyn käsitöistä. Näyttelyssä on esillä joitakin eri tavoin koristeltuja käsipaikkoja 1800-luvulta, joita jokainen haastateltava pysähtyi tarkastelemaan hetkeksi ja useammaksikin. Erityisesti niiden kirjonnat herättivät keskustelua ja ihailua. Raili panee merkille, että näyttelyn käspaikat ovat vanhoja ja kuluneita, joten niitä on taidettu käyttää ahkerasti. Eija-Liisa taas toteaa käsipaikkojen olevan vaativan näköisiä valmistaa ja pohtii, ettei hän itse kykenisi vastaavaan suoritukseen.

Sallinen-Gimpl (1987) ja Kemppinen (1977) mieltävät pellavan kasvatuksen ja kutomisen karjalaisnaisten tehtäviksi. Karjalaisten käsitöiden yhteydessä yleisiksi puheenparsiksi nousivat kutominen ja pellavaiset liinat. Anja ja Tuulikki muistelevat, että heidän kotonaan kasvatettiin pellavaa ja samalla naiset innostuvat muistelemaan pellavan loukuttamista, lipsuamista ja häkilöimistä. Anja kertoo, että heidän kotonaan pellavat kehrättiin itse langaksi, mutta Tuulikin kotoa pellavat lähetettiin tehtaalle kehrättäviksi. Tuulikki kertoo laittaneensa itse kankaan ja kutoneen pellavista pyyheliinoja, joita hänellä on vieläkin tallessa, koska ei raaski käyttää niitä. Raili on puolestaan hankkinut kutomistaidon Marttojen kutomakurssilla. Haastateltavien tietoisuus kudonnasta ja liinoista kertoo, että niitä on valmistettu ennen paljon. Eija-

Liisa muistelee, että hänen karjalaisilla tädeillään oli hirveästi itse tehtyjä käsitöitä, joita oli valmistettu Karjalassa ennen sotia:

Ne kuto pellavaliinoja. Ne näyttiki mulle joskus, ku mie siellä kävin. Minua harmittaa se, että en sillo.. Minnekkä neki lie joutunu, ku ne oli pellavaa oli kuvioo. Siel oli palttinaa, siel oli koristekuvioo, siel oli, vaikka millä tavalla. Sit ihan peruslakanaa olivat tehneet.

Anja muistelee tehneensä etupistokirjontaa koulussa hänen äitinsä kutomalle kankaalle. Raili kertoo kesämökillä olevan säilytyksessä liuta hänen äitinsä kirjomia liinoja. Myös Tuulikki ja Pirkko kertovat äitiensä kirjomista kotitekoisista pellavaliinoista. Raili muistelee heillä olleen tuttavän, joka harrasti punakirjontaisten kaitaliinujen kutomista. Sallinen-Gimpl (1987) kertoo, että punapoinnalla valmistetut kudonnaiset olivat tavallisesti kaitaliinoja. Eija-Liisa puolestaan toteaa, että hänelle poppana on tullut tutuksi vasta Pohjois-Karjalassa ollessaan. Hän mieltää poppanan liittyvän karjalaisuuteen tai pohjoiskarjalaisuuteen. Pajusen (1987) mukaan poppanaa on kudottu koko Suomessa jo pitkän aikaa, mutta vain sen nimitys on lähtöisin karjalasta.

Kemppinen (1977) toteaa, että pellavan lisäksi omista lampaista saatu villa kehrättiin langaksi, joka käytettiin erilaisten vaatteiden neulomiseen. Tuulikki kertoo joskus opetelleensa karsaamaan ja kehräämään lankaa. Anja puolestaan kertoo, että hänen mummonsa ja äitinsä kehräsivät, kun heillä oli lampaita. Kehrätyt langat käytettiin neulomiseen. Neulominen vaikuttaa olleen hyvin yleinen tapa haastateltavien äitien ja isoäitien keskuudessa. Raili muistelee isänäitinsä neuloneen, kuten hänellä itselläänkin on tapana. Samoin myös Eija-Liisa kertoo sekä äitinsä että omistaan neuletöistä. Haastateltavat pohtivat neulomista, vaikeivät mielläkään sitä suoraan karjalaiseksi käsityötavaksi. Jokainen haastateltava on laittanut kuitenkin merkille erilaiset kirjoneulekuviot, joita on nimetty Karjalan pitäjien mukaisesti. Sallinen-Gimpl (1994) kertoo siirtokarjalaisten neuloneen paljon kuviokintaita, jotka vaihtelivat malleiltaan. Kemppisen (1977) mukaan neuletöitä on tehty Karjalassa myös virkkaamalla. Raili kertoo hänen äitinsä olleen ahkera virkkaaja, joka virkkasi pöytäliinoja, sängynpeitteitä ja ikkunaverhoja. Karjalaisten naisten arkeen ovat täten lukeutuneet myös aivan yleiset käsityötavat, edellä käsiteltyjen, erityisesti karjalaisille tyypillisten käsityötavojen ohella.

Jokainen haastateltavista harrastaa käsitöitä vapaa-ajallaan, mutta karjalaisuuden ilmeneminen heidän töissään on vaihtelevaa. Kirjoneuleet ja kirjonnat ovat vahvimmin esillä haastateltavien harrastuksissa. Raili on aina ollut ahkera neuloja ja etenkin viime aikoina tehnyt runsaasti rajakarjalaisia Mary Oljen kirjoneulesukkia. Sukat ovat pitkävartisia ja niissä on usein erilaisia ristikko- ja kukkokuviointeja. Myös Tuulikki ja Anja keskustelevat erilaisista karjalaisten

pitäjien nimiä kantavista kirjoneulekuvioinneista, joita voi laittaa villapaitoihin, lapasiin ja myssyihin. Raijakin on harrastanut kirjoneuleita. Eila toteaa karjalaisen ja pohjalaisen eron näkyneen neulemalleissa hänen opiskeluaikanaan, vaikka koki, ettei karjalaisuutta muuten silloin liiemmin korostettukaan.

Kirjonnoista keskusteltaessa selviää, että Anja, Tuulikki ja Pirkko ovat tehneet revinnäistä. Pirkko on harrastanut pitkään myös upeiden ristipistokorttien tekemistä. Jokainen haastateltavista on ainakin opiskeluaikoinaan tutustunut erilaisiin kirjontapistöihin. Eija-Liisa kuitenkin toteaa, että kirjonta ei ole koskaan ollut hänen juttunsa. Karjalaiset kansallispuvut ja feresit ovat olleet myös haastateltavien kirjontakohteita (ks. LUKU 3.2.4). Anja kertoo tehneensä virvittäin ompelulla, ristipistokirjonnalla ja etupistokirjonnalla kuvioiteja liinoihin, seinävaatteisiin ja peittoihin. Hän kertoo kirjontaan liittyvästä suunnittelusta ja luovuudesta: ”*Minusta on ollu mukava silleen normaaleja pistoja käyttäen ja kuvioita yhdistellen luoda semmosia omia kokonaisuuksia.*”

Anja on ollut erityisen kiinnostunut karjalaisista käsitöistä ja kokeillut erilaisia työtapoja. Hän on tehnyt kummipojalleen häälahjaksi ison, oikean käspaikan pellavakankaasta. Tämän lisäksi hän on valmistanut neulakintaita, joista yksi variaatio on ollut Sakkolan malli. Hän kertoo myös tehneensä aikoinaan muutaman rukinlavan, joiden tarkasteluun haastateltavilla oli myös näyttelyssä mahdollisuus. Sallinen-Gimpl (1994) muistuttaa ennen vanhaan töiden jakautuneen miesten ja naisten töihin. Anjan harrastuneisuus kertoo, ettei näin enää ole. Rukinlapojen lisäksi hän on harrastanut jonkin verran tuohi- ja puutöitä, joita näyttelyssä oli myös mahdollista tarkastella. Haaksluoto (1998) ja Kemppinen (1977) kertovat karjalaisten miesten harrastaneen puu- ja tuohitöitä.

Karjalaisuuden löytäminen omista käsitöistä ei ole kaikille haastateltaville kovinkaan helppoa. Eila pohtii kovasti, mitä karjalaista hän omista käsitöistään löytäisi, mutta ei parhaalla tahdollaankaan keksi mitään karjalaista. Hän kertoo kuitenkin olevansa kiinnostunut punapoiminnasta ja aikoo iskeä siihen näppinsä vielä jossain vaiheessa. Myös Raija myöntää, että hänen karjalainen käsityöharrastuneisuutensa on ollut vähäistä. Hän kertoo viime aikoina keräilleensä kirpputoreilta hienoja vanhoja tekstiilejä, joille ajattelee antavansa hyvän kodin. Anja on huomannut, että moni on innostunut keräilystä nykyisin myös käsitöiden osalta.

5.1.3 Pukuperinnettä

Karjalaisesta käsityöperinteestä keskusteltaessa puhe siirtyy vähän väliä karjalaiseen pukeutumiskulttuuriin. Pirkko on tietoinen feresin käytöstä. Hän toteaa sen olleen karjalaisnaisen asu, jota käytettiin pienissä juhlissa, kun taas kansallispuvut ovat olleet isoja juhlia varten. Mikkosen (1992) mukaan Karjalassa feresiä on käytetty vaatimattomimmissa juhlissa, kun taas kansallispukuun on pukeuduttu suurien juhlien tiimellyksessä.

Kaikki muut haastateltavista omistavat karjalaisen kansallispuvun tai feresin paitsi Tuulikki, jolla on pohjoissavolainen puku. Tuulikin kansallispuvun valinta yhdistyy Lönngvistin (1979) näkemykseen, jonka mukaan kansallispuvut hankitaan yleensä suvun tai oman asuinpaikkakunnan mukaisesti. Haastateltavat ovat joko ostaneet tai valmistaneet pukunsa itse. Eija-Liisan mielestä kyse on käsityöperinteestä, vaikka ei itse välttämättä valmista kansallispukua vaan sen tekee toinen ihminen. Hän kertoo teetättäneensä itselleen feresin ammattikoululla, jota myöhemmin entraili sopivammaksi pituudeltaan. Hän kertoo tehneensä itselleen feresin kaveriksi ”leikkisorokan”, joka epäilyttävästi muistuttaa oikeaa sorokkapäähinettä. Kemppisen (1977) mukaan sorokka ja säpsä ovat feresiin kuuluvia päähineitä, joista säpsä on ensisijaisesti ortodoksinaisen asuste. Eija-Liisa kertoo myös monen serkkunsa omistavan Antrean kansallispuvun heidän kotipitäjänsä mukaisesti. Raili kertoo omistavansa sekä feresin että Pohjois-Karjalan puvun. Feresistä hän oli ehtinyt haaveilla kauan aikaa kunnes päätti ostaa sen omalla kylällä ollutta ulkomaalaisten opastustehtävää varten. Mikkosen (1992) mukaan feresi hankitaan usein esiintymisasuksi, kun halutaan korostaa omaa karjalaista identiteettiä ja kuulumista karjalaiseen heimoon. Raili kertoo tehneensä feresiinsä toisen esiliinan ja päähineen, jotka ovat mustia. Pirkko kertoo omistavansa feresin, jollainen on myös hänen siskollaan ja tyttärellään. Perheen naiset käyttävät feresiä suvun juhlissa. Myös Raija ja Eila ovat tehneet itsellensä feresit. Eila on valmistanut sen ompelukurssilla.

Anja on tehnyt itselleen kansalaisopistossa muinaiskarjalanpuvun, jollaisesta hän huomasi heti olevan kuvan näyttelyn historiaosiossa. Anja kertoo puvun valmistamisessa olleen hirveästi tekemistä, sillä hän on kutonut kankaatkin siihen alusta saakka. Anja on ommellut puvun helmassa olevat puoli kiloa painavat pitsiset pronssikierukat perinteisen kuvion mukaisesti. Samaiseen pukuun hän kertoo tehneensä yhdeksän metriä lautanauhaa. Itse tehtynä puku ei kuulemma ole niin kallis, mutta aikoinaan sen ostaminen olisi maksanut 40 000 markkaa. Anja on valmistanut itselleen kansalaisopistossa myös Parikkalan pitäjänpuvun, jota hän käyttää syntymäpäivillä. Anja kuvailee sen olevan paljon yksinkertaisempi ja koostuvan karjalan vä-

reistä, mustasta ja punaisesta. Anja tietää, ettei kansallispuvun kanssa saisi käyttää nykyaikaisia käsilaukkuja. Pitäisi käyttää huivista tehtyä nyyttiä tai tuohista laukkuja. Anja huomauttaa kansallispukuun kuuluvan myös oikeanlaiset kengät.

Karjalaiset kansallispuvut ja feresit herättävät ihailua. Jos Eilan pitäisi jokin kansallispuku hankkia itselleen, se olisi Kaukolan puku. Puku on Eilan unelma, sillä se on hänen mielestään kaunis ja malli miellyttää silmää. Raili kertoo olleensa vasta edellisenä sunnuntaina Ilomantsissa akkain praasniekoilla omien sanojensa mukaan ”koreassa” Pohjois-Karjalan puvussa. Vaikka Tuulikki ei omistakaan karjalaista kansallispukua tai feresiä on hän kuitenkin tehnyt tyttärelleen valmistujaislahjaksi karjalaisen Tuutarin kansallispuvun. Tuulikki kuvailee pukua näin:

Nii hän halus semmosen, nii suuritöisen puvun. Mulla on itellä pohjoissavolainen puku, jossa ei oo niin paljon sitä kirjontaa. Mut siinä tuutarissa on se rekko on kirjottuna ja täällä on kirjontaa ja esiliina on kirjottu ja.. Se on siis täynnä.

Tuulikin mielestä feresi on kaunis ja hän kertoo aina halunneensa sellaisen. Hän pohtii, että voisi joskus valmistaa sen. Pirkko kannustaa Anjaa toteamalla, ettei feresi ole niin suuritöinen. Mikkonen (1992) toteaa, että feresiin pukeutumalla halutaan usein ilmaista kuuluvuutensa karjalaiseen heimoon. Vaikka feresi herättää usein ihastusta, voi se saada aikaan myös muita tunteita, kun identiteetti ei ole täysin karjalainen. Raija kertoo ajatuksistaan:

Oon tehny ittelleni feresin, mutta mun täytyy sanoo, että on se sitten nii... Mikä se onki se syy, pohjalainen perimä vai mikä, mut mä en viihdy feresissä yhtään, vaikka se on musta kaunis vaate. Sen takia mä tein sen ittelleni. Mä en viihdy siinä.

Eija-Liisan huomion herätti näyttelyssä ollut 1920-luvulta peräisin oleva kuva, jossa karjalaisella naisella on päällään a-mallinen turkki, jonka Eija-Liisa epäilee olevan sileää kriminkarvaa. Hän yhdistää kuvan vaateen äitinsä 1960-luvulla käyttämään turkkiin, joka on ollut malliltaan samanlainen. Eija-Liisan mielestä muodissa on mielenkiintoista se, että tietyt mallit pysyvät suosiossa tai kiertävät aina uudelleen suosioon. Eilalle näyttelystä jäi mieleen kuva silkkijakusta, joka on peräisin n. 1600-luvulta. Historiallisena esineenä Eila pitää jakkua harvinaisen kauniina ja ihmettelee sen säilymistä. Näyttelyssä olleet ortodoksipappien puvut herättivät Tuulikin ja Pirkon mielenkiinnon kauneudellaan.

Myös karjalaisten arkipukeutuminen kertoo heidän käsityöperinteestään. Eija-Liisa muistaa karjalaistätinsä ommelleen paljon arkivaatteita kuten naisten hameita ja miesten flanellisia työpaitoja. Näyttelyssä on kuva karjalaisnaisesta, joka on sonnustautunut ruutumekkaan ja päässään hänellä on huivi. Eija-Liisa muistaa mummollaan olleen aina päällä ruutumekon ja

päässään leuan alle solmitun huivin. Raili muistelee mummonsa käyttäneen alati mekkoa, jonka päällä oli esiliina. Sallinen-Gimpl (1994) kertoo karjalaisnaisten taipumuksesta käyttää esiliinaa niin arjessa kuin juhlassa. Yleensä mekko sekä vaalea tai valkoinen huivi ovat olleet tavallisia asusteita siirtokarjalaisen naisen pukeutumisessa.

Haastateltavat huomaavat pukeutumiskulttuurin yhtenäistymisen. Näyttelyssä on esillä asusteita, joista mm. hame, paita ja usea pari virsua edustavat rahvaan pukeutumista, kun taas vallasväen koreammasta pukeutumistyylistä on omat näytteensä kertomassa karjalaisesta pukeutumiskulttuurista. Eila ja Raija laittavat näyttelystä merkille sen, että ennen vanhaan pukeutuminen on osoittanut yhteiskuntaluokkaa, mutta nykyisin sillä ei ole enää merkitystä. Lönngvist (1979) toteaa kansanpukujen olleen Karjalassa rahvaan ja työväenluokan asusteita. Sallinen-Gimpl (1994) kertoo siirtokarjalaisten ja kantäväestön pukeutumiserojen vähentyneen 1950-luvulla. Näin ollen voidaan todeta kulttuuristen piirteiden yhdistyvän.

5.1.4 Perinteiden arvostusta ja siirtämistä

Karjalaisen käsityöperinteen arvostuksesta kertoo sekä omat että muiden ihmisten teot. Eija-Liisa mielestä käsityön arvostusta osoittaa, että useat hänen serkkutyöstään ovat hankkineet itsellensä karjalaisen kansallispuvun. Eija-Liisa kertoo myös edesmenneistä isänsä serkuista, joiden luona hän nuorena on vierailut. Hän kertoo heillä olleen hirveästi itse tehtyjä käsitöitä, joita Eija-Liisa uskoo myös heidän arvostaneen. Anja kertoo Pirkolle ja Tuulikille itse tekemästään arvokkaasta muinaiskarjalanpuvusta. Pirkko kyselee Anjalta, missä hän oikein säilyttää niin arvokasta pukua ja mihin aikoo sen myöhemmin laittaa. Anja kertoo naureskellen, ettei ole tehnyt puvusta testamenttia, mutta kertoo sen kuitenkin olevan kotivakuutuksessa.

Liinat herättävät haastateltavissa ihastusta, sillä Pirkko kertoo äitinsä tekemästä kauniista liinasta. Hän olisi tuonut liinan mukanaan näyttelyyn, jos olisi aikaisemmin hoksannut. Liina on omistajalleen merkittävä, sillä se on Pirkon kertoman mukaan ainoa karjalaisen käsityön näyte, mitä on evakkomatkalta lähdetäessä Karjalasta mukaan saatu. Hän pohtii, mitä liinalle mahtaa tulevaisuudessa tapahtua. Tuulikki myötäelää Pirkon kertomuksessa. Myös hän kertoo äitinsä upeasta kotikutoisesta valkoisesta pellavaliinasta, johon on kirjottu valkoisella. Tuulikin mukaan liinan runsaasta käytöstä kertoo se, että sitä on pitänyt myös korjata. Hänen äitinsä testamenttasi kyseisen liinan aikoinaan perheen vanhimmalle tyttärelle. Voidaankin todeta

liinoilla olevan merkitystä ja tunnearvoa omistajilleen, kun ne testamentataan seuraaville sukupolville.

Osa haastateltavista on laittanut merkille, että käsityön arvostus ei ole yhteiskunnassamme selviö. Eija-Liisaa huomauttaa, että käsityöperinteen merkitys kasvaa yhteiskunnallisesti. Sallinen-Gimpl (1994) toteaa, että 1970-luvulta lähtien karjalaista identiteettiä on korostettu kansan- ja kansallispukujen lisääntyneen käytön myötä. Raili on huomionnut, että erilaisia piirejä perustetaan ja muistoja elvytetään. Tähän Eija-Liisa antaa esimerkin Joensuun käsityökorttelin kansallispukunäyttelystä ja toteaa, että ilmassa on asennemuutosta ja käsityön arvostuksen nousua. Myös Tuulikki on havainnut, että käsityötä ei välillä arvostettu niin paljoa, mutta nykyisin tilanne on muuttunut parempaan päin. Eija-Liisalla on omien sanojensa mukaan subjektiivinen näkemys siitä, miten käsityön merkitykset ovat muuttuneet, kun hän on asunut Joensuussa kolmisenkymmentä vuotta: *”Minun mielestä sinä aikana nää käsityön merkitykset ja ehkä se ymmärrys siihen omaan kulttuuriin liitännäisenä on noussu. Et näkee enempi sitä käsityötä esillä jossakin.”*

Raili toteaa, että karjalainen käsityöperinne on ollut ennen taloudellisesti merkittävämpi asia. Hän jatkaa ajatustaan siten, että sillä on suorastaan täytynyt olla taloudellista merkitystä, mikä on vähentynyt pikkuhiljaa. Sallinen-Gimpl (1994) huomauttaa karjalaisen omavaraistalouden merkityksestä sotien jälkeen. Karjalaisen käsityöperinteen taloudellinen merkitys on toisaalta aivan viime aikoina kasvanut, sillä Eija-Liisa on huomannut käsitöitä myytävän Pohjois-Karjalassa matkamuistoina, kun samalla korostetaan paikallisuutta. Hän muistelee, että vasta viimeisen kymmenen tai parinkymmenen vuoden aikana on alettu mainostamaan, että juuri tämä jokin on pohjoiskarjalaista käsityötä. Hän ajattelee kaiken lähteneen pienistä yksittäisistä ilmiöistä ja vaikuttaneen kokonaisuuteen.

Raija ja Eila keskustelevat Nurmeksessa olevan Bomban kukoistuskaudesta karjalaisine torneineen, juhlaiviikkoineen ja Kalevala-draamoineen. Kukoistuskausi on ollut jo kauan sitten ohi, ja Raijan mielestä olisi pitänyt kynsin ja hampain pitää kiinni suomalais-ugrilaisista juhlaiviikoista. Myös Eija-Liisa on pistänyt merkille Bomban nousun ja laskun. Eila muistelee, että Bomba toi aikoinaan mukanaan kansanomaisia käsityökursseja paikkakunnalle. Esimerkkinä hän mainitsee feresikurssin, jolla on itse myös ollut mukana. Eila on huomionnut feresin kukoistuskauden kahdeksankymmentäluvun alussa, jolloin lapsille on ollut tarjolla erilaisia tanhu- ja kansantanssipiirejä. Raija toteaa, että silloin tehtiin lapsille urakalla feresejä, joissa

he esiintyivät. Mikkonen (1992) ja Heikkinen (1992) kertovat, että feresin käyttöä on elvytetty Suomessa 1970-luvulta eteenpäin.

Käsityöperinnettä tuodaan läsnä myös nykyaikaistamalla. Raili on havainnut, että käsityöperinteitä modernisoidaan. Hän kertoo, että kansallispukuja on laitettu näyttelyihin esille erilaisin sovellutuksin. Liiveistä, päähineistä tai muista yksityiskohdista voi sen sijaan tunnistaa kyseessä olevan tietyn kansallispuvun, vaikka muutoin puku vaikuttaisi uudelta innovaatiolta. Eija-Liisa on myös huomannut, että esiintymisasuihin otetaan nykyisin vaikutteita kansallispuvusta. Vaikutus voi näkyä liivin tai hameen raitoina, värityksenä, leikkauksina tai muotoina. Hän kiteyttää ajatuksensa, että pukeutumiskulttuuriin on tullut viime aikoina tietynlaista vapautta, mitä ei vielä joku aika sitten ollut.

Anja on kehottanut äitejä ja mummoja opettamaan lapsilleen, etenkin tyttärilleen käsitöitä ja kaikenlaisia perinteitä, etteivät ne katoa. Pirkko toteaa, että mummoilla on tavallaan velvollisuus opettaa näitä asioita. Jos äideiltä jää opettamatta, niin mummojen pitää ottaa vastuu asiasta. Mummojen ja äitien lisäksi haastateltavat näkevät myös opettajilla olevan velvollisuutensa käsityöperinteen siirtäjinä. Perusopetuksen opetussuunnitelmissa on kehoitettu 1970-luvulta saakka kulttuuriperinnön vaalimiseen ja siirtämiseen seuraaville sukupolville. Raijan toteaa, että oman käsityöperinteen tuntemus on yleissivistykseen kuuluva asia. Hänen mielestään jokaisen tulisi edes tietää jotain karjalaisesta käsityöperinteestä, vaikkei osaisikaan kämppä valmistaa. Eilakin toteaa, että tiedon tasolla oleva kosketuspinta käsityöperinteeseen on vähintään, mistä nuorten opettajien tulisi hampain ja kynsin pitää kiinni. Oppilaille pitäisi jäädä jonkinlainen tietoisuus tai muistijälki siitä, että miksi esimerkiksi joku nimenomainen kuvio tehdään, koska sillä on jotain merkitystä taaksepäin. Vaikka asian unohtaisi, voi se kuitenkin muistua joskus aikuisuudessa mieleen. Muistijäljet voivat olla väylä oman kulttuuriperinnön tiedostamiseen. Hakamies (1996) huomauttaa identiteettiä voitavan arvioida aineellisen kulttuurin arkisiin piirteisiin nähden. Tällöin on kyse mielikuvista, joita esimerkiksi arkiset esineet muodostavat. Eija-Liisa nimittäin kertoo, että hänelle muodostuu visuaalinen mielikuva hänen pellavaa kutovista karjalaisista tädeistään, jolloin hän mieltää muistikuvansa kautta käsityöt, kudonnan ja kansallispuvut karjalaisuuteen.

5.1.5 Hyödyllistä ja merkityksellistä tekemistä

Sallinen-Gimpl (1987) kertoo, että uusia tekstiilejä hankkiessaan karjalaisten valmistaneen niitä pitkälti itse. Eija-Liisa muistelee Karjalassa asuneiden sukulaisnaisten kutoneen monenlaisia pellavaisia kankaita, joille oli peruskäyttötarvetta liinoina ja lakanoina. Hän muistelee naisten saaneen oppinsa kylällä järjestetyiltä kudontakurssilta ja toisaalta taas perinteenä sukupolvelta toiselle. Tuulikki ajattelee karjalaisten käsitöiden merkityksen ennen olleen se, että on saatu käyttötavaraa. Anja huomauttaa kankaiden tarkasta käytöstä aikoinaan. Eila miettii, kuinka loppuun ennen vanhaan vaatteet onkaan käytetty. Hän muistelee karjalaista kivijalkapaitaa ja toteaa, ettei ole nähnyt sellaista kenenkään päällä. Eila pohtii, että onko paita ensin käytetty loppuun vaatteena ja tämän jälkeen leikely räsyiksi maton kutomista varten. Raijasta on mielenkiintoinen kysymys se, että onko kaikki kankaat muinoin käytetty todella niin tarkasti, ettei niistä ole riittänyt edes tilkkutöihin. Eila ja Raija pohtivat näyttelyn vanhaa maalaisnaisen pellavaista hametta ja toteavat sen olevan harvinaisuus säilyessään näihin päiviin saakka.

Anja huomauttaa, että ennen vanhaan käsitöillä on ollut jokin käyttötarkoitus, sillä harvemmin tehtiin pelkkiä koristetöitä. Stenij & Ollila (1959) kertovat karjalaisten tehneen käsitöitä käytännön tarpeen siivittämänä. Näyttely innoittaa Eilaa ja Raijaa pohtimaan käsitöitä arjen kannalta. Eila toteaa, että töitä on tehty käytännön tarpeisiin, jolloin käsityöt ovat palvelleet arkielämää niin vaatteissa kuin muussakin esineistössä. Kun on tarvittu jokin työkalu, se on tehty itse. Eila viittaa näyttelyn kehuulaitteeseen ja pohtii, että joku mies on varmasti valmistanut sen. Raija pohtii, että koriste-esineitä tai koristetekstiilejä ei ole juurikaan harrastettu vaan sen sijaan käytännön esine on voitu koristella. Eila pohtii, että onko kansannaisen ainoa asun koristus ollut kudottu vyö, kun vallasväen naisilla on ollut myös koruja kuten näyttelystä käy ilmi. Raijan ajatuksen juoksuun yhdistyy esiliinojen kirjonnat ja hän pohtii tällaisen kirjoitetun esiliinan olleen muinoin pyhän. Sallinen-Gimpl (1994) toteaa, esiliina oli tyypillinen karjalaisen kirjonnin kohde.

Karjalaisen käsityöperinteen omaleimainen koristeellisuus herättää keskustelua haastateltavien parissa. Seppälän & Mikkilän (1984) mukaan karjalaiset kuvioinnit konkretisoituivat usein käsipaikkojen kirjonnoissa. Aiheet ovat yleensä tyylliteltyjä kasvi-, eläin- ja ihmisaiheita sekä geometrisia kuvioita. Haastateltavat pohtivat, että karjalaisissa kuvioinneissa esiintyvät erilaiset kasvi-, luonto- ja eläinaiheet. Raili ja Eija-Liisa toteavat karjalaisissa kirjoneulesukissa olevan yleensä kukko- ja ristikkokuvioita. Sallinen-Gimpl (1994) kertoo siirtokarjalaisten

neuloneen runsaasti erilaisia kirjoneulekintaita. Eija-Liisa miettii käspaikkojen lintukuviointeja, joka on ollut hänelle uusi ja outo asia Pohjois-Karjalaan muuttaessaan. Hän assosioi kukon pohjoiskarjalaiseen ja itäkarjalaiseen kuviointiin liittyväksi elementiksi. Raija pitää karjalan käkeä erittäin tyypillisenä karjalaisena kuviona. Anjalle puolestaan tulee käspaikoista mieleen erilaiset kasviaiheiset kuvioinnit. Raija toteaa, että karjalan kirjonta on rikasta ja omaleimaista juuri elämänpuu- ja lintuaiheidensa vuoksi. Seppälä & Mikkilä (1984) kertovat komeapyrstöisten lintujen ja elämänpuiden olevan kaikista tunnetuimpia karjalaisia kuvioaiheita.

Karjalaisen käsityötaidon voidaan todeta syntyneen töitä tehdessä. Pirkko pohtii, että ennen vanhaan käsitöitä on tehty hieman joka välissä, sillä heinäpellollekin on saatettu mennä sukankudin kädessä. Sallinen-Gimpl (1994) kertoo, kuinka karjalaiset naiset ovat voineet kulkea naapuriin mennessä sukankudin kädessään kylätiellä. Pirkon mielestä on ihmeellistä, kuinka paljon karjalaiset ovat tehneet käsitöitä, vaikka valaistuskin on ollut keho siihen aikaan. Haaksluoto (1998) huomauttaa, että kansanrunot ovat säilyneet muistitietona suurperheissä vanhempien välittäessä niitä nuoremmalle polvelle kotitöiden lomassa. Anja, Tuulikki ja Pirkko keskustelevat siitä, mikä merkitys käsitöillä on ollut arjessa ajankäytön ja oppimisen kannalta ennen vanhaan:

A: Ei ollu näitä nykyajan ajankuluja, näitä tietokoneita ja kaikkee semmosta, mikä vie aikaa.

P: Ei ollu.

A: Ei ollu televisiota, eikä muuta.

T: Ne on laulellu ja sitte...

A: Töitä tehny.

T: Ja sitte tosiaan säilyny muistitiedossa, kun ei oo ollu kirjutettuna nämä runot esimerkiksi. Siinä käsitöitä tehdessä. Ajatelkaa, miten rikasta se elämä on silloin ollu. Ja lapset on kuullu siinä kaiken tämän ja oppinu samalla käsityötäki

Raija pohtii sitä, mikä merkitys käsitöillä on ollut ennen vanhaan elämänkaaren ja juhlahetken kannalta. Naisten kohdalla merkitys on ollut aivan selvä, kun huomioidaan sen aikaiset sukupuoliroolit, jolloin oli naisten työt ja miesten työt. Raija toteaa pöydille tehtyjen liinojen, ikonien päälle valmistettujen käspaikkojen ja häitä varten koottujen kapioiden kertovan elämän juhlahetkestä. Sallinen-Gimpl (1987) huomauttaa karjalaiselle elämäntavalle tyypillisistä perhe- ja vuotuisjuhlista, joita ovat mm. häät, syntymäpäivät ja hautajaiset sekä joulu, pääsiäinen ja juhannus.

Karjalainen käsityöperinne herättää tekijässään ja tarkastelijassaan tunteita. Raili toteaa, että karjalainen käsityöperinne on kaunista ja herättää ihastusta. Eija-Liisa kertoo, että karjalaisten käsitöiden estetiikka vetoaa häneen. Pirkko miettii, että ihmisillä on ollut erilainen kauneudentaju aiemmin kuin nyt. Tuulikki nostaa keskusteluun karjalaisten rakennusten koristeellisuuden ja viittaa samalla Bomba -taloon. Haaksluoto (1998) kertoo karjalaisen koristeellisen rakennustavan elävän vielä nykyisin. Tuulikin mielestä kädentaidolla on ollut ennen vanhaan suuri merkitys, koska käsitöiden tekeminen ja niiden katseleminen on rikastuttanut henkisesti tekijäänsä. Hän pohtii, että ulkopuolinen elämä on voinut ahdistaa rajakansaa, jolloin he ovat saaneet vastapainoa käsitöistä. Sen on täytynyt tuottaa suurta iloa, kun on nähnyt omien käsiensä töitä. Komulainen & Tirronen (1979) toteavat karjalaisten saaneen mahdollisuuden taiteelliseen ilmaisuun, kun kodin ympäristö esineineen luotiin omin käsin.

5.2 Karjalainen käsityöperinne kouluopetukseen liittyvissä muistoissa

5.2.1 Kirjontaa, kudontaa ja nauhoja

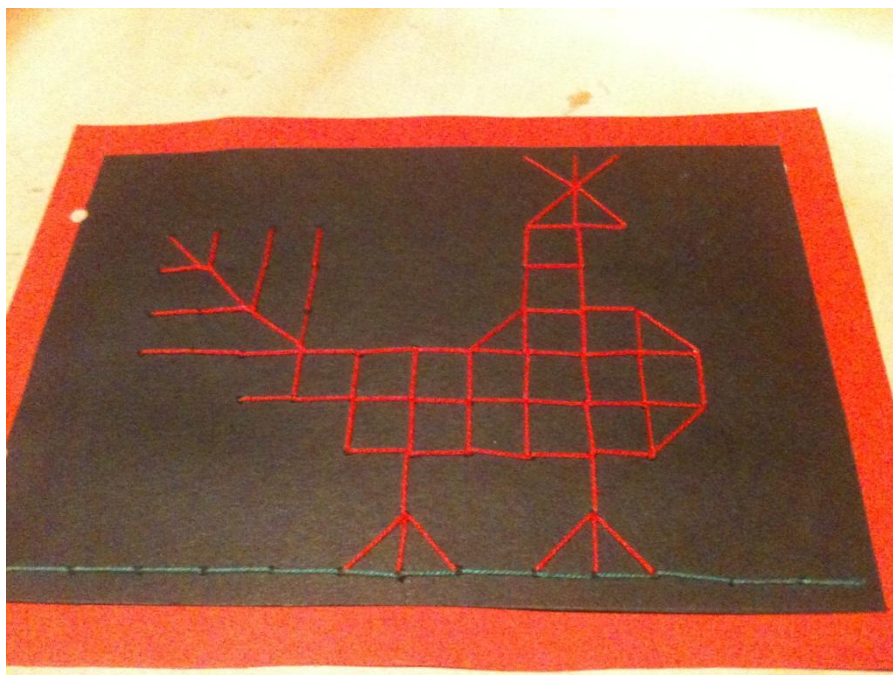
1970-luvun ja 1980-luvun käsityön valtakunnallisissa opetussuunnitelmien perusteissa ja lisämateriaaleissa kirjonta nähdään perinteisenä työtapana ja sitä kehoitetaan hyödyntämään koulussa. Tämän jälkeen ilmestyneissä opetussuunnitelmissa ja niiden pohjalta laadituissa lisämateriaaleissa ei ole erikseen mainittu kirjontaa vaan kulttuuriperinnönopetusta on käsitelty yleisemmällä tasolla. 1980-luvulta saakka opetussuunnitelmissa on kehoitettu kouluja kuntakohtaiseen soveltamiseen, jolloin sisältöjen yksityiskohtaisempi suunnittelu, esimerkiksi kirjonnasta, on siirtynyt kunnan ja koulujen tehtäväksi. Kirjonta on yksi karjalaisen käsityöperinteen keskeisimmistä työtavoista (ks. luku 3.2).

KUVA 4. Tuulikki toi mukanaan haastatteluun säkkikankaalle virvittäin ommellen kirjottuja kuvioita, joita hän on koulussa tehnyt oppilaiden kanssa liinoihin ja kasseihin.

Ristipisto- ja etupistokirjonta ovat olleet tyypillisiä työtapoja haastateltavien työuran aikana. Eija-Liisa kertoo tehneensä oppilaiden kanssa ristipistoilla pieniä käsitöitä kuten joulukortteja. Yleisesti ottaen kirjontapistoja on harjoiteltu koulussa erilaisiin töihin. Eija-Liisa kertoo teettäneensä koruna toimivia farkkurannekkeita, joihin oppilaat ovat saaneet harjoitella valitsemiin pistoja. Osa oppilaista on tehnyt rannekkeisiin ristipistoja ja Eija-Liisan mieleen on jäänyt tyttö, joka teki ristipistokoristeen punaisella langalla. Raija kertoo, että ristipistot ovat aina suosittu kirjontatapa joidenkin oppilaiden mielestä. 1970-luvun ja 1980-luvun opetussuunnitelmissa ja lisämateriaaleissa on mainittu ristipisto- ja etupistokirjonta kansanomaisina työtapoina.

Anja ja Eila kertovat alaluokilla teettäneensä oppilaille etupistokirjontaa valmiiksi rei'itettyjen kuvioiden avulla. Anja toteaa tämän olleen hyvin yksinkertainen työtapaa. Eila kertoo teettäneensä työtapaa etenkin pienimmillä oppilaille ja muistaa heidän oppineen työtapaa melko helposti. Eila toi haastatteluun mukanaan vastaavan karjala-aiheisen alkuopetuksen suunnatun työn.

KUVA 5. Eilan alkuopetusikäiset oppilaat ovat tutustuneet karjalaiseen etupistokirjontaan. Myös aihe on ollut perin karjalainen – karjalan käki.

1970- ja 1980-luvun opetussuunnitelmissa ja lisämateriaaleissa mainitaan kirjonnin osalta myös ketjupistokirjonta ja revinnäiset. Vaihtoehtoisesti kirjontaa voidaan toteuttaa joko käsin- tai konekirjontana. Eija-Liisa kertoo käyttäneensä opetuksessa ketjupistoja, mikä muistuttaa ulkonäöllisesti karjalaista ketjuvirkkausta. Hänen oppilaansa ovat tehneet ketjupistoja reunustamaan farkkurannekkeita ja kuviointaina erilaisiin pussukoihin. Raija kertoo opettaneensa koulussa ketjuvirkkausta, joka on puhtaasti karjalainen kirjontatapa (ks. luku 3.2). Raija muistelee teettäneensä sitä villakankaalle villalangalla, kun perinteinen tapa on tehdä sitä pellavakankaalle. Railin ja Pirkon oppilaat ovat saaneet tehdä revinnäistä koulussa. Pirkon kansalaiskoulussa opettamat revinnäistyöt ovat olleet pieniä ja helppoja. Eija-Liisa muistelee tehneensä oppilaiden kanssa konerevinnäistä joululiinaan. Myös Raija on tehnyt oppilaiden kanssa konerevinnäistä, jota hän kertoo teettäneensä joskus ”aikojen alussa”. Raija pohtii, että tekniikalla saisi tosi kivan työn ja se sopisi hyvin ajan henkeen, koska se on nopea tehdä.

Opettajien kertoessa erilaisista kirjontatekniikoista koulussa käy usein ilmi, että kirjontaa on harjoiteltu erilaisiin liinoihin, kasseihin ja pusseihin. Tämän lisäksi Anja mainitsee kirjontatöiden kohteiksi kirjanmerkit ja kaulakukkarot. Tuulikki puolestaan muistaa, että neulatyynyyn on ollut hyvä harjoitella kirjontapistoja. Eija-Liisalle muistuu mieleen, että kirjontatöiden yhteydessä on helppo tehdä hapsuja, mikä antaa työlle kansanomaisen vaikutelman. Raili kertoo opettaneensa kirjontaa koulussa seminaarissa saamiaan oppeja laajemmin.

Sallinen-Gimpl (1987) kertoo karjalaisten ahkerasta kutomistaipumuksesta ja heidän kulttuurilleen omaleimaisista kudonnaisista. 1970- ja 1980-luvun opetussuunnitelmissa ja lisämateriaaleissa kehoitetaan kudonnaisten valmistukseen kouluopetuksessa. Vuorion (1972) käsityön opetuksen lisämateriaalissa todetaan, että kangaspuissa kudotut tekstiilit ovat yksi kansanomaisten tekstiilien neljästä pääryhmästä pukujen, pitsien ja kirjontatöiden ohella. Jokaisella haastateltavalla on muistoja kudonnasta opetuksessaan. Tällöin kudonta on ollut kulttuuriperinnön opetuksessa opiskelun kohteena (Tornberg & Venäläinen 2008).

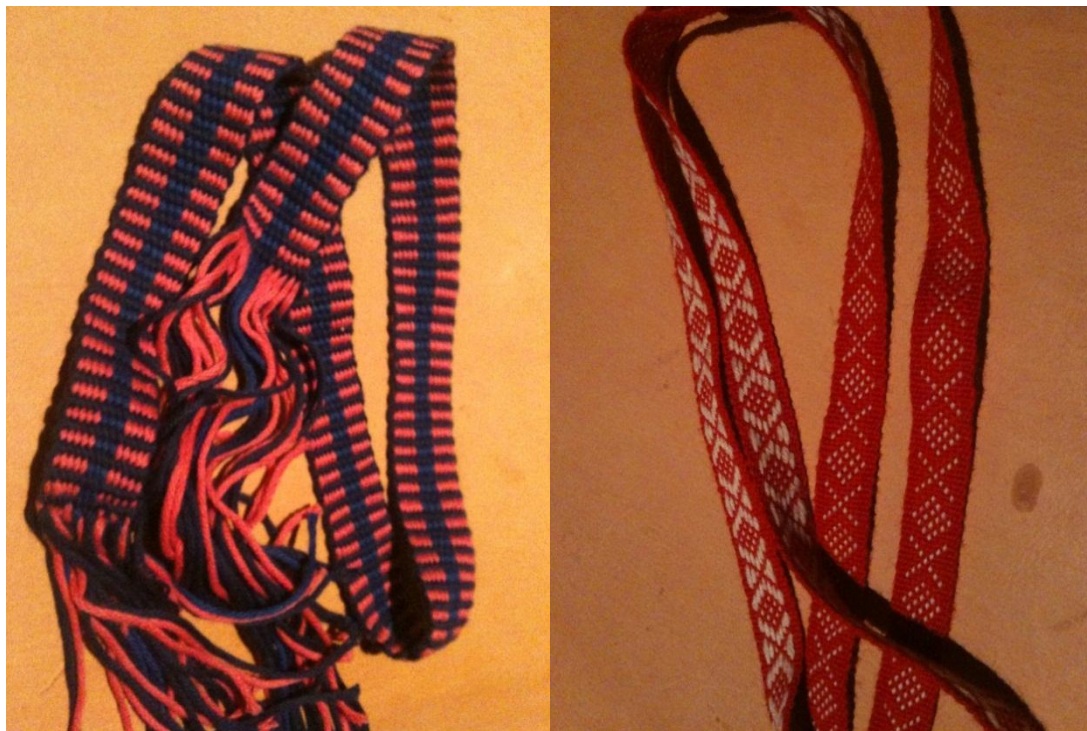
Raili kertoo, että hänen koululleen hankittiin aikoinaan pöytäkangaspuut. Tuulikin koululla on hyödynnetty pöytäkangaspuita. Tuulikki ja Pirkko muistavat, että pojat innostuivat niistä aivan erityisesti. Pirkko kertoo itse hankkineensa koulullensa pienet pöytäkangaspuut. Eija-Liisa taas kertoo omalla työpaikallaan olevan aika monet pöytäkangaspuut, joiden käyttö vaihtelee, sillä välillä oppilaat ovat enemmän ja toisinaan taas vähemmän kiinnostuneita kudonnasta. Eija-Liisa selventää, että välillä kutovat yksittäiset oppilaat ja toisinaan taas kudotaan koko ryhmän voimin. Kangaspuut ovat olleet hänen luokkansa viereisessä välitilassa, jossa oppilaat ovat käyneet vuoroillaan tai välituntien aikana kutomassa. Tuulikki kertoo tehneensä oppilaiden kanssa pöytäkangaspuilla esimerkiksi tabletteja. Hän kertoo yläkoulun puolella olleen useita kangaspuita, joilla oppilaat kutoivat mattoja ja kaikenlaista muuta. Raijan koululla on ollut kangaspuut, joissa oli poppanaloimi. Vaikka hän ei ole itse kovin innostunut kutomisesta, Raija kuitenkin opetti sitä yläkoulussa aina, kun joku innostui kutomisesta. Sallinen-Gimpl (1994) kertoo karjalaisten kutoneen ahkerasti räsymattoja ja Pajunen (1987) toteaa poppanan olleen tyypillisiä karjalaisia kudonnaisia, vaikka sen kutominen on ollut yleistä koko Suomessa.

Anja tarinoi yksinkertaisesta kudonnasta, jonka pohjana oli tukeva pahvi. Hän muistelee, että pahviin tehtiin lovet, joihin pujoteltiin langat. Lankojen väliin taas pujoteltiin neulalla villalankoja, jolloin saatiin aikaan alkeellista kudontaa. Anja muistaa isompien oppilaiden valmistaneen samalla tekniikalla seinätauluja luonnonmateriaaleista ja pellavalangoista. Tuulikki muistaa tehneensä samanlaisia ”kesänmuistoja” oppilaidensa kanssa. Anja ja Tuulikki muistelevat myös eri kokoisia kudontakehyksiä, joilla pystyi tekemään monenlaista pientä kudonnaista. Eila kertoo kudontakehysten olleen ”kova sana” viime vuosina opetuksessa ja muistaa sen olleen suosittua sekä tyttöjen että poikien keskuudessa. Kudontakehyksillä hän teki oppilaiden kanssa mm. liinoja poppanasta.

Eila ja Raija pohtivat alkeellisimman kudonnan alkavan pujottelusta. Eila kertoo kudonnan alkaneen hänen opetuksessaan paperisuikaleiden pujottelulla alkuopetusikäisten oppilaiden kanssa. Raija pohtii pujottelun merkitystä oppilaan kehityksen kannalta. Tässä tapauksessa kulttuuriperintö on opiskelun kohteena ja välineenä (Tornberg & Venäläinen 2008). Raija toteaa näin:

Siis aatella, että nää kaikki hienot motorisia taitoja harjoittavat jutut on niin, ku unohdettu. Niitähä lapset teki ennen, et mäki muistan, et oon lapsena pujotellu ihan järkyttävän määrän niitä pujottelumattoja. Se oli sitä paitsi vielä kauheen kivaa, ku sai vaihtaa sitä väriä. Vähä niin, ku räsymaton tekemistä.

1970- ja 1980-luvun opetussuunnitelmissa mainitaan vanhana perinteikkäänä työtapanana erilaisten nauhojen valmistaminen, jolloin kulttuuriperintö on opiskelun kohteena (Tornberg & Venäläinen 2008). Eija-Liisa on tehnyt oppilaiden kanssa pirtanauhaa esimerkiksi kirjanmerkeiksi. Anja kertoo, että koulussa valmistettiin pirtanauhoja ja lautanauhoja, joista tehtiin yleensä vöitä ja laukun hihnoja. Anja muistaa jonkun oppilaan tehneen kitaran hihnan pirtanauhasta. Eila, Raija, Pirkko ja Tuulikki kertovat myös teettäneensä koulussa pirtanauhoja. Tuulikki toi haastatteluun mukanaan esimerkkejä koulussa tehdyistä nauhoista. Hän toteaa nauhoilla olleen erilaisia käyttötarkoituksia esimerkiksi pukeutumisessa, varsinkin kansallispuikujen koristuksena. Kempainen (1977) kertoo karjalaisten kutoneen laudoilla, pirroilla ja niisillä kuteellisia nauhoja, joilla on ollut tärkeä merkitys vaatetuksessa ja käyttöesineistössä.

KUVA 6. Tuulikki toi mukanaan haastatteluun erilaisia perinteikkäitä nauhoja, joita hän on valmistanut oppilaiden kanssa koulussa.

5.2.2 Askartelua juhla- ja perinnepäivinä

Opettajat kertoivat haastattelussa, kuinka paikallinen kulttuuri ja perinteet ovat korostuneet heidän opetuksessaan perinnepäivinä ja suurten juhlien alla. Tällöin kulttuurin tuotteita on voitu käyttää muuhunkin kuin niiden itsensä opiskeluun. Kyseessä on opiskelun välineenä ja kohteena oleva kulttuuriperintö (Tornberg & Venäläinen 2008). Askartelu on ollut yleisin käsityötapa, kun on huomioitu vuodenvaihtamisen kannalta tärkeitä päiviä. 1970- ja 1980-luvun opetussuunnitelmissa on ohjattu opettajia käsityöaskarteluun opetuksessaan ja huomioitu se etenkin alkuopetukseen kuuluvaksi elementiksi juhla- ja perinnepäivien tienoilla.

Sallinen-Gimpl (1987) nimeää erääksi karjalaiseksi vuotuisjuhlaksi joulun. 1980-luvun opetussuunnitelman käsityön lisämateriaaleissa kehoitetaan tutustumaan käsityöperinteeseen joulun- ja pääsiäisaskartelun kautta. Opettajat kertovat tehneensä joulun tienoilla oppilaiden kanssa erilaisia askartelutöitä. Eija-Liisa on valmistanut oppilaidensa kanssa usein paperityönä karjalan käkeä joulukoristeeksi. Karjalan käki tehdään punaisesta pahvista ja valkoisesta haitarille taitellusta silkkipaperista. Sapon (1987) mukaan ennen vanhaan Karjalassa oljella on

ollut monta käyttötarkoitusta ja sillä on mm. koristettu tupaa tekemällä kattoon oljista kruunu, joka on ollut huoneen ainoa koriste. Pirkko on tehnyt oppilaiden kanssa karjalaisia ”katto-kruunuja” eli himmeleitä. Myös Eila muistaa tehneensä oppilaiden kanssa kauan sitten yhteistoiminnallisesti himmelin, jolloin jokainen oppilas on saanut tehtäväkseen valmistaa yhden osan himmelistä. Tuulikki, Pirkko ja Raija ovat teettäneet oppilailla olkispiraalia kuusenkoristeeksi. Raijan mielestä ne ovat yksinkertaisia, kauniita ja perinteisiä koristeita. Anja ja Eija-Liisa muistavat olkitähdet opetuksessaan joulun alla. Eija-Liisa kertoo tehneensä oppilaiden kanssa joulukoristeita myös lastusta. Hän huomauttaa lastun taipuvan hyvin, kun sitä uitetaan lämpimässä vedessä. Tällöin siitä saadaan tehtyä ympyröitä ja erilaisia muotoja, joita voi yhdistellä puuhelmin.

Pirkko kertoo, kuinka pääsiäisen aikaan karjalaisuus korostui askarrella: ”*Mutta sitte ihan semmonen karjalainen oli kyllä se virpomavitsojen teko. Sitähän ei ollu Kainuussa. Se oli aivan uutta, kun minä siellä teetin niitä.*” Sallinen-Gimpl (1987) toteaa, että karjalaisiin vuotuisjuhliin kuuluu pääsiäinen ja palmusunnuntain virpominen. Anja kertoo, että Parikkalassa on aina tehty virpomavitsoja pääsiäiseksi. Tuulikki kertoo samassa yhteydessä, että ovat oppilaiden kanssa käyneet koululta käsin vanhustentalolla virpomassa. Eilakin on tehnyt virpomavitsoja oppilaiden kanssa. Hän kertoo sen olleen koulussa vahva perinne, jolloin melkein koko talossa tehtiin virpomavitsoja, jotka ortodoksinen pappi kävi siunaamassa palmusunnuntain edellä. Yleensä opettajat ovat virpomavitsojen valmistuksen yhteydessä kertoneet niiden kristillisestä perinteestä. Tuulikki ja Pirkko keskustelevat siitä, että karjalaisen perinteen mukaiseen virpomiseen ei kuulu noidiksi pukeutuminen ja, kuinka he ovat korostaneet opetuksessaan virpomisen kristillistä taustaa. Sapo (1987) kertoo, että karjalaiset ovat tietoisia virpomisen kristillisistä juurista. Raija pohtii, että Pohjanmaalla lapset tuskin edes tietävät virpomisperinteen kristillisistä juurista, ja ajattelee noidiksi pukeutumisen olevan siellä virpomiseen kuuluva itsestäänselvyys.

Haaksluoto (1998) kertoo, kuinka Kalevalan juuret juontavat Lönnrotin runonkeräysmatkojen myötä Karjalaan. Eija-Liisa pohtii, että erityisesti Kalevalan päivän tienoilla puhutaan koulussa perinteistä. Silloin korostuu paikallinen pohjoiskarjalainen kulttuuri ja toisaalta taas karjalainen kulttuuri. Hän on huomannut, että monissa työkirjoissa tai oheismateriaaleissa puhutaan kansallispuvuista ja saatetaan värittää kyseinen kansallispuku. Tällöin karjalainen käsi-työperinne voi ilmetä muiden oppiaineiden kuten ympäristötiedon, historian tai kuvaamataidon kautta. Usein myös äidinkielen kirjoissa huomioidaan Kalevalan päivä. Silloin voidaan tarkastella vanhoja maalauksia, joista nousee esille pukeutumiskulttuuri. Tällöin kulttuuripe-

rintöä hyödynnetään opiskelun välineenä (Tornberg & Venäläinen 2008). 1980-luvulta lähtien opetussuunnitelmissa on alettu korostaa paikallisen pukeutumiskulttuurin merkitystä käsityöperinteen välittäjänä. Eija-Liisa toteaa, että luokanopettajana on helppo integroida perinnepäivinä eri oppiaineiden asioita toisiinsa. Eila kertoo, että perinnepäivien aikaan alakoulussa on ollut hyvä tehdä yhteistyötä muiden opettajien kanssa. Raija on huomannut, että yläkoulun puolella perinnepäiviä ei ole mahdollista huomioida käsityön opetuksessa samalla tavalla kuin alakoulussa.

Kouluhallituksen (1988) käsityön lisämateriaalissa mainitaan kulttuuriperintöopetuksen kannalta kotiseutuun kuuluvien käsityötaitajien vierailut. Tuulikki kertoo, että Kalevalan päivän tienoilla koulussa vietettiin perinnepäivää, jolloin tehtiin tuohitöitä. Hän miettii Anjan kanssa, että perinnepäivänä saattoi paikalla olla myös suutari, räätäli tai verkonpauloittaja. Kemppinen (1977) kertoo karjalaisten miesten taipumuksesta tehdä tuohitöitä. 1980-luvun opetussuunnitelman lisämateriaalissa ohjataan tutustumaan vanhoihin työtapoihin kuten tuohi- ja lastutöihin. Pirkko on taiteillut oppilaidensa kanssa tuohisormuksia ja Anja puolestaan kaar-naveneitä.

Anja ajattelee Kalevalan päivän koskevan koko Suomea, mutta vielä enemmän karjalaisuutta. Kalevalan päivän tienoilla muutamat opettajat ovat valmistaneet oppilaiden kanssa Väinämöisen hattuja. Eila kertoo, että hattujen valmistuksen yhteydessä oppilaiden kanssa käytiin läpi erilaisten sananlaskuja, loruja ja karjalaisia lauluja. Tuulikki muistelee myös, että loruissa on täytynyt tulla esille karjalaisuutta. Tässä yhteydessä kulttuuriperintö on toiminut opiskelun välineenä (Tornberg & Venäläinen 2008). Myös viisikielinen kantele on ollut Eilan opetusvälineenä Kalevalan päivän aikaan. Haaksluoto (1998) kertoo karjalaisten omasta soittimesta, kanteleesta, jonka syntymähistoria juontuu Kalevalaan. Museon näyttelyssä on esillä lukuisia kanteleita ilmentämässä karjalaista käsityöperinnettä.

5.2.3 Perinteiden soveltamista

Edelleen työelämässä olevat opettajat innostuivat pohtimaan, kuinka ovat soveltaneet karjalaista käsityöperinnettä opetuksessaan, ja miten sitä voisi tulevaisuudessa hyödyntää. Tällöin kulttuuriperintöä käsitellään ensisijaisesti opiskelun kohteena (Tornberg & Venäläinen 2008). Karjalaisuutta ei välttämättä korosteta käsitöitä tehtäessä, mutta aiemman karjalaiseen käsi-

työperinteeseen liittyvän katsauksen perusteella voidaan työtavat ja materiaalit linkittää karjalaisuuteen.

Raija kertoo, että ristipistot ovat joka vuosi joidenkin oppilaiden mielestä suosittu kirjontatapa. Hän kertoo, kuinka oppilaat itse soveltavat ristipistojen kuviointia nykyaikaan ja heidän omaan elämäänsä. Raijan oppilaat tekivät edellisenä vuonna tietokonepeleistä hahmoja piirtämällä ne ensin ruutupaperille ja kirjomalla ristipistoin kankaalle. Raija kertoo ristipistopeli-hahmojen olleen hirmu suosittuja joidenkin oppilaiden mielestä ja töistä tulleen kivoja. Oppilaat yhdistivät ristipistotyönsä tilkkutyöpäiväpeittoihin. Tällöin perinteinen tekniikka ja modernit kuviot kohtasivat toisensa. Raija kertoo, ettei kuitenkaan tässä yhteydessä ottanut esille oppilaiden kanssa, että ristipistot voidaan yhdistää karjalaiseen käsityöperinteeseen tai käsityöperinteeseen ylipäättänsä. Näin ollen kulttuuriperintö on ollut opiskelun kohteena, mutta kulttuurisen ymmärryksen kehittyminen on jäänyt toissijaiseksi (Tornberg & Venäläinen 2008).

Raija toteaa pellavan olevan materiaalina kallista, minkä vuoksi sitä on vaikea ostaa kouluun, ellei tiedä jonkun todella tarvitsevan sitä. Tämän takia Raija on teettänyt puuvillalangalla virvittäin ompelua säkkikankaalle, joka on krouvimpi versio varsinaisesta virvittäin ompelusta. Eija-Liisa kertoo teettäneensä oppilailla kansanomaista kirjontaa, jota on sovellettu rannerenkaan korvikkeina toimiviin farkkurannekkeisiin. Neppareilla kiinnitettäviin rannekkeisiin oppilaat saivat opetella esimerkiksi ristipistoja, lehdykkäpistoja, linnunsilmäpistoja ja ketjupistoja. Eija-Liisa kertoo yhden oppilaan tehneen punaisella langalla ristipistoja ja uskoo karjalaisuuteen linkittyvän värivalinnan nousseen hänelle jostain takaraivosta. Mikkilän & Seppälän (1980) mukaan karjalaiset tekivät kirjontatyönsä yleensä punaisella ja kierteisellä puuvillalangalla.

Eija-Liisa kertoo eräästä vanhan tekniikan modernisoidusta versiosta opetuksessaan. Hän on soveltanut koulussa punontaan sanomalehtiä tai aikakausilehtiä, joita taittelemalla suikaleiksi Eija-Liisa on 6. luokkalaisten oppilaiden kanssa punonut pannunalusia ja koreja. Punotut työt on voitu lopuksi maalata ja lakata, millä on saatu vahvuutta rakenteeseen. Hän toteaa kierrätyksen olevan muodissa, mikä sopii myös lehdistä punottujen korien ja pannunalusten tekemään.

Raijan mielestä karjalaiseen käsityöperinteeseen kytkeytyy mielenkiintoisia ja kauniita kuvioita. Hän ajattelee, että niiden opetuksen yhteydessä voisi pohtia oppilaiden kanssa, kuinka ne ovat liittyneet ihmisten elämään, minkälaista symboliarvoa niillä on ollut ja, mihin niitä on

käytetty. Tämän mahdollistaisi kulttuuriperinnön hyödyntämisen tiedon lähteenä (Tornberg & Venäläinen 2008). Lönnqvist (1979) kertoo, kuinka jotkin käsityötuotteet leimaantuvat symboliarvolla ja saavat merkityksen, vaikkei niitä aina käytettäisikään. Raija pohtii, että karjalaista käsityöperinnettä voisi soveltaa nykyaikaan, sillä ei karjalan käkeä ole pakko tehdä etupistokirjontana vaan sitä voi soveltaa esimerkiksi kankaanpainantatyöhön seuraavalla kankaanpainantakurssilla. Hän miettii, että karjalan käkeä on nykyisin painettu pöytäritteihin, mikä on yksi tapa tuoda karjalaisuutta nykymateriaaleihin. Raija kertoo tuntemuksistaan ja ajatuksistaan karjalan käestä pöytäritissä:

Vaikka ensin, kun mä näin sen tiskirätin, mä ajattelin, että ”iiik”. Että nyt on kyllä pistetty pyhä, pyhä lintu vähä liian arkiseen asiaan. Mutta miksi ei? Sillä laillahan se ikään kuin siirtyy perinne. Jos se lintu on ollut ennenki arkipäivää vähä eri materiaaleissa, erilaisissa kuvioissa, miksei se voi olla nytki?

Eija-Liisa pohtii, miten hän lähtee suunnittelemaan töitä oppilaiden kanssa. Joskus kuvat toimivat virikkeinä, jolloin ei välttämättä katsota valmistettavaa työtä vaan otetaan virikkeitä toisesta kuvioista, jota sovelletaan varsinaisessa työssä. Tällöin lapsi oppii yhdistämään erilaisia asioita ja tällöin myös luovuus-tekijä on mukana oppimisessa. Näin voidaan yhdistää erilaisia lähteitä uuteen asiaan. Hän pohtii, että savitöihin voi soveltaa ristikkokuvioita tai pitsimäistä kirjontakuvioita.

Eija-Liisa on huomannut, että joidenkin oppilaiden käsitöissä nousevat karjalaisuuden värit, musta ja punainen, selkeästi esiin. Kaikki oppilaat eivät aina osaa selittää, mistä tämä johtuu, mutta osa tietää niiden liittyvän karjalaisuuteen tai paikallisuuteen. Oppilaat ovat saattaneet tehdä punaisen raidan tai reunuksen virkattuun mustaan pipoon. Eija-Liisa toteaa tämän olevan lapsen omaa suunnittelua, jota oppilaalla pitää olla. Hän pohtii, että jos lapsi tahtoo tehdä musta-punaisen työn niin, miksipäs häntä kieltämään.

Anja, Pirkko ja Tuulikki innostuivat muistelemaan kudontasovelluksiaan työajoiltaan. Jokainen heistä on teettänyt 5.-6.-luokkalaisilla oppilailtaan tukevan kartongin ympärille kierretyn loimen avulla alkeellisesti kudottuja töitä luonnonmateriaaleista. Anja ja Tuulikki kertovat, että seinätauluun saatettiin yhdistää esimerkiksi heiniä ja varpuja, joita korostettiin luonnonmateriaaleihin väriltään sopivilla villalangoilla. Valmiiseen työhön saatettiin laittaa oksista kehykset. Tuulikki kertoo työn nimen olleen ”kesänmuisto”.

5.2.4 Opetukseen vaikuttaneita tekijöitä

Opettajat kokevat, että opetussuunnitelmat ovat ohjanneet tai yhä edelleen ohjaavat käsityöperinteen huomioimiseen opetuksessa, mutta yleisellä tasolla. Eija-Liisa toteaa, että opetussuunnitelmat eivät suoranaisesti ohjaa karjalaisen käsityöperinteen hyödyntämiseen opetuksessa. Hänen mielestään karjalaisuus pitää lukea rivien välistä, kun esimerkiksi kehoitetaan huomioimaan kotiseudun alueellisia piirteitä. Anja muistelee, että hänen mielestään opetussuunnitelmissa ei puhuttu karjalaisuudesta vaan enemmänkin käsitöistä yleisesti. Myöskään Tuulikki ei muista, että karjalaisuutta olisi mainittu opetussuunnitelmissa, vaikka kertoo tarkasti seuranneensa opetussuunnitelmien ohjeistusta. Raija on havainnut, että koko valtakunnan opetussuunnitelmassa kehoitetaan yleisellä tasolla tutustumaan perinteiseen käsityöhön ja sen menetelmiin. Hän muistelee, että karjalaisuutta ei ole määritelty sen tarkemmin kuntakohtaisessa opetussuunnitelmassakaan. 1970-luvulta lähtien opetussuunnitelmissa on yleisellä tasolla huomioitu perinnekäsitöiden ja perinteisten työtapojen asema opetuksessa (Komiteanmietintö 1970; Kouluhallitus 1980; Opetushallitus 1994; Opetushallitus 2004). Eija-Liisa pohdii, että karjalaisuus on saattanut päästä johonkin oppikirjaan tai opettajan oppaaseen, jolloin se on ollut helppo ottaa osaksi opetusta. Kansanomaiset käsityötekniikat näyttävät etenkin 1970- ja 1980-luvun opetussuunnitelmien pohjalta laadituissa käsityöopetuksen oppaissa, mutta niissä ei ole suoranaista kehoitusta karjalaisen käsityöperinteen opettamiseen koulussa.

Anja muistelee työuransa ohessa olleita koulutuspäiviä, jolloin pystyi perehtymään eri aiheisiin kuten käsityöperinteeseen. Tuulikki kertoo olleensa myös täydennyskursseilla, jolloin on voinut syventyä käsityön opetukseen. Pirkko ja Anja toteavat, että koulutuspäivillä sai vinkkejä työhön myös muilta opettajilta. Pirkko muistelee, että koulutuspäivillä olleiden perinnekäsitöiden myötä, hän alkoi opetuksessaan teettää niitä. Hän ei koe seminaarioppien ohjanneen perinnekäsitöiden toteuttamiseen koulussa.

Karjalassa syntyneeseen Pirkon opetukseen on vaikuttanut paikkakunta, sillä hän on opettanut työuransa Kainuussa. Hän kertoo karjalaisuuden olleen vieras asia siellä. Hän uskoo, että karjalaisuus olisi ollut enemmän esillä opetuksessa, mikäli hän olisi työskennellyt vaikkapa Pohjois-Karjalan alueella. Pirkko pohtii, että tällöin käsitöissä olisi voinut teettää käsipaikankin oppilailta.

Vaikka opettajat ovat teettäneet koulussa kirjontoja ja nauhoja, Anja toteaa, ettei siinä yhteydessä ole karjalaisuudesta välttämättä puhuttu. Itse käsityö on ollut keskeinen asia ja karjalai-

suus tullut siinä ohessa. Kulttuuriperinnön opetus on siis ollut opiskelun kohteena, mutta kulttuurinen ymmärrys ei välttämättä ole kehittynyt, vaikka perinnettä on sinänsä siirtynyt eteenpäin (Tornberg & Venäläinen 2008). Opettajilla on usein ollut muita tavoitteita, joihin on pyritty valmistamalla karjalaiseen perinteeseen linkittyviä käsitöitä. Tällöin kulttuuriperintöä on hyödynnetty opiskelun välineenä (Tornber 2008). Eija-Liisa toteaa, että käsitöitä tehdessä lapsi joutuu käyttämään käsiään ja aivojaan, mikä edesauttaa oppilaan motoriikan kehittymistä. Hän kertoo esimerkiksi ketjupistokirjonnan olevan erittäin hyvä hahmotusharjoitus tähän tarkoitukseen. Raija on huolissaan siitä, että kaikki hienot motorisia taitoja harjoittavat jutut unohtuu. Hän muistelee itse pujotelleensa lapsena järkyttävän määrän pujottelumattoja, mikä oli kaiken lisäksi hänen mielestään todella mukavaa, aivan kuin olisi räsymattoa tehnyt.

Anja ja Eila ovat sitä mieltä, että on opettajan omasta innostuneisuudesta kiinni, mikäli tahtoo soveltaa karjalaisuutta käytäntöön käsityön kouluopetuksen parissa. Tuulikki huomioi, että jokainen opettaja voi laajentaa opetustaan koskemaan karjalaisuutta niin halutessaan. Raijasta tuntuu, että on hyvin paljon kiinni opettajan omasta innostuksesta sattuko karjalaisuus näkymään hänen opetuksessaan. Opettaja saattaa saada jonkun idean, jota on kiva kokeilla ja homma alkaa pyöriä. Raija ei kuitenkaan välttämättä tietoisesti ajattele omassa opetuksessaan, että jokin tekniikka on juuri karjalainen. Eija-Liisa toteaa virvittäin ompelun tai etupistokirjonnan olevan pieniä asioita, mutta välittävän suurempaa kokonaisuutta lapsille. Vaikka karjalaisuus näkyisi käsityön opetuksessa vain pikkuisen, niin lapsen on hyvä ymmärtää juurensa ja lähteä siitä maailmalle, kohti suurempaa kokonaisuutta. Tällöin kulttuuriperintö voidaan käsittää opiskelun välineenä ja perimmäisenä tavoitteena on kehittää ihmisyyksiä (Tornberg & Venäläinen 2008). Eila puolestaan kertoo, että karjalaisuuden näkyminen hänen opetuksessa on ollut tietoinen valinta. Hän ajattelee, kun kerta Karjalassa ollaan, pitää opetukseen ottaa jotain karjalaista. Eila kertoo, että opetus saattaa lähteä hyvin yksinkertaisesta asiasta kuten karjalan väreistä, mikä näkyy myös Eilan rei'itetyille pahville etupistoin tehdystä työstä, jonka aiheena oli karjalan käki. Hän kertoo, ettei ole koskaan teettänyt työtä millään muilla väreillä, sillä on pitänyt valinnastaan tiukasti kiinni. Hän pohtii henkilökohtaista suhtautumistaan koti-seutuunsa:

Ehkä se on niin, ku kasvanu vuosien myötä vain semmonen tavallaan kotiseuturakkauden ylläpitäminen, että karjalaisuutta pitää vaalia, että se häviää muuten. Ehkä minun sydänjuuret on kuitenkin täällä Karjalassa niin syvällä.

6 POHDINTA

6.1 Näkökulmia kulttuuriperintöopetukseen

Karjalainen käsityöperinne on osa suomalaista kulttuuriperintöä, joten voimme tarkastella sitä erilaisista kulttuuriperintöopetuksen lähtökohdista. Karjalainen käsityöperinne soveltuu kaikkiin Tornbergin & Venäläisen (2008) kulttuuriperintöopetuksen lähestymistapoihin, koska sitä voidaan puntaroida tiedon lähteenä, opiskelun kohteena ja opiskelun välineenä kuten viitekehystäni ilmenee (ks. KUVIO 1).

Tornberg & Venäläinen (2008) toteavat, että aineellinen ja henkinen kulttuuriperintö välittävät monenlaista tietoa. Tutkimustuloksista selviää, että opettajien mielestä oppilaiden pitäisi vähintäänkin tietää jotain perinteistä, vaikka eivät käsityöperinteeksi luokiteltavia tuotteita valmistaisikaan. Kun kulttuuriperintöä hyödynnetään opetuksessa tiedon lähteenä, mahdollistaa se kulttuuriperinnön tuotteiden tarkastelun useasta näkökulmasta. Karjalaisista käsitöistä esimerkiksi käspaikat kirjointoineen jo sellaisenaan välittävät monenlaista tietoa, sillä kyse ei ole pelkästä liinasta, joka on koristeltu kauniisti kirjoen. Näin ollen kulttuuriperinnön välittämisessä on kyse suuremmasta kokonaisuudesta kuin äkkiseltään arvaakaan. Tämä huokuu haastateltavien muistoista, sillä perinteikkäät käsityötuotteet virittävät monentasoista keskustelua mm. niiden valmistuksesta ja merkityksestä tekijälleen.

Minkä tahansa karjalaisen kulttuuriperinnön tuotteen yhteydessä opettaja voi tarkastella oppilaiden kanssa vanhoja karjalaisia elämäntapoja tietoineen, uskomuksineen, käyttäytymissääntöineen ja traditioineen. Tiedon luonne on riippuvainen kulttuurin tuotteesta, jota on käytetty tietyssä ajassa, paikassa ja yhteiskunnassa. Karjalaisen käsityöperinteen merkitysten muutokset niin yhteiskunnallisesti, taloudellisesti kuin ajallisestikin puhututtavat haastateltavia. Esimerkiksi karjalaiset juhlapuvut, käspaikat ja toisaalta taas kanteleet kertovat omanlaisia tarinoitansa kulttuuriperinnöstämme. Tarkastelemalla käsityötuotetta on mahdollista pohtia esineen tiettyyn aikakauteen tai kontekstiin liittyvää symboliarvoa. Samalla voi miettiä, mikä merkitys esineellä on mahtanut aikoinaan omistajalleen olla ja mikä sen merkitys on nykyisin. Tutkimustuloksista nousee esille, että edelleen työssä olevat opettajat tiedostavat tämän kulttuuriperinnön tarjoaman mahdollisuuden. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan kerro hyö-

dyntäneensä juurikaan karjalaista kulttuuriperintöä opetuksessaan kokonaisvaltaisena tiedon lähteenä.

Ne käsityötekniikat ja materiaalit, jotka nousevat esiin haastateltavien karjalaisen käsityöperinteen kouluopetukseen liittyvissä muistoissa ovat olleet kouluopetuksessa opiskelun kohteina. Tornbergin & Venäläisen (2008) mukaan kulttuuriperinnön ollessa opiskelun kohteena pitäisi samalla pyrkiä kulttuuriperinnön ymmärryksen kehittämiseen sekä kulttuuriperinnön tuottamiseen ja siirtämiseen. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta opettajien tuottaneen oppilaiden kanssa jonkin verran perinteikkäitä käsitöitä kuten kudontaa, nauhoja, kirjontaa ja askartelutöitä. Tältä osin he ovat siirtäneet kulttuuriperintöä, mutta kulttuuriperinnön ymmärryksen kehittäminen, eli mm. tuotteen taustoihin ja syntyprosesseihin tutustuminen, on jäänyt sivurooliin. Opettajat eivät ole varsinaisesti määritelleet opiskelun tavoitteeksi kulttuurisen perinnön vastaanottamista ja siirtämistä. Valmistetusta käsityötuotteesta jää kuitenkin, mitä todennäköisimmin, muistijälki yksilölle, mikä voi myöhemmin assosioitua hänen mieleensä kohdatessaan uudelleen kulttuuriperintöön liittyvän elementin.

Tutkimustuloksista nousee esille pari tapausta, jolloin opettajat ovat tietoisesti kertoneet oppilaille jonkun asian liittyvän karjalaiseen perinteeseen. Tämä on ollut sysäys oppilaan kulttuuriperinnön ymmärryksen kehittämiseen. Tutkimustuloksista käy kuitenkin ilmi, että opettajat eivät yleensä opetuksessaan ole kertoneet, että jokin käsityötapa on juuri karjalainen tai liittyy ylipäätänsä kansanperinteeseen. Huolestuttavana näen sen, että käsityötapa kyllä opitaan, mutta sen kansanperinteellisen luonteen tiedostaminen jää vaillinaiseksi ja kulttuuriperinnön ymmärrys eli kulttuurinen luku- ja kirjoitustaito eivät kehity. Lappalainen (2011, 144–148) huomauttaa, että opettajalle on haaste kohdata itse ja saada oppilaat kohtaamaan erilaisista kansallisista ja kielellisistä taustoista tulevat kulttuurit ja ihmiset. Opettajan täytyy olla kulttuuritietoinen eli olla hyvin perillä omasta kielestä ja kulttuurista. Toisin sanoen kyse on kulttuurisesta lukutaidosta. Yksilön omat mielikuvat ja skeemat juontuvat arvoista, asenteista ja normeista, jotka tulee tiedostaa. Käsityöhön liittyvä kulttuuritietämys sisältää tuntemuksen käsityön materiaaleista, malleista, muodoista, työtavoista ja värien hyödyntämisestä. Kulttuuritietoisuudessa hahmottuukin käsityön olemuksen lisäksi sen prosessoinnin päämäärä. Kielen oppimisprosessi voi perustua innovoivaan käsityömuotoiluopetukseen. Yhteistoiminnallisuus on innovoivan pedagogiikan keskiössä, joka perustuu opettajan kulttuuriperintötietoisuuteen ja kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen käsityötuotteen olemuksesta ja valmistusprosessista. Tämä mahdollistaa käsityön, kulttuurin ja kielen integroidun oppimisen.

Karjalaisen käsityöperinteen soveltaminen opetuksessa mahdollistaa myös muiden aiheiden tai tekniikoiden opiskelun siinä ohessa. Esimerkiksi perinteikkäät karjalan käet voivat olla kuvioinneissa, kun harjoitellaan tekniikkana painantaa ja toisaalta taas ristikkokuviointeja voi yhdistää savitöihin. Kulttuurin tuotteiden avulla voidaan siis opiskella muutakin kuin sitä itseänsä. Vuoriheimo (2004) kehottaa perinteiden soveltamiseen opetuksessa luovasti ja nykyaikaan sopivin keinoin. Vain siten käsityöperinteen merkitykset saavat uusi tulkintoja, ja vanhan pohjalta syntyy uusia, nykyhetkeen sopivia käsityöprosesseja ja tuotteita. Anttila (1971) toteaa, ettei tekstiilityön opetuksen pitäisi olla vain vanhojen mallien kopioimista eikä myöskään liiallista soveltamista. Parhaimmillaan kulttuuriperintö säilyy, kun opetus johdattaa ymmärtämään vanhojen käsitöiden kauneutta ja arvokkuutta, hyödyntäen sitä uusien ideoiden virikkeenä. Tutkimukseni perusteella vaikuttaa siltä, että edelleen työssä olevat opettajat soveltavat jonkin verran karjalaista käsityöperinnettä työssään, mutta osittain uusin tekniikoin. Tällöin kulttuuriperintö on opiskelun kohteena ja toisaalta taas opiskelun välineenä, kun se sellaisenaan tarjoaa mahdollisuuden muiden taitojen oppimiseen. Kun sovelletaan vanhaa perinnettä uusiin tekniikoihin tai materiaaleihin, voi käsityöperinne elää ja muuntua nykyaikaan sopivaksi.

Tutkimuksestani ilmeni, että haastateltavat eivät ole aina kovinkaan varmoja, mikä asia kuuluu karjalaiseen käsityöperinteeseen ja mikä taas ei. Tämä kertoo kulttuuristen rajojen hälvemisestä ja käsityötekniikoiden muuttumisesta yleisiksi. Pitkänen (1998, 43) kertoo monikulttuurisen opetuksen haasteen olevan sen, että omaan maahan liittyvää kulttuuriperintöopetusta ei ole enää riittävästi. Tämän ohella pitäisi vielä oppia tuntemaan muita kulttuureja. Oppilaiden pitäisi oppia näkemään oma kulttuuri osana kulttuurista kokonaisuutta, koska heidän oma kulttuurinsa ei ole ainoa oikea tapa ajatella vaan se on yksi tie muiden joukossa. Käytännössä tämä tarkoittaa erilaisuuden hyväksymistä ja tasapainoa. Sarmelan (1984, 38–44) mukaan transkulttuurisen tutkimussuunnan perusnäkemykseen kuulu ajatus siitä, ettei yhdestä kulttuurista voi saada ihmistä koskevaa yleispätevää tietoa. Tietoa voidaan synnyttää ainoastaan vertailemalla kulttuureja keskenään, punniten tietyn kulttuurin yksityisiä piirteitä ja rakenteita muiden kulttuurien ominaispiirteisiin nähden. Transkulttuuriseen ajattelutapaan kuulu näkemys siitä, että ihminen on sosiaalinen ja emotionaalinen olento, joka on pohjimmiltaan kulttuuriympäristöstä riippumatta hyvin samanlainen. Ihmisyyteen kuulu keskinäinen ymmärrys, joka muodostuu yhteisten kokemusten perusteella. Näin ollen sosiaalinen ja emotionaalinen ympäristö eivät muokkaa kulttuurin olemusta vaan sen ilmentymää. Täten kulttuurit eivät ole erillisiä vaan ne muuntuvat ja yhdistyvät. Loganin (2008) mukaan UNESCO oh-

jaa kansainvälisesti kulttuurien erilaisuuden ylläpitämiseen ja huomauttaa, että jokaisella ihmisellä on oikeus ja velvollisuus oman kulttuurin vaalimiseen ja kehittämiseen. UNESCO rohkaisee kansainväliseen rauhaan ja rohkaisee interkulttuuriseen eli kansojen väliseen vuoropuheluun sekä kulttuurien väliseen yhteistyöhön. Kouluopetuksen kannalta tämä merkitsee perinteiden soveltamista.

Tornbergin & Venäläisen (2008) mukaan koulussa voidaan hyödyntää perinteitä myös oppimisen välineenä. Tällöin on mahdollista harjaannuttaa muita elämisen taitoja itse käsityötaidon oppimisen ohella. Tutkimustuloksista nousee esille, että joitakin perinteisiä käsitöitä valmistettaessa oppilaiden motoriset taidot kehittyvät. Alkeellinen kudonta eli pujottelu sekä perinteikkäät kirjontapistot nähdään hyvinä hahmotusharjoituksina, joita opeteltaessa korostuu aivojen ja käden yhteistoiminta. Motoristen taitojen ohella voidaan harjoittaa myös suurempaa kokonaisuutta. Tornberg & Venäläinen (2008) kiteyttävät tietyn elämäntavan, oppiaineen tai arvon välittämisen taustalla olevan pohjimmiltaan kyse ihmisyksilön identiteetin kehittämisestä. Tutkimustulosten perusteella voin todeta jokaisen haastateltavan pyrkineen tähän opetuksessaan, kun perinteet ovat kulkeneet opetuksen lomassa aivan huomaamatta. Valtakunnallisissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) on kehoitettu huomioimaan oppilaan kulttuuri-identiteetin kehittyminen, johon tähdätään kehittämällä oppilaan ymmärrystä oman kulttuurinsa juurista ja monimuotoisuudesta. Oppilaan valmiuksia tulee kehittää myös kansainväliseen vuorovaikutukseen eri kulttuurien välillä. Kulttuuriperintö voi siis toimia identiteetin kehittämisen välineenä. Kaksi haastateltavaa totesi tietoisesti haalineen perinteitä opetuksistaan ja mielestäni toinen heistä osui naulan kantaan todetessaan, että oppilaan pitää ensiksi tiedostaa omat juurensa, ja vasta tämän jälkeen on hyvä ”lähteä maailmalle”.

Kaivosoja (2008, 8-9) toteaa yksilön vahvan identiteetin ja oman kulttuuriperinnön tuntemuksen olevan perustana sille, että voi ymmärtää ja arvostaa muita kulttuureja. Tämä mahdollistaa kulttuurien välisen vuoropuhelun ja aidon kansainvälisyyden. Kouluissa ja museoissa on pystyttävä vastaamaan maahanmuuttajaväestön ja vahvistuvan monikulttuurisuuden tarpeisiin. Näin ollen kulttuuriperintökasvatuksen kenttä laajenee kansainvälisyyskasvatukseksi. Monikulttuurisuuden voidaankin sanoa olevan eräs tämän päivän haasteista koulujen kulttuuriperintöopetuskentässä.

Sarja (2008, 113) kertoo dialogipedagogiikan olevan lähellä oppilaiden arkielämää, sillä yhteisöllinen oppiminen koetaan olevan sidoksissa kulttuurin mahdollistamiin yhteisiin toiminnan ja ajattelun välineisiin. Dialogiin osallistuminen voi parhaimmillaan edistää oppilaan

henkilökohtaisen tietoisuuden kehittymistä. Samalla dialogissa ylläpidetään ja rakennetaan sosiaalisia suhteita, perehdytään omaan kulttuuriperintöön ja saadaan aikaiseksi uutta. Yhteisöllisten oppimiskäsitysten taustalla oppilaan taitojen hankkiminen ja kehittyminen nähdään olevan yhteydessä kulttuuritaustaan, jossa oppilas elää ja toimii. Arvajan (2005) mukaan koulujen opetussuunnitelmissa on mainittu kollaboratiivinen eli yhteistoiminnallinen oppiminen tärkeänä välineenä oppimisen ja opetuksen kehittämisessä. Yhteistoiminnallisten projektien suunnittelua, toteuttamista ja arviointia on alettu kehittää ja näin ollen luomaan kollaboratiivista koulukulttuuria. Yhteistoiminnallista oppimista voidaan hyödyntää erilaisiin konteksteihin kuten kulttuurien rajat ylittävään oppimiseen.

Kaiken kaikkiaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004) ja muissa aikaisemmissa valtakunnallisissa opetussuunnitelmissa kehoitetaan vain melko yleisellä tasolla kulttuuriperintöopetuksen toteuttamiseen. Pallo on tällöin heitetty henkilöille, jotka laativat kuntakohtaisia opetussuunnitelmia. Tämä tutkimus osoittaa, että käsitteiden esineellinen kulttuuriperintö (Komiteanmietintö 1970), tekstiiliperinne (Kouluhallitus 1988), kulttuuriympäristö (Opetushallitus 1994) tai kulttuuriperintöopetus (Opetushallitus 2004) vilahtaminen opetussuunnitelmissa ei takaa, että paikallinen ja alueellinen käsityöperinne huomioitaisiin riittävästi käsityön kouluopetuksessa. Mielestäni viime vuosikymmeninä oppilaan identiteetin kehittäminen oman kulttuuriperinnön ymmärryksen kannalta, käsityön avuin, on jäänyt vaillinaiseksi, sillä karjalaisen käsityöperinteen ilmeneminen kouluopetuksessa on ollut niukkaa. Haastateltavat kokivat karjalaiset käsityöt ainutlaatuisina, kauniina ja kantoivat huolta niiden säilymisestä seuraaville sukupolville. Myös tutkijat (Stenij & Ollila 1959; Kares 1970; Karjalan liitto 1982) ovat olleet jo 1960-luvulta lähtien huolissaan vastaavasta, jonka myötä käsityöperinnettä on pyritty elvyttämään (Heikkinen 1992; Sallinen-Gimpl 1994; Hyry 2011). Tohdinpa siksi ihmetellä, miksi kulttuuriperinnön opetusta käsityöperinteiden osalta ei ole tarkemmin määritelty perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Tulevaisuuden kannalta olisi ensisijaisen tärkeää, että paikallinen kulttuuri käsityöperinteineen saisi enemmän huomiota opetussuunnitelmia laadittaessa.

Haastateltavat kokevat, että heidän opiskeluaikanaan perinteitä kyllä vaalittiin käsitöitä tehdessä, mutta paikallisia käsityöperinteitä ei ole sen suuremmin huomioitu. Tämä asettaa haasteen opettajankoulutukselle, sillä mielestäni viimeistään kyseisellä taipaleella yksilön tulisi kohdistaa ajatuksensa kulttuurisiin juuriin ja omaan identiteettiin. Jos opettaja ei tiedosta omaa kulttuuri-identiteettiään, kuinka hän voi ohjata oppilaita tiedostamaan omansa? Luulen asian olevan paremmalla tolalla tätä nykyä, koska käsityöopinnot myötä sain kimmokkeen tutkia

oman sukuni käsityöperinnettä ja sitä myötä innostuksen kipinän myös tähän tutkielmaan. Koen kuitenkin, että opettajankoulutuslaitoksen pitäisi puhua enemmän auki kulttuuriperintöä myös muilla kursseilla läpi opiskelutaipaleen.

Tutkimustulokseni heijastelevat sitä tosiasiaa, että on pitkälti kiinni opettajasta itsestään, miten paljon hän hyödyntää karjalaisuutta ja karjalaista käsityöperinnettä opetuksessaan. On ensisijaisen tärkeää, että karjalaisuudella on henkilökohtaista merkitystä opettajalle, että se tietoisesti näkyy myös hänen opetuksessaan. Knuutila (2008), Logan (2008) ja Asunmaa (1986) toteavat arvojen olevan yhteydessä kulttuuriperinteeseen. Ihmiset tahtovat vaalia, säilyttää ja siirtää seuraaville sukupolville niitä asioita, jotka ovat heille itselleen arvokkaita ja merkityksellisiä. Tutkimustuloksista nousee esille, että haastateltavilla on suuri huoli perinteiden säilyttämisestä, minkä nähdään olevan usean eri tahon vastuulla. Kulttuuriperintöopetus ei ole ainoastaan koulujen tehtävä vaan sen tulee olla myös kotien tehtävä. Haastateltavat ovat kehottaneet mummoja ja äitejä opettamaan lapsilleen käsitöitä ja välittämään siinä samalla perinteitä. Sukupolvien välinen keskustelu perinteiden säilyttämiseksi, joka muinaisessa Karjalassa tapahtui arkiaskareiden lomassa, on ehdottoman tärkeää.

Pirttiniemi (2000, 123–126) haastaa oppilaiden koulukokemuksiin liittyvän tutkimuksensa perusteella opettajat kohtamaan oppilaansa ihmisinä eikä vain oppitunneille osallistujina. Samalla koulun ja kodin välistä yhteistyötä olisi kehitettävä toimivammaksi. Koulun kokemukselliset merkitykset jäävät oppilaille liian vähäisiksi ja irralliseksi heidän arkitodellisuudessaan. Opettajien aito kiinnostus oppilaita kohtaan lisää koulun vaikuttavuutta. Oppilaiden erilaisten taustojen ja mielipiteiden huomioiminen lisää positiivisia koulukokemuksia ja koulutusmotivaatiota. Tämä vaikuttaa myönteisesti koulutukseen hakeutumiseen ja kokonaisuudessaan yksilön tulevaisuuteen. Sunnari (1999, 151) on tutkinut mieleenpainuneita kouluoppimisen kokemuksia ja toteaa oppilaslähtöisyyden olevan yksi väylä niihin. Esimerkiksi haasteellisten ja elämyksellisesti kiehtovien oppimiskokemusten ohella aitoihin elämäntilanteisiin kytkeytynyttä oppimista on pidetty mieleenpainuvana menetelmänä kouluopetuksessa. Kulttuuriperintöopetus tarjoaa herkullisen kentän oppilaslähtöiseen opetukseen. Oppilaiden taustojen huomioiminen ja omille juurille etsiytyminen tekevät kouluopetuksesta oppilaalle merkityksellisempää ja omakohtaisempaa. Opettajien pitäisi muistaa irrottaa opetuksesta aikaa oppilaiden omille kokemuksille ja tiedoille, minkä puitteissa oppilaita voisi ohjata sukupolvien väliseen keskusteluun erilaisin tehtävin.

Voin todeta tutkimukseni perusteella haastateltavien olevan melko tietoisia tyypillisimmistä karjalaiseen käsityöperinteeseen kuuluvista työtavoista ja materiaaleista. Kuitenkin vain pari heistä on harjoittanut tai kokeillut kirjaimellisesti karjalaisuuteen linkittyviä käsitöitä kuten punapöytä, käsipaikkojen tai neulakintaiden valmistusta. Mielenkiintoista tutkimuksessani on kuilu kahden tutkimustulososan välillä. Haastateltavilla on erittäin paljon teoreettista tietoa ja jonkin verran käytännöllistä taustaa karjalaisesta käsityöperinteestä ilmentymiseen. Pääosalla haastateltavista on myös selkeästi karjalainen identiteetti. Näistä asioista huolimatta he eivät ole kuitenkaan hyödyntäneet tietotaitoansa kouluopetuksessa merkittäväällä tavalla. Tästä herää kysymys, mistä moinen kuilu mahtaa johtua? Taustalla voi olla se, että perinteitä ei uskalleta vielä soveltaa ja muuntaa nykyaikaan sopivalla tavalla. Aineistosta nousi esille, että eräs opettaja oli aluksi suorastaan kauhistunut nähdessään ”pyhän” karjalan käen arkipäiväisessä pöytätyössä. Ehkäpä tarvitsemme hiukan lisää rohkeutta näiden perinteiden soveltamiseen kulttuuriperintömme ylläpitämiseksi ja siirtämiseksi.

Voin nojautua Kokon & Dillonin (2010, 15) ajatukseen käsityön roolista kulttuuriperintöopetuksessa. Käsityö tarjoaa oppilaille mahdollisuuden osallistua käytännöllisesti perinteiden ylläpitämiseen ja mahdollistaa samalla ymmärryksen siitä, miten perinne muovaa yksilön, perheen ja yhteisön identiteettiä.

6.2 Tutkimuksen arviointia ja jatkotutkimusvaihtoehtoja

Tuomi & Sarajärvi (2009) ohjaavat tutkimuksen kokonaisvaltaiseen arviointiin, joten aloitan sen heti työni alkumetreiltä. Tutkielman aiheen täsmentymisen myötä keskeisimmät käsitteet alkoivat muotoutua, vaikka aluksi oli vaikeaa hahmottaa, mitkä käsitteet olisivat työni kannalta niitä hedelmällisempiä ja luotettavimpia. Karjalaisuus ja karjalainen käsityöperinne olivat selviöitä melko nopeasti, mutta kulttuuriperinnön muotoutuminen osaksi tutkielmaa selkeni pitkällisen prosessin ja harkinnan jälkeen. Tämä oli sikäli vaikea päätös, sillä se määräsi tutkimuksen suuntaa melko paljon. Koulunäkökulman kannalta se oli parempi näkökulma kuin pelkän käsitteen ”perinne” puitteissa tehty tutkimus. Tutkimusprosessin aikana olen kasvattanut tietojani tutkimusaiheesta ja oma käsitykseni tutkittavasta on muuttunut melko paljon. Toivon sen tapahtuneen oikeaan suuntaan ja mahdollisimman puolueettomasti. Myös tutkimustehtävien muodostaminen ja täsmentyminen ovat olleet tarkkaa puuhaa. Olen saanut monen kertaan pohtia, että vastaako tutkimustulokseni muotoilemiini tutkimustehtäviin. Se, että

tutkimustehtäväni ovat sopivia ja selkeitä, ovat ne myös vakuuttavia. Tällöin ongelmien ratkaiseminen ja analyysi toimivat hyvin. Olen pohtinut paljon tutkielmani hedelmällisyyttä ja merkitystä. Antaako tutkimukseni jotain uutta ja hyödyllistä tietoa? Ainakin kulttuuriperintöopetuksen näkökulmasta vaikuttaa antavan, kuten pohdinnassani tuon esille.

Kvalitatiivista tutkimusta arvioitaessa Lincoln & Cuba (1994) käyttävät luotettavuuskriteerinä uskottavuutta, jolloin tulee tarkastella tutkimuksen luotettavuutta, joka on verrattavissa sisäiseen validiteettiin. Toisaalta taas tulee arvioida tulosten siirrettävyyttä, joka on samansuuntainen käsite ulkoisen validiteetin kanssa. Olen pyrkinyt tutkimustulosteni siirrettävyyteen ja sovellettavuuteen siten, että olen kuvaillut tutkimuksen etenemisen ja tutkimusaineistoni mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Näin ollen lukija voi päätellä löydösteni sovellettavuutta muihin tutkimuskohteisiin. Silvermanin & Marvastian (2008, 259–260) mukaan tutkimuksen luotettavuudella tarkoitetaan sitä, missä määrin tutkimus vastaa niihin kysymyksiin, joihin sen odotetaan vastaavan ja kuinka hyvin tutkija osaa kyseenalaistaa omat oletuksensa. Koen tutkimukseni vastaavan hyvin tutkimuskysymyksiin, mutta tulkintani ovat joka tapauksessa persoonallisia. Olen pyrkinyt kuvaamaan tarkasti tutkimukseni kulkua aina menetelmistä aineiston analyysiin ja tuloksiin, jolloin lukija voi itse päätellä tutkimustulosten paikkansapitävyyttä.

Lincolnin & Cuban (1994) mukaan tutkimusta voi tarkastella myös reliabiliteetin kannalta. Tällöin tutkimus on luotettava, jos samasta aineistosta tehdyt tulkinnat toisella kerralla ja eri henkilön toimesta vastaavat ensimmäisiä tulkintoja. Olen toiminut yksin aineistoni tulkitsijana, joten tutkimustani ei ole suoritettu toista kertaa. Tutkielman luotettavuuteen vaikuttaa kuitenkin se, että teemoittelin ja koodasin haastatteluaineiston kahteen kertaan ennen kuin edes olin varsinaisesti alkanut pohtia tutkimustulosten auki kirjoittamista. Olen pyrkinyt lisäämään tutkimukseni reliabiliteettia haastatteluvaiheessa esittämällä kysymykseni mahdollisimman ymmärrettävinä ja selkeinä kohderyhmälle. Olen tähdännyt tulosten vahvistettavuuteen tuke- malla niitä aiemmilla tutkimuksilla aiheesta.

Aineistosta tekemäni tulkinnat vaikuttavat tutkimukseni luotettavuuteen. Anttilan (1996) mukaan hermeneuttiseen lähestymistapaan nojautuvassa tulkinnassa on kyse teoreettisten oletusten tarkastelusta havaintojen kautta. Tehdessäni tulkintoja aineistosta en voi olla varma ymmärsinkö täysin, kuinka haastateltavat olivat sanansa tarkoittaneet. Tulkinta ei voi aukottomasti tyhjentää kaikkia haastateltavien antamia merkityksiä aiheelle, sillä se rajautuu tutkijan omaan ymmärrykseen, jolloin tulkinta lähtee omista kokemuksistani tutkijana. Silverma-

nin ja Marvastin (2008, 295) mukaan tutkimus on luotettava, kun siinä käytetään perustellusti tutkimusongelmaan sopivia metodeja. Hermeneuttista metodologiaa käytettäessä Gadamer (2004) korostaa hermeneuttisessa kehämäisyydessä ymmärtämisen ja tulkinnan tärkeyttä. En ole edes yrittänyt tehdä päätelmiä asioista, joita en ole kyennyt ymmärtämään tai joihin ei ole mahdollista saada vastausta tutkielmani puitteissa, vaan olen pyrkinyt osallistumaan haastatteluihini tasaveroisena ymmärtäjänä, jolloin on myönnettävä myös oma osallisuuteni tutkimukseen. Toisaalta taas ymmärrykseni tutkittavasta aiheesta on syventynyt tutkimusprosessin aikana.

Olen pyrkinyt kertomaan tutkielmassa aineistonkeruusta mahdollisimman avoimesti ja perusteellisesti. Toisaalta taas luulen suurimpien virhelähteiden muhivan juuri aineistonkeruussa ja analysoinnissa. Haastattelut olivat minulle tilanteena uusia ja koin niiden tekemisen haastavaksi. Pyrin siihen, että haastatteluni palvelisivat parhaalla mahdollisella tavalla tutkimustani. Vaikeinta teemahaastatteluissa oli kenties tilanteen avoimuus, sillä keskustelu saattoi välillä helposti livahtaa oikeilta uriltaan. Toisaalta taas se tarjosi mahdollisuuden sellaisen uuden tiedon hankkimiseksi, jota haastattelijä ei voisi ennakoita. Pohdin myös, kuinka osaisin tehdä mahdollisimman tyhjentäviä kysymyksiä ja luoda haastattelutilanteesta luonnollisen ja turvallisen. Koin onnistuneeni mukavan haastatteluilmapiirin luomisessa hyvin, sillä keskustelu oli vilkasta ja avointa.

Aineiston kylläntyminen eli saturaatio on yksi merkki aineiston riittävästä määrästä (Eskola & Suoranta 2001). Haastateltavien vastaukset alkoivat toistua aineistonkeruun loppuvaiheessa. Koska haastateltavia opettajia oli seitsemän, on tosi asia, että olen voinut saavuttaa vain tapauskohtaisesti tyhjentävän aineiston. Näin ollen en voi olettaa, että suurempaa kohdejoukkoa tutkittaessa tutkimustulokset olisivat samanlaisia. Suhteellisen pienestä aineistosta voi kuitenkin tehdä yleisempiä päätelmiä, kun aineisto alkaa toistaa itseään (Tuomi & Sarajärvi 2009). Siihen olen pyrkinyt. Koen haastateltavien erilaisten taustojen olleen tutkimukseni kannalta heikkous ja rikkaus. Heikkoudella tarkoitan sitä, että haastateltavista ainoastaan yksi oli aineenopettaja pätevyydeltään. Sen puitteissa on mahdotonta tehdä yleistäviä päätelmiä yläkoulun käsityöopetuksesta karjalaisen kulttuuriperinnön osalta. Opettajien kasvuympäristöt eri puolella Suomea koen puolestaan tutkimuksen rikkautena, sillä Pohjanmaalta kotoisin olevan opettajan identiteetti ja kokemukset karjalaisuudesta eroavat karjalaistaustaisen opettajan vastaavista ominaisuuksista. Näin oli mahdollista tarkastella myös sitä, miten karjalaisuus ja karjalainen käsityöperinne näyttäytyvät alun perin ulkopuolisen silmin.

Olen pohtinut triangulaation osuutta omassa tutkielmassani. Triangulaatio voidaan jaotella neljään pääluokkaan, jotka ovat tutkimusaineistoon liittyvä triangulaatio, tutkijaan liittyvä triangulaatio, teoriaan liittyvä triangulaatio ja metodinen triangulaatio (Tuomi & Sarajärvi 2009, 144–145). Teoreettinen triangulaatio toteutuu oman työni kohdalla, sillä tutkimuksessani huomioidaan monia teoreettisia näkökulmia, jolloin olen voinut laajentaa tutkimuksen perspektiiviä. Tutkimukseni luotettavuuden parantamiseksi hyödynsin muistelumetodia teema-haastattelujen tukena. Koen aineiston keräämisen muistoja virittävän museokierroksen tuke-
mana syventäneen aiheen ymmärrystä. Museokierroksella haastateltavien kohtaamat karjalai-
seen kulttuuriin liittyvät elementit kertaantuivat haastattelujen aikana ja uskon, ettei haastatte-
luista olisi tullut yhtä tyhjentäviä aiheen suhteen. Museo todellakin viritti opettajia muistele-
maan menneitä, sillä kierroksen aikana opettajat totesivat unohtaneen monia karjalaisuuteen
liittyviä asioita. Toisaalta taas muistelukierros viritti osan opettajista pohtimaan karjalaisen
kulttuurin olemusta syvällisemmin, sillä sitä suhteutettiin menneeseen ja nykyhetkeen.

Jos on mahdollista, hyvä tutkimus on myös hyödyllinen käytännössä (Silverman & Marvasti 2008, 295). Koen tutkimukseni olevan hyödyllinen kulttuuriperintöopetuksen kannalta, minkä
huomioimiseen ja kehittämiseen näyttää olevan tarvetta tämän hetken koulumaailmassa. Tut-
kimustulosteni perusteella käsityönopetus tarjoaa oivallisen väylän kulttuuriperinnön huomi-
oimiseen niin paikallisella tasolla kuin kansainvälisestikin. Aihetta olisi syytä herätellä niin
koulumaailman päättäjien, opettajankoulutusorganisaation henkilöstön, opettajien ja opettaja-
opiskelijoiden keskuudessa.

Koska tämän tutkielman tekeminen aiheutti minussa huolen karjalaisuuden ja karjalaisen käsi-
työperinteen säilymisestä tulevaisuudessa, jatkotutkimusta ajatellen pitäisi saada selkeämpi
kuva käsityön roolista kulttuuriperintöopetuksessa. Tähän väliin täytyy todeta, ettei kyse ole
ainoastaan karjalaisen käsityöperinteen säilymisestä vaan yhtä lailla se koskee muita kulttuu-
reja Suomessa, joten koko valtakuntaa koskevalle tutkimukselle olisi tilausta. Siksi olisi syytä
lähteä tarkastelemaan käsityön kulttuuriperintöopetusta yleisemmällä tasolla ja huomioida
samalla monikulttuurisuus, joka ei ole enää poikkeus tämän hetken koulumaailmassa. Jatko-
tutkimuksen siivittämänä olisi mahdollista kehittää opetusmetodeja, jotka tukisivat parhaiten
kulttuuriperintöopetuksen hyödyntämistä kouluissa.

Lopuksi tahdon kiittää henkilöitä, jotka ovat mahdollistaneet tutkimustyöni etenemisen: kiitos
kaikille haastateltaville, Pohjois-Karjalan museon henkilökunnalle, opiskelutovereille ja lähi-

piirille. Kaikista suurin kiitos kuuluu kuitenkin mahtavalle graduohjaajalle, jota ilman tämä ei olisi ollut mahdollista.

Muistetaan käsityön merkitys kulttuuriperinnön opetuksessa, sillä karjalaiseen sananlaskuun nojautuen: *”Sellaset o lapset, minkalaiset o mynsterit.”*

LÄHTEET

- Anttila, P. 1971. Tekstiilikäsityö. Kouluhallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Anttila, P. 1996. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Helsinki: Akatiimi.
- Arvaja, M. 2005. Collaborative knowledge construction in authentic school contexts. Jyväskylä: University Printing House.
- Asunmaa, M. 1986. Kotiseututietous kouluopetuksessa. Suomen kotiseutuliiton julkaisuja A:3. Vantaa: Kunnallispaino.
- Csikszentmihalyi, M. & Rochberg-Halton, E. 1995. The Meaning of Things: Domestic Symbols and the Self. Cambridge: Cambridge: Univeristy Press.
- Cuba, E. G. & Lincoln Y. S. 1994. Competing Paradigm in Qualitative Research. Teoksessa Denzin, N. K. & Lincoln Y. S. (toim.) Handbook of Qualitative Research. Sage. 105–117.
- Eskola, K. & Peltonen, E. 1997. Muisto. Teoksessa Eskola K. & Peltonen, E. (toim.) Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Jyväskylän yliopisto. Saarijärvi, 7–24.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerrus.
- Fingerroos, O. & Peltonen, U-M. 2006. Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R. & Heimo, A., & Peltonen, U-M. (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.
- Gadamer, H-G. 2004. Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Suom. Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino.
- Haaksluoto, H. 1998. Karjalan kulttuurin kirjoja - Elämää kahden puolen rajaa. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja.
- Hakamies, P. 1996. Näkökulmia karjalaiseen perinteeseen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Halme, H. & Vuorio, K. 1973. Iloa tekstiilityöhön. Ohjeita opettajalle. Otava: Keuruu.
- Halme, H. & Vuorio, K. 1979. Iloa tekstiilityöhön. Ohjeita opettajalle. Otava: Keuruu.
- Heikkinen, K. 1992. Nykyferesi siltana vanhaan perinteeseen. Teoksessa Simonen, J. (toim.) Sarafaanit ja feresit. Pohjois-Karjalan museon 75-vuotisjuhla-julkaisu. Jyväskylä: Gummerrus, 83–105.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerrus.
- Hollmen, R. 2009. Juuret Karjalassa. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino.
- Holst, L. 2011. Kansallispuku. Porvoo: Maahenki.

- Hyry, K. 2011. Meistä jäi taas jälki – Miten Vienen pakolaiset etsivät paikkaansa, kertovat kokemastaan ja tulivat kuulluksi 1900-luvun Suomessa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kaivosoja R. 2008. Puhe Yhdessä oppimaan -seminaarissa. Teoksessa Laine M. (toim.) Yhdessä oppimaan. Opas monikulttuurisen kulttuuriperinnön opettamiseen. Suomen Tammi, 7–8.
- Kares, K. 1970. Karjalaisten ompelukoristeiden ornamenttiikka. Omin käsin (2), 8-11.
- Karjalan Liitto 1982. Karjalaisen perinteen työryhmän tutkimuksia. Karjalainen kulttuurikeskus, julkaisu n:o 1. Helsinki: Näkövammaisten keskusliiton kirjapaino.
- Kaukonen, T-I. 1985. Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut. Porvoo: WSOY.
- Kelly, M. B. 2010. Käspaikka – esihistoriallisen symboliperinnön kantaja. Teoksessa Säppi, L. & Oino, L. (toim.) Käspaikka – Muistiliina. Helsinki: Maahenki, 8-37.
- Kemppinen, I. 1977. Kadonnut Karjala: karjalaisen talonpoikaiskulttuurin pääpiirteet. Joensuu: Karjalan liitto.
- Knuutila, S. 2008. Kulttuuriperintö, arvot ja identiteetti. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja. Jyväskylä: Gummerrus, 12–19.
- Kojonkoski-Rännäli, S. 1998. Ajatus käsissämme. Käsityön käsitteen merkityssisällön analyysi. Sarja C. Osa 109. Turun yliopiston julkaisuja.
- Kokko, S. & Dillon, P. 2010. Crafts and craft education as expressions of cultural heritage: Individual experiences and collective values among an international group of women university students. *International Journal of Technology and Design Education*, 20 (4).
- Komiteanmietintö 1970 A:5. Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö II. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Komulainen, T. & Tirronen, V-L. 1979. Karjalainen Käspaikka. Joensuu: Pohjois-Karjalan kirjapaino.
- Korkiakangas, P. 2006. Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. *Tietolipas* 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 120–144.
- Korkiakangas, P. 2008. Cultural Heritage. *Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology*. 2008, vol 35. Jyväskylä: Ethnos.
- Kouluhallitus 1985. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Kouluhallitus 1988a. Peruskoulun opetuksen opas, Ala-asteen käsityö ja tekstiilityö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Kouluhallitus 1988b. Peruskoulun opetuksen opas: Yläasteen tekstiilityö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

- Kuhmonen, P-L. 1994. Ideasta tuotteeksi. Käsiyö, tekninen työ ja tekstiilityö. Opetushallitus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Lappalainen, E-M. 2008. Käsiyön, kielen ja kulttuurin integroitu oppiminen. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja. Jyväskylä: Gummerrus, 144–150.
- Lehtonen, M. 2000. Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.
- Lukkarinen, A. 1982. Käspaikka – The Karelian ritual cloths. Helsingin yliopiston kansatieteen laitoksen tutkimuksia 10. Helsinki.
- Lönnqvist, B. 1979. Kansanpuku ja kansallispuku. Keuruu: Otava.
- Mikkilä, K. & Seppälä, M. 1980. Vanha suomalainen pistokirjonta. Porvoo: WSOY.
- Mikkonen, T. 1992. Pyykkimekosta juhlapuvuksi. Teoksessa: Simonen, J. (toim.) Sarafaanit ja feresit. Pohjois-Karjalan museon 75-vuotisjuhlajulkaisu. Jyväskylä: Gummerrus, 107–127.
- Mähkä, M. 1998. Suomen Tammi kannattelee museoiden ja koulujen yhteistyötä. Spektri 3, 17. Opetushallitus.
- Ollila, A. 1999. Historical Perspectives on Memory. Helsinki: Hakapaino.
- Opetushallitus 1994. Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Pajunen, P. 1987. Nukeri eli Poppana. Teoksessa Tyyne-Kerttu Virkki Säätiö (toim.) Itse tuon sanoiksi virkki 3 - Karjalan Kannaksen perinteitä. Helsinki: Heloffset, 32–34.
- Pentikäinen, I. 1987. Karjalan nyytingit ennen ja nyt. Teoksessa Tyyne-Kerttu Virkki Säätiö (toim.) Itse tuon sanoiksi virkki 3 - Karjalan Kannaksen perinteitä. Helsinki: Heloffset 46–47.
- Pirttiniemi, J. 2000. Koulukokemukset ja koulutusratkaisut. Peruskoulun vaikuttavuuden tarkastelu oppilasnäkökulmasta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Pitkänen, P. 1998. Judgement, education and multiculturalism. Teoksessa Häkkinen, K. (toim.) Multicultural Education: Reflection on Theory and Practice. University of Jyväskylä. Continuing Education Centre, Multicultural Programmes, 43–48.
- Raninen, T. 1996. Tule terveh – astu peremmälle karjalaiseen kulttuuriin. Opintoaineisto. Helsinki: Marttaliitto.
- Raninen-Siiskonen, T. 1999. Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 766. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rapley, T. 2008. Interviews. Teoksessa Scale, C., Gobo, G., Gubrium, J.F. & Silverman, D. (toim.): Qualitative Research Practice. Lontoo: Sage.

- Ruuskanen, K., Nevala M-L., Hanhinen, E. & Nysten, M-L. 1981. Kirjontaa omin käsin. Porvoo: WSOY.
- Sallinen-Gimpl, P. 1987. Elävä karjalaisuus. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki: kirjajayhtymä.
- Sallinen-Gimpl, P. 1994. Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen. Kansatieteellinen arkisto 40. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Sapo, Lea 1987. ”Vanha joulu” Sakkolassa. Teoksessa Tyyne-Kerttu Virkki Säätiö (toim.) Itse tuon sanoiksi virkki 3 - Karjalan Kannaksen perinteitä. Helsinki: Heloffset, 52–61.
- Sarja, A. 2008. Dialogipedagogiikka ja yhteisöllinen oppiminen. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja. Jyväskylä: Gummerrus, 113–117.
- Sarmela, M. 1984. Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta. Tietolipas 96. Suomen antropologisen Seuran toimituksia 15. Helsinki.
- Seppälä, M. & Mikkilä, K. 1984. Kansanomainen kirjonta. Vantaa: Kunnallispaino.
- Sihvo, H. 1998. Karjalainen kulttuuri ja kulttuuri Karjalassa. Teoksessa Kirkinen, H., Nevalainen, P. & Sihvo, H. (toim.) Karjala - Historia, kansa ja kulttuuri. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 705. Pieksämäki.
- Sihvo, P. 1987. ”Karjalan raanu” pujotuspeitto-kuvatäkki. Teoksessa Tyyne-Kerttu Virkki Säätiö 1983–1986, 1987: Itse tuon sanoiksi virkki 3 - Karjalan Kannaksen perinteitä. Helsinki: Heloffset, 36–39.
- Sihvo, P. 2005. Länsisuomalaiset ja karjalaiset kansanpuvut. Teoksessa: Lehtinen, I. & Sihvo, P. (toim.) Rahwaan puku. Näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin. Helsinki: Museovirasto, 18-22.
- Silverman, D. & Marvasti, A. 2008. Doing qualitative research: a comprehensive guide. United States of America: Sage Publications.
- Stenij, M. & Ollila, A. I. 1959. Karjalan Kirjonta. Porvoo: WSOY.
- Sunnari, V. 1999. Näytön voimalla ja varjossa opintiellä. Tutkimus mieleenpainuneista kouluoppimisen kokemuksista. Oulu: Oulu university press.
- Survo, V. 2008. Kirjottua historiaa. Teoksessa Lehtinen, I. (toim.) Rajantakaista Karjalaa. Kulttuurien museon näytejulkaisu 4. Helsinki: Kulttuurien museo, Museovirasto, 157–164.
- Säppi, L. & Korhonen, R. 2010. Käspaikkoja eri tekniikoilla toteutettuna. Teoksessa Säppi, L. & Oino, L. (toim.) Käspaikka - Muistiliina. Helsinki: Maahenki, 38–219.
- Säppi, L. & Oino, L. 2010. Käspaikka - Muistiliina. Helsinki: Maahenki.
- Tornberg, L. & Venäläinen, P. 2008. Kulttuuriperinnön opetuksesta ja oppimisesta. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja. Jyväskylä: Gummerrus, 66–74.

- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerrus.
- Venäläinen, P. (toim.) 2008. Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja 58. Jyväskylä: Gummerrus.
- Vilkuna, J. 2008. Uusi museologia ja kulttuuriperinnön tulkinnat. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja. Jyväskylä: Gummerrus, 49–57.
- Virta, A. 2008. Kulttuuriperintö arjessa. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.) Kulttuuriperintö ja oppiminen. Suomen museoliiton julkaisuja. Jyväskylä: Gummerrus, 125–131.
- Virtaranta, P. 1990. Kulttuurikuvia Karjalasta - Ihmisiä ja elämän kohtaloita rajantakaisessa Karjalassa. Jyväskylä: Gummerrus.
- Vuorio, K. 1976. Kansanperinteen elvyttäminen tekstiilityössä. Käsiyön opetuksen lisämateriaali.
- Wilhelm, G. 2008. Theories of Things: Everyday Objects, Material Identity and Social Practice. Teoksessa Korkiakangas, P., Lappi, T-R. & Niskanen, H. (toim.) Touching Things. Ethnological Aspects of Modern Material Culture. Studia Fennica Ethnologica 11. Helsinki: SKS, Finnish Literature Society.

Verkkolähteet:

- Järnefelt, H. 2010. Koulujen kulttuuriperintöopetus.
http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/teemat/kulttuuriperintoopetus/koulujen_kulttuuriperintoopetus [luettu 30.10.2011]
- Karjalan Liitto 2012. Karjalan alueet. <http://www.karjalanliitto.fi/index.phtml?s=85> [luettu 29.03.2012]
- Kojonkoski-Rännäli, S. 2010. Pohdintoja käsityö-oppiaineeseen.
http://www.edu.fi/perusopetus/kasityo/pohdintoja_kasityo-oppiaineesta [luettu 30.10.2011]
- Logan, W. 2008. Unesco: Cultural Diversity, Cultural Heritage and Human Rights.
<http://www.amw.org.au/mow2008/mow/speakerPaper/LoganPaper.pdf> [luettu 2.9.2011]
- Opetushallitus 2010. Kulttuuriperintöopetus.
http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/teemat/kulttuuriperintoopetus [luettu 30.10.2011]

LIITE 1

Teemahaastattelulomake

1. Karjalaisuus, karjalainen käsityöperinne ja niiden merkitykset
 - Karjalaisuus
 - Karjalainen käsityöperinne
 - Näyttelyn käsityöt
 - Karjalaisen käsityöperinteen merkitykset
 - Karjalaisen käsityöperinteen muutokset
 - Haastateltavan karjalainen käsityöharrastuneisuus

2. Karjalaisen käsityöperinteen ilmeneminen käsityön kouluopetuksessa
 - Tekniikat
 - o Kirjonta
 - o Revinnäiset
 - o Kudonta
 - o Olki- ja tuohityöt
 - o Nauhat
 - Materiaalit
 - Suunnittelun lähtökohdat
 - Integrointi
 - Opetusta ohjaavat tekijät
 - o Opetussuunnitelmat
 - o Paikkakunta
 - o Sukujuuret
 - o Omat opinnot

LIITE 2

Taustatietoja kartoittava kyselylomake

Syntymävuosi _____

Luokanopettaja () Tekstiilityön aineenopettaja ()

Jos luokanopettaja, oletko erikoistunut tekstiilityön opetukseen?

Valmistumisvuosi ja oppilaitos _____

Miltä paikkakunnalta olet kotoisin? _____

Sukujuuret Karjalassa Kyllä () Ei ()

Jos kyllä, niin missä siellä _____

Nykyinen asuinkunta _____

Työelämässä vuodet _____ - _____

Kuinka kauan olet opettanut Pohjois-Karjalan alueella? Millä paikkakunnilla?

Missä muualla olet työskennellyt?

Onko sinulla muuta käsityön opetuskokemusta kuin peruskoulussa? Mitä?
